

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ДІЇ ПРАЦІВНИКІВ
ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ПРИ ВИНИКНЕННІ НАДЗВИЧАЙНИХ
СИТУАЦІЙ**

Навчальний посібник

Київ 2020

УДК 335.58(075.8)
ББК 67.9(4Укр)401.213Я73+65.9(4Укр)247я73
О-92

*Схвалено на засіданні Вченої ради
Національної академії внутрішніх
справ 25.06.2019 року,
протокол № 14/5-8*

Авторський колектив:

Давигора Ю.І., канд. психол. наук, завідувач кафедри тактичної підготовки Національної академії внутрішніх справ;

Молотай В. А., канд. психол. наук, доцент кафедри тактичної підготовки;

Коломієць О.В., канд. психол. наук, доцент кафедри тактичної підготовки Національної академії внутрішніх справ;

Демченко Ю. В., старший викладач кафедри тактичної підготовки Національної академії внутрішніх справ;

Кудлай А. О., викладач кафедри тактичної підготовки Національної академії внутрішніх справ

О-92 Дії працівників органів Національної поліції при виникненні надзвичайних ситуацій / [Давигора Ю.І., Молотай В. А., Коломієць О.В., Демченко Ю. В., Кудлай А. О.]. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2020. – с. 156.

Для здобувачів вищої освіти закладів МВС України.

ББК 67.9(4Укр)401.213Я73+65.9(4Укр)247я73

© Національна академія внутрішніх справ, 2020
© Давигора Ю.І., Молотай В. А., Коломієць О.В.,
Демченко Ю. В., Кудлай А. О., 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
------------	---

РОЗДІЛ 1. ПЛАНУВАННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ОРГАНАМИ І ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС УЧАСТІ В ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ.....	7
---	---

1.1. Організаційно-правові засади діяльності поліції у надзвичайних ситуаціях	7
1.2. Сили цивільного захисту.....	15
1.3. Класифікаційні ознаки надзвичайних ситуацій.....	24
1.4. Єдина державна систему цивільного захисту	29
1.4.1. Завдання та структура єдиної системи цивільного захисту, місце в ній Національної поліції	29
1.4.2. Повноваження та порядок взаємодії органів поліції при реагуванні на надзвичайні ситуації.....	45
1.4.3. Посилений варіант оперативно-службової діяльності органів і підрозділів системи МВС України.....	49
1.4.4. Забезпечення публічної безпеки при евакуації.....	55
1.4.5. Організація роботи ситуаційних центрів ГУНПУ у надзвичайному режимі	65
1.4.6. Дії поліцейських при радіаційній та хімічній загрозі	68
Запитання для самоконтролю	73
Література до розділу	73

РОЗДІЛ 2. НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПЕРЕВЕЗЕННЯМ НЕБЕЗПЕЧНИХ ВАНТАЖІВ.....	76
---	----

2.1. Правове регулювання перевезення небезпечних вантажів	76
2.1.1. Державне управління у сфері перевезення небезпечних вантажів	79

2.1.2. Діяльність Національної поліції у сфері забезпечення безпеки перевезення небезпечних вантажів	82
2.2. Маркування, позначення і транспортування небезпечних речовин (вантажів)	88
2.3. Правила безпеки при транспортуванні небезпечних вантажів	107
2.3.1. Загальні вимоги до транспортних одиниць та їх обладнання	109
2.3.2. Порядок дій поліцейського у разі вимушеної зупинки транспортного засобу з небезпечним вантажем	112
Запитання для самоконтролю	115
Література до розділу	116

РОЗДІЛ 3. ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ВІД НЕГАТИВНИХ ЧИННИКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

3.1. Засоби індивідуального захисту, що використовуються працівниками під час НС.	118
3.2. Критерії вибору засобу індивідуального захисту	120
3.2.1. Види робіт, які передбачають застосування засобів індивідуального захисту	123
3.2.2. Вимоги до рівня безпеки засобів індивідуального захисту	129
3.3. Засоби індивідуального захисту органів дихання	133
3.3.1. Протигази	135
3.3.2. Респіратори	142
3.3. Засоби захисту шкіри	144
3.4. Правила зберігання та користування засобами індивідуального захисту	148
3.4.2. Орієнтовний строк придатності й ознаки виходу з ладу засобів захисту органів дихання	151
Запитання для самоконтролю	153
Література до розділу	153

ВСТУП

Однією з найважливіших цілей людства за всіх часів було досягнення все більш високої якості життя та його безпеки. Тому, значення безпеки, її місце у загальній структурі організації життя соціуму й зараз суттєво зростає. Таким чином, найважливішим пріоритетом сучасного життя в цілому стає забезпечення комплексної безпеки особистості, суспільства. Тобто, необхідно спільними зусиллями створити собі безпечні умови життя. Для усунення або запобігання появи конкретної загрози необхідна підготовка всіх керівних ланок і суб'єктів господарювання до відповідних заходів забезпечення суспільної безпеки життєдіяльності населення, змістом якого є реалізація заходів цивільного захисту населення і території у надзвичайних ситуаціях.

Значну небезпеку представляють техногенні та природні надзвичайні ситуації. Масштабність негативного впливу аварій, катастроф і стихійних лих ставить проблему ліквідації надзвичайних ситуацій та мінімізації наслідків від них у ряд найбільш важливих завдань держави.

Україна переживає етап зростання кількості надзвичайних ситуацій внаслідок антропогенного порушення і техногенної перевантаженості території, що становить загрозу національній безпеці. Рівень національної безпеки держави не може бути достатнім, якщо у загальнодержавному масштабі не буде вирішено завдання захисту населення, об'єктів економіки і національного надбання від надзвичайних ситуацій.

Основна частина перелічених проблем ефективних рішень поки що не знаходить. У результаті виникають надзвичайні ситуації різного характеру, порушуються процеси розвитку соціуму, суспільству наноситься велика шкода, що відбивається у людських втратах і економічних збитках, дестабілізації системи життєзабезпечення населення.

В умовах надзвичайної ситуації, при спонтанності її розвитку і найчастіше непередбачуваності наслідків, першочергове значення набуває неухильне дотримання принципів верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. При цьому, суттєво, змінюються ролі та функції основних суб'єктів цивільного захисту, які уповноважені захищати від небезпек населення, території, навколишнє природне середовище і майно, у мирний час, а також в особливий період.

На Кабінет Міністрів України, центральні й місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації покладається обов'язок здійснювати заходи цивільного захисту, тобто забезпечувати конституційне право громадян на захист життя і здоров'я.

При настанні надзвичайної ситуації порушується нормальний ритм життя населення, окремих районів або міст, виникає загроза життю та здоров'ю багатьох людей, спричиняється велика матеріальна шкода, дезорганізується робота державних установ, транспорту, зв'язку, загострюється соціальна напруга, зростає рівень злочинності та чисельність інших правопорушень. Для попередження та припинення означених негативних наслідків залучаються значні сили органів виконавчої влади, особливе місце серед яких займає Національна поліція України.

Національна поліція України в складі єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного, природного та іншого характеру є функціональною підсистемою охорони публічного порядку, покликаною залучати свої сили і засоби до дій в умовах надзвичайної ситуації та при ліквідації її наслідків у мирний час та в особливий період.

Разом з тим практична діяльність органів управління і сил системи цивільного захисту, ефективність заходів щодо протидії аваріям, катастрофам та іншим надзвичайним ситуаціям, не завжди відповідають вимогам забезпечення необхідного рівня безпеки людини на сучасному етапі розвитку суспільства.

У більшості випадків причини проблем системи цивільного захисту породжені з одного боку, недосконалістю чинного законодавства, недостатнім рівнем ефективності управлінської та контрольно-наглядової діяльності уповноважених на те органів та їхніх посадових осіб, а з другого – відсутністю достатнього досвіду та рівня підготовки у всіх ланках суб'єктів цивільного захисту.

Підґрунтям цивільного захисту в сучасних умовах є положення нормативних актів, багатопланове використання досягнень фізики, хімії, військової радіології, медичної та інших наук. Така багатофакторність зумовлює певні труднощі у висвітленні та узагальненні матеріалу.

Даний навчальний посібник розрахований на здобувачів вищої освіти у навчальних закладах системи МВС України, але також буде корисним працівникам установ та організацій, які залучаються до дій в зоні надзвичайної ситуації.

РОЗДІЛ 1

ПЛАНУВАННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ОРГАНАМИ І ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС УЧАСТІ В ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

1.1. Організаційно-правові засади діяльності поліції у надзвичайних ситуаціях

Політичні зміни, значна кількість великих аварій, що сталися за останні десятиліття на території України, серед яких особливе місце займає Чорнобильська, змінили попередню парадигму цивільного захисту, який базувався на визнанні пріоритету захисту населення і територій від внутрішніх загроз, до пошуку нової моделі такого захисту з урахуванням необхідності переходу від галузевого до функціонального принципу реагування на надзвичайні ситуації. Трагічні події, пов'язані зі збройним конфліктом на сході України підкреслили важливість цивільного захисту як складової національної безпеки нашої держави.

Зниження ризику і пом'якшення наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, підвищення гарантованого рівня безпеки особистості, суспільства та навколишнього середовища в межах показників прийнятного ризику є *метою державної політики у сфері цивільного захисту України*.

Як відомо, ст. 3 Конституції України декларує: *«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю»*. Таким чином, держава, як гарант цього права безпеки громадян створює систему, що має своєю метою захист населення від небезпечних наслідків аварій і катастроф техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру. На Кабінет Міністрів України центральні й місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства установи і організації покладається обов'язок здійснювати заходи цивільного захисту, тобто забезпечувати конституційне право громадян на захист життя і здоров'я.

Одним із завдань Національної поліції України є надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які внаслідок над-

звичайних ситуацій потребують такої допомоги. Окрім того, поліція сприяє забезпеченню правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості. Також поліція формує інформаційні ресурси щодо зареєстрованих в органах внутрішніх справ кримінальних або адміністративних правопорушень, подій, які загрожують особистій чи публічній безпеці, надзвичайних ситуацій.

Наразі, основним законодавчим актом, який регулює суспільні відносини у сфері захисту населення від надзвичайних ситуацій є Кодекс цивільного захисту України, який був ухвалений Верховною Радою України 2 жовтня 2012 року, а також Конституція України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші закони України.

Згідно з вищезазначеним Кодексом, функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їхніх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період – називається *цивільним захистом*.

Цивільний захист є одним з основних пріоритетів діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання, що провадиться на всій території України і поширюється на все її населення.

Цивільний захист в Україні базується на таких принципах:

- 1) гарантування та забезпечення державою конституційних прав громадян на захист життя, здоров'я та власності;
- 2) комплексного підходу до вирішення завдань цивільного захисту;
- 3) пріоритетності завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я громадян;
- 4) максимально можливого, економічно обґрунтованого зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій;
- 5) централізації управління, єдиноначальності, підпорядкованості, статутної дисципліни Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, аварійно-рятувальних служб;
- 6) гласності, прозорості, вільного отримання та поширення публічної інформації про стан цивільного захисту, крім обмежень, встановлених законом;

7) добровільності – у разі залучення громадян до здійснення заходів цивільного захисту, пов'язаних з ризиком для їхнього життя і здоров'я;

8) відповідальності посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування за дотримання вимог законодавства з питань цивільного захисту;

9) виправданого ризику та відповідальності керівників сил цивільного захисту за забезпечення безпеки під час проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;

10) виконання державних цільових програм, спрямованих на запобігання надзвичайних ситуацій, забезпечення сталого функціонування підприємств, установ та організацій, зменшення можливих матеріальних втрат;

11) опрацювання інформації про надзвичайні ситуації, видання інформаційних матеріалів з питань захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій;

12) прогнозування і оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій, визначення на основі прогнозу потреби в силах, засобах, матеріальних та фінансових ресурсах;

13) створення, раціонального збереження і використання резерву матеріальних та фінансових ресурсів, необхідних для запобігання і реагування на надзвичайні ситуації;

14) оповіщення населення про загрозу та виникнення надзвичайної ситуації, своєчасне та достовірне інформування про фактичну обстановку і вжиті заходи;

15) захист населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

16) проведення рятувальних та інших невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, організація життєзабезпечення постраждалого населення;

17) пом'якшення можливих наслідків надзвичайної ситуації у разі їх виникнення;

18) здійснення заходів щодо соціального захисту постраждалого населення;

19) реалізації визначених законом прав у сфері захисту населення від наслідків надзвичайної ситуації, зокрема осіб (чи їхніх сімей), що брали безпосередню участь у їх ліквідації.

З урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про основи національної безпеки України», цивільний захист забезпечується суб'єктами, уповноваженими захищати населення, території, навколишнє природне середовище і майно, згідно з вимогами Кодексу цивільного захисту України – у мирний час, а також в особливий період – у межах реалізації заходів держави щодо оборони України. Координацію діяльності органів виконавчої влади у сфері цивільного захисту у межах своїх повноважень здійснюють:

- Рада національної безпеки і оборони України;
- Кабінет Міністрів України.

Реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту населення і територій в Україні покладено на Єдину державну систему цивільного захисту, структуру якої складають центральні та місцеві органи виконавчої влади, місцевого самоврядування і створювані ними функціональні та територіальні підсистеми:

- Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
- Державна служба України з надзвичайних ситуацій;
- Інші центральні органи виконавчої влади;
- Місцеві державні адміністрації;
- Органи місцевого самоврядування сили цивільного захисту;
- Збройні Сили України та правоохоронні органи;
- Громадські організації.

Основні функції суб'єктів цивільного захисту це:

- захист населення і територій від надзвичайних ситуацій;
- запобігання виникненню надзвичайних ситуацій;
- реагування на надзвичайні ситуації та ліквідації їх наслідків.

1. Захист населення полягає у таких заходах:

- оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій;
- інформування у сфері цивільного захисту;
- укриття населення у захисних спорудах цивільного захисту;
- заходи з евакуації;
- інженерний захист територій;
- радіаційний і хімічний захист населення і територій;
- медичний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення;

-
- біологічний захист населення, тварин і рослин;
 - психологічний захист населення;
 - організація навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях;
 - навчання працюючого населення;
 - формування культури безпеки життєдіяльності населення, навчання учнів, студентів та дітей дошкільного віку;
 - навчання непрацюючого населення.

2. Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій передбачає:

- державне регулювання діяльності суб'єктів господарювання з питань цивільного захисту;
- моніторинг і прогнозування надзвичайних ситуацій;
- державну стандартизацію у сфері цивільного захисту;
- експертизу у сфері цивільного захисту;
- сертифікацію засобів цивільного захисту;
- державний нагляд (контроль) з питань цивільного захисту;
- атестацію аварійно-рятувальних служб та рятувальників;
- страхування;
- забезпечення техногенної безпеки органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання;
- створення автоматизованої системи раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення у разі їх виникнення;
- віднесення міст та суб'єктів господарювання до відповідних груп і категорій цивільного захисту;
- забезпечення пожежної безпеки.

3. Реагування на надзвичайні ситуації – це скоординовані дії суб'єктів цивільного захисту щодо застосування системи надання екстреної допомоги населенню, організації та проведення аварійно-рятувальних робіт, а також ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій, зокрема:

- організація робіт з реагування на надзвичайні ситуації;
- ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій;
- відшкодування матеріальних збитків та надання допомоги постраждалим внаслідок надзвичайної ситуації;

Основним суб'єктом цивільного захисту є Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України), яка безпосередньо

реалізує сучасну ідеологію протидії катастрофам та надзвичайним ситуаціям і об'єднує всі компоненти захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій з визначенням єдиного координатора, у ролі якого вона виступає.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сферах: захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки тощо.

Основними завданнями Державної служби України з надзвичайних ситуацій України є:

- реалізація державної політики у сферах цивільного захисту;
- здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням та виконанням вимог законодавства у сферах пожежної й техногенної безпеки, цивільного захисту, за діяльністю аварійно-рятувальних служб;
- внесення на розгляд Міністру внутрішніх справ України пропозицій щодо формування державної політики у відповідній сфері.

Заходи з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій на території України здійснюються як силами цивільного захисту, підрозділами Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, так й із залученням органів Національної поліції України та підрозділів Національної гвардії України відповідно до покладених на них завдань.

Порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України під час виконання спільних заходів із запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події визначається відповідною інструкцією (наказ МВС України від 22.08.2016 № 859). Реалізація взаємодії передбачає, що ДСНС у межах компетенції:

- інформує Національну поліцію України та Національну гвардію України про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій на державному, регіональному та місцевому рівнях;
- здійснює заходи щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій, зокрема в межах компетенції на

об'єктах Національної поліції України та Національної гвардії України, відповідно до розроблених планів взаємодії;

- виконує аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи;
- проводить пошук і рятування людей на уражених об'єктах і територіях, надає екстрену медичну допомогу особам, які перебувають у небезпечному для життя й здоров'я стані, на місці події, сприяє їхній евакуації до закладів охорони здоров'я.

У свою чергу, Національна поліція України в межах компетенції інформує ДСНС на державному, регіональному та місцевому рівнях про ознаки загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій, а також здійснює наступні заходи:

- надає допомогу особам, які внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;

- у межах повноважень, передбачених законом, організовує та здійснює заходи щодо рятування людей, забезпечення їхньої безпеки, охорони майна в разі стихійного лиха, аварій, пожеж, катастроф та ліквідації їхніх наслідків;

- вживає заходів щодо забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

- регулює дорожній рух та здійснює контроль за додержанням Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306, його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

- здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, передбачених законом;

- вживає всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної й медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

- здійснює контроль у межах компетенції, визначеної законом, за додержанням вимог режиму радіаційної безпеки в спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

– сприяє забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації в разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості;

– вживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе, встановлює особу за невпізнаним трупом;

– надає допомогу органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у відселенні людей з місць, небезпечних для проживання, проведенні евакуації населення;

– бере участь у здійсненні карантинних заходів під час епідемій та епізоотій;

– надає дозвіл підрозділам Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту на доступ (у встановленому порядку) на територію об'єктів Національної поліції України для запобігання виникненню або ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій;

– здійснює інші заходи, передбачені законодавством.

Національна гвардія України в межах компетенції:

– здійснює інформування ДСНС на державному, регіональному та місцевому рівнях про ознаки загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій;

– надає допомогу в ліквідації наслідків природних, техногенних, екологічних катастроф;

– бере участь у ліквідації наслідків надзвичайних або кризових ситуацій на об'єктах, що охороняються підрозділами Національної гвардії України;

– бере участь у підтримці й відновленні правопорядку в районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемії, панзоотії тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення;

– надає дозвіл підрозділам Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту на в'їзд на територію об'єктів, що охороняються Національною гвардією України, для запобігання виникненню або ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій;

– здійснює інші заходи, передбачені законодавством.

Між ДСНС та МВС України відбувається постійний обмін інформацією про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій у різних регіонах країни. Голова ДСНС або його заступники проводять спільні оперативних наради з Головою Національної поліції України та Командувачем (заступниками) Національної гвардії України, а керівники територіальних органів ДСНС з керівниками територіальних (зокрема міжрегіональних) органів Національної поліції України та оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України.

Крім того, зазначені вище органи виконавчої влади здійснюють спільні заходи за планами взаємодії органів управління та сил цивільного захисту в разі виникнення надзвичайної ситуації, що розробляються на регіональних і місцевих рівнях, проводять спільні навчання та тренування тощо.

1.2. Сили цивільного захисту

Аварійно-рятувальні формування, спеціалізовані служби та інші формування цивільного захисту, призначені для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій, називають силами цивільного захисту.

1. До сил цивільного захисту належать:

- 1) оперативно-рятувальна служба цивільного захисту;
- 2) аварійно-рятувальні служби;
- 3) формування цивільного захисту;
- 4) спеціалізовані служби цивільного захисту;
- 5) пожежно-рятувальні підрозділи (частини);
- 6) добровільні формування цивільного захисту;
- 7) спеціальні (воєнізовані) аварійно-рятувальні формування;
- 8) аварійно-відбудовчі формування;
- 9) формування особливого періоду;
- 10) авіаційні й піротехнічні формування;
- 11) технічні служби;
- 12) підрозділи забезпечення та місцеві резерви.

Основними завданнями сил цивільного захисту є:

– проведення робіт та вжиття заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, захисту населення і територій від них;

-
- проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;
 - гасіння пожеж;
 - ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, загрози вибухів, обвалів, зсувів, затоплень, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження, інших небезпечних проявів;
 - проведення піротехнічних робіт, пов'язаних із знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн, сучасних боєприпасів та підричних засобів (окрім вибухових пристроїв, що використовуються у терористичних цілях), окрім територій, які надані для розміщення і постійної діяльності військових частин, військових навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань;
 - проведення вибухових робіт для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та ліквідації їхніх наслідків;
 - проведення робіт щодо життєзабезпечення постраждалих;
 - надання екстреної медичної допомоги постраждалим у районі надзвичайної ситуації й транспортування їх до закладів охорони здоров'я;
 - здійснення перевезень матеріально-технічних засобів, призначених для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та надання гуманітарної допомоги постраждалим внаслідок таких ситуацій;
 - надання допомоги іноземним державам щодо проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
 - проведення аварійно-рятувального обслуговування суб'єктів господарювання та окремих територій, на яких існує небезпека виникнення надзвичайних ситуацій.

Сили цивільного захисту також можуть залучатися до проведення відновлювальних робіт.

Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту функціонує в системі центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту (ДСНС), і складається з: органів управління, аварійно-рятувальних формувань центрального підпорядкування, аварійно-рятувальних

формувань спеціального призначення, спеціальних авіаційних, морських та інших формувань, державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин), навчальних центрів, формувань та підрозділів забезпечення.

До повноважень Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту належить:

1) аварійно-рятувальне обслуговування на договірній основі об'єктів підвищеної небезпеки та окремих територій, що перебувають у власності, володінні або користуванні суб'єктів господарювання, на яких існує небезпека виникнення надзвичайних ситуацій, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

2) подання місцевим державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування та суб'єктам господарювання пропозицій щодо поліпшення протиаварійного стану об'єктів підвищеної небезпеки та окремих територій, що перебувають у власності, володінні або користуванні суб'єктів господарювання, та усунення виявлених порушень вимог щодо дотримання техногенної безпеки;

3) невідкладне інформування керівників суб'єктів господарювання, що експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки, про виявлення порушень вимог техногенної безпеки;

4) отримання від місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання інформації, необхідної для виконання покладених на службу завдань;

5) безперешкодний доступ на об'єкти суб'єктів господарювання та їхню територію для виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, гасіння пожеж;

6) право вимагати від усіх осіб, які перебувають у зоні надзвичайної ситуації, додержання встановлених заходів безпеки;

7) проведення під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій документування, кіно– і відео зйомки, фотографування та звукозапису;

8) участь у роботі комісії з розслідування причин виникнення надзвичайних ситуацій у суб'єктів господарювання і на територіях, що нею обслуговуються;

9) тимчасова заборона або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зони надзвичайної ситуації, місці гасіння пожежі, а також доступу громадян на окремі об'єкти і території;

10) здійснення аварійно-рятувального забезпечення туристичних груп та окремих туристів.

Повноваження Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та інших професійних аварійно-рятувальних служб можуть бути обмежені на територіях та у суб'єктах господарювання, у яких відповідно до Закону України «Про державну таємницю» встановлено спеціальні перепускні та внутрішньооб'єктові режими.

Для здійснення заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій органи управління і формування Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту використовують спеціальні транспортні засоби. Перевага таких засобів у дорожньому русі, а також правила встановлення спеціальних світлових і звукових сигнальних пристроїв та нанесення кольорово-графічних позначень на них визначаються актами законодавства.

Аварійно-рятувальні служби цивільного захисту поділяються на державні, регіональні, комунальні, об'єктові та громадських організацій.

Аварійно-рятувальні служби можуть бути спеціалізовані (є воєнізованими) та неспеціалізовані, а також професійні та непрофесійні.

Державні аварійно-рятувальні служби утворюються ДСНС, іншими центральними органами виконавчої влади;

Регіональні аварійно-рятувальні служби утворюються місцевими державними адміністраціями та в місті Києві відповідно.

Комунальні аварійно-рятувальні служби утворюються органами місцевого самоврядування у місті, районі міста, селищі, селі.

А об'єктові – керівником суб'єкта господарювання, що експлуатує об'єкти підвищеної небезпеки.

Аварійно-рятувальні служби також можуть бути утворені громадською організацією відповідно до закону.

Зазначимо, що спеціалізовані професійні аварійно-рятувальні служби, діяльність яких пов'язана з організацією та проведенням гірничорятувальних робіт, є воєнізованими.

Непрофесійні об'єктові аварійно-рятувальні служби створюються з числа інженерно-технічних та інших досвідчених працівників суб'єктів господарювання, які мають необхідні знання та навички у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт і здатні за станом здоров'я виконувати роботи в екстремальних умовах.

Формування цивільного захисту є своєрідним видом аварійно-рятувальних служб, оскільки утворюються для проведення великих обсягів робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, воєнних (бойових) дій чи терористичних актів, а також для проведення відновлювальних робіт, які потребують залучення великої чисельності населення і техніки. Вони поділяються на об'єктові й територіальні.

Формування цивільного захисту утворюються як пости, ланки, групи, бригади, колони, команди та загони на непрофесійній основі та входять до складу сил цивільного захисту.

Залежно від призначення формування цивільного захисту можуть бути рятувальні, аварійно-відновлювальні, аварійно-технічні, пожежні, інженерні, медичні, транспортні, ремонтні, а також формування радіаційного і хімічного спостереження, санітарної обробки людей, спеціальної обробки майна, одягу та транспорту, матеріально-технічного та продовольчого забезпечення, зв'язку, захисту сільськогосподарських тварин та рослин, обслуговування захисних споруд цивільного захисту та інші.

Об'єктові формування цивільного захисту утворюються підприємствами (установами, організаціями), які мають чисельність працюючого персоналу понад 50 осіб та володіють транспортною, будівельною, комунальною, медичною, пожежною та іншою спеціальною технікою. А також підприємствами (установами, організаціями), які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави та (або) продовжують свою виробничу діяльність в особливий період, експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки або потенційно небезпечні об'єкти.

Територіальні формування цивільного захисту утворюються шляхом об'єднання об'єктових формувань цивільного захисту на відповідній території, зокрема за згодою центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать суб'єкти господарювання, що їх утворили.

До формувань цивільного захисту призначаються на добровільній основі працівники підприємств (установ, організацій), які здатні за станом здоров'я виконувати роботи в умовах надзвичайної ситуацій, зокрема чоловіки віком від 18 до 60 років та жінки – від 18 до 55 років, за винятком вагітних жінок, жінок, які мають дітей віком до 8 років, осіб з обмеженими можливостями I та II групи, та осіб, що входять до складу професійних аварійно-рятувальних служб.

У разі призову працівників на військову службу під час мобілізації формування цивільного захисту доукомплектовуються працівниками, які не призначені для доукомплектування Збройних Сил, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту, не залучені до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення.

Призначення працівників до формувань цивільного захисту та керівників цих формувань здійснюється відповідно до укладеного трудового договору суб'єктами господарювання згідно з рішенням про утворення таких формувань.

Чисельність працівників, які призначаються до складу формувань цивільного захисту, не повинна перевищувати 10-15 відсотків загальної чисельності працюючих на підприємстві (установі, організації).

Відповідно до покладених на них завдань основними функціями формувань цивільного захисту є:

- проведення загальної та спеціальної розвідки у зоні надзвичайної ситуації;
- пошук, рятування та надання домедичної допомоги постраждалим;
- здійснення заходів щодо локалізації надзвичайних ситуацій, зокрема тих, що виникли внаслідок воєнних (бойових) дій або терористичних актів;
- рятування матеріальних та культурних цінностей;
- здійснення заходів щодо відновлення роботи пошкоджених об'єктів життєзабезпечення населення;
- санітарне очищення та знезараження території.

Залучення формувань цивільного захисту до дій за призначенням здійснюється згідно з планами реагування на надзвичайні ситуації, планами взаємодії органів управління та сил цивільного захисту у разі

виникнення надзвичайних ситуацій, планами локалізації та ліквідації наслідків аварії, а також планами цивільного захисту на особливий період. Рішення про залучення об'єктових формувань цивільного захисту до дій за призначенням приймають керівники підприємств (установ, організацій), які утворили ці формування.

Спеціалізовані служби цивільного захисту утворюються для проведення спеціальних робіт і заходів з цивільного захисту та їх забезпечення, що потребують залучення фахівців певної спеціальності, техніки і майна спеціального призначення, вони можуть бути галузевими, територіальними або об'єктовими.

Спеціалізовану службу очолює керівник відповідного органу управління такої служби.

Галузеві спеціалізовані служби утворюються у системі центрального органу виконавчої влади шляхом зведення об'єктових підрозділів у відповідну галузеву спеціалізовану службу для проведення спеціальних робіт у визначених таким органом сферах. МВС України належить до тих центральних органів виконавчої влади, які зобов'язані створити у своєму складі зазначену службу.

Галузевим спеціалізованим службам у разі їхнього залучення на період здійснення заходів згідно з покладеними на них завданнями оперативно підпорядковуються територіальні спеціалізовані служби відповідно до функціональної спрямованості.

Територіальні спеціалізовані служби утворюються для проведення спеціальних робіт і заходів з цивільного захисту та їх забезпечення відповідно в територіальних підсистемах Єдиної державної системи цивільного захисту, їх ланках. Територіальні спеціалізовані служби є місцевого та регіонального рівня.

Об'єктові спеціалізовані служби утворюються для проведення спеціальних робіт і заходів з цивільного захисту та їх забезпечення на суб'єктах господарювання. Вони утворюються на об'єктах з чисельністю працівників більше 50 осіб шляхом формування ланок, команд, груп.

Основними завданнями спеціалізованих служб є:

- участь у розробленні планів реагування на надзвичайні ситуації, планів цивільного захисту на особливий період;

-
- здійснення заходів з переведення спеціалізованих служб до функціонування в умовах надзвичайної ситуації та особливого періоду;
 - підготовка та забезпечення готовності до дій за призначенням спеціалізованих служб;
 - організація та проведення навчання за програмою спеціальної підготовки фахівців певної спеціальності, які входять до складу спеціалізованої служби;
 - підтримання у готовності техніки і майна спеціального призначення для виконання завдань з цивільного захисту в мирний час та особливий період;
 - підготовка пропозицій щодо проведення спеціальних робіт і заходів з цивільного захисту та їх забезпечення під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій і управління підрозділами спеціалізованих служб, що залучаються до таких робіт і заходів;
 - організація та взаємодія з органами управління та силами цивільного захисту функціональних і територіальних підсистем, їх ланок, які залучаються до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
 - створення та поповнення матеріальних та інших ресурсів спеціалізованих служб.

Територіальні та об'єктові спеціалізовані служби, залежно від покладних на них завдань, можуть утворювати наступні різновиди служб: служби енергетики, служби із захисту сільськогосподарських тварин і рослин, інженерні служби, комунально-технічні служби, служби матеріального забезпечення, медичні служби, служби зв'язку і оповіщення, протипожежні служби, служби торгівлі та харчування, технічні служби, служби транспортного забезпечення, служби охорони публічного (громадського) порядку.

Так, служби транспортного забезпечення забезпечують здійснення заходів у разі загрози виникнення і настання надзвичайних ситуацій на транспорті, ведуть облік техніки і майна, що може залучатися для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт за напрямками діяльності служби, та подають відповідні відомості керівництву галузевої спеціалізованої служби. Здійснюють перевезення небезпечних вантажів автомобільним, залізничним, морським, річковим та повітряним транспортом у зонах (із зон) виникнення надзвичайних ситуацій та забезпечують перевезення під час проведення заходів з евакуації

ації населення, підвезення (вивезення) робочих змін, вивезення матеріальних цінностей відповідно до рішень штабу з ліквідації надзвичайної ситуації. Організують забезпечення транспортних засобів, що залучаються до виконання завдань з цивільного захисту, пально-мастильними матеріалами. Служби транспортного забезпечення також розробляють та здійснюють заходи щодо функціонування дорожнього господарства в умовах стихійного лиха, у разі виникнення аварії, катастрофи, іншої надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру, під час ліквідації їхніх наслідків тощо.

Спеціалізовані служби охорони публічного (громадського) порядку відповідно до компетенції беруть участь у забезпеченні публічного (громадського) порядку, безпеки дорожнього руху в зонах виникнення надзвичайних ситуацій та охороні майна, що залишилося без нагляду в таких зонах, повідомляють відповідним державним органам і громадським об'єднанням про небезпечні події та надзвичайні ситуації.

Служби охорони публічного (громадського) порядку надають допомогу органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у відселенні людей з місць, небезпечних для проживання, проведенні евакуації населення та беруть участь у здійсненні карантинних заходів під час епідемій та епізоотій, а також визначають потребу в матеріальних ресурсах, необхідних для здійснення заходів з охорони публічного (громадського) порядку.

Добровільні формування цивільного захисту утворюються під час загрози або виникненні надзвичайних ситуацій для проведення допоміжних робіт із запобігання або ліквідації наслідків таких ситуацій за рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, центрального органу виконавчої влади, місцевої державної адміністрації, органу місцевого самоврядування.

Добровільне формування цивільного захисту є тимчасовим добровільним об'єднанням громадян, що утворюється під час загрози виникнення або настанні надзвичайних ситуацій для виконання допоміжних робіт.

До складу добровільних формувань цивільного захисту на добровільних засадах включаються громадяни України, які за станом здоров'я придатні до військової служби та не досягли граничного віку перебування військовозобов'язаних у запасі другого розряду.

Громадяни, які виконують завдання із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації у складі добровільного формування цивільного захисту, зобов'язані: виконувати завдання та обсяг робіт, визначені залежно від характеру надзвичайної ситуації; дотримуватися заходів безпеки під час виконання завдань із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, правил поведінки в зоні її дії; вивчати способи захисту від надзвичайних ситуацій, надання домедичної допомоги, правила користування засобами захисту.

Положення про добровільні формування цивільного захисту затверджується Кабінетом Міністрів України.

Збройні сили України, інші військові формування та органи Національної поліції України спеціального призначення, які утворені відповідно до законів України, можуть також залучатися для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Умови їхнього залучення визначаються відповідно до Конституції України, законів України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про збройні сили України» та інших законів.

Також для виконання окремих функцій у сфері цивільного захисту можуть утворюватися громадські організації. Вони залучаються на добровільних або договірних засадах до робіт із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій за наявності у них відповідного рівня підготовки.

1.3. Класифікаційні ознаки надзвичайних ситуацій

Надзвичайна ситуація – обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності

Кодекс Цивільного захисту України (ст. 5) та Національний класифікатор ДК 019:2010 «Класифікатор надзвичайних ситуацій» залежно

від характеру походження подій, що можуть зумовити виникнення надзвичайних ситуацій на території України, визначає такі їх види:

- техногенного характеру;
- природного характеру;
- соціального характеру;
- воєнного характеру.

Надзвичайна ситуація техногенного характеру – порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об’єкті на ній або на водному об’єкті внаслідок транспортної аварії (катастрофи), пожежі, вибуху, аварії з викиданням (загрозою викидання) небезпечних хімічних, радіоактивних і біологічно небезпечних речовин, раптового руйнування споруд; аварії в електроенергетичних системах, системах життєзабезпечення, системах телекомунікацій, на очисних спорудах, у системах нафтогазового промислового комплексу, гідродинамічних аварій тощо.

Надзвичайна ситуація природного характеру – порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об’єкті на ній або на водному об’єкті, пов’язане з небезпечним геофізичним, геологічним, метеорологічним або гідрологічним явищем, деградацією ґрунтів чи надр, пожежею у природних екологічних системах, зміною стану повітряного басейну, інфекційною захворюваністю та отруєнням людей, інфекційним захворюванням свійських тварин, масовою загибеллю диких тварин, ураженням сільськогосподарських рослин хворобами та шкідниками тощо.

Надзвичайна ситуація соціального характеру – порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об’єкті на ній або на водному об’єкті, спричинене протиправними діями терористичного і антиконституційного спрямування, або пов’язане із зникненням (викраденням) зброї та небезпечних речовин, нещасними випадками з людьми тощо. Наприклад, до таких НС належать:

- загибель або травмування людей внаслідок небезпечних подій (зокрема внаслідок нещасних випадків на воді);
- збройний напад, захоплення та утримування будівель органів державної влади;
- збройний напад, захоплення та утримування будівель правоохоронних органів;

– збройний напад, захоплення та утримування будівель телерадіоцентрів та вузлів зв'язку;

– збройний напад, скоєний на об'єкти військового призначення;

– замах на життя посадової особи органу державної влади;

– зникнення або викрадення НХР, що можуть створити або створюють фактори ураження для персоналу об'єкта, населення або інших об'єктів навколишнього середовища;

– нещасний випадок з групою людей (від 3 осіб) у лісових, гірських масивах, печерах та інших рекреаційних зонах, пов'язаний зі зникненням людей (зокрема на воді), коли до пошуку залучаються значні сили (від 50 осіб) на тривалий час (понад 2 доби) тощо.

Надзвичайна ситуація воєнного характеру – порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене застосуванням звичайної зброї або зброї масового ураження, під час якого виникають вторинні чинники ураження населення, що її визначають в окремих нормативних документах.

У Національному класифікаторі надзвичайні ситуації воєнного характеру не подані в подробицях, вони лише позначені на найвищому рівні деталізації з кодом 40000.

Оскільки надзвичайні ситуації воєнного характеру здебільшого спричиняють шкоду середовищу життєдіяльності людини та об'єктам господарювання – отже їх вплив подібний до надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

Класифікація надзвичайних ситуацій за їх рівнями здійснюється для забезпечення організації взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій у процесі вирішення питань, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями та ліквідацією їх наслідків.

Для визначення рівня надзвичайної ситуації встановлюються такі критерії:

1) територіальне поширення та обсяги технічних і матеріальних ресурсів, що необхідні для ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

2) розмір збитків, завданих уражальними чинниками джерела надзвичайної ситуації;

3) кількість людей, які внаслідок дії уражальних чинників джерела надзвичайної ситуації загинули або постраждали, або нормальні умови життєдіяльності яких порушено.

Порушення нормальних умов життєдіяльності – відсутність питного водопостачання, водовідведення, електро-, газо- і теплопостачання (в осінньо-зимовий період) та/або така зміна технічного стану житлового будинку (приміщення), внаслідок якої він став аварійним або не придатним до експлуатації, та/або зміна стану території (об'єкта), внаслідок якої проживання населення і провадження господарської діяльності на території (об'єкті) є неможливим.

Залежно від обсягів заподіяних наслідків, технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для їх ліквідації, надзвичайна ситуація класифікується як державного, регіонального, місцевого або об'єктового рівня.

Державного рівня визнається надзвичайна ситуація:

1) яка поширилась або може поширитися на територію інших держав;

2) яка поширилась на територію двох чи більше регіонів України, а для її ліквідації необхідні матеріальні й технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих регіонів, але не менш як 1 відсоток від обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів (надзвичайна ситуація державного рівня за територіальним поширенням);

3) яка призвела до загибелі понад 10 осіб або внаслідок якої постраждало понад 300 осіб чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 50 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби);

4) внаслідок якої загинуло понад 5 осіб або постраждало понад 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки (оцінені в установленому законодавством порядку), спричинені надзвичайною ситуацією, перевищили 25 тис. мінімальних розмірів (на час виникнення надзвичайної ситуації) заробітної плати;

5) збитки від якої перевищили 150 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

6) яка в інших випадках, передбачених актами законодавства, за своїми ознаками визнається як надзвичайна ситуація державного рівня.

Регіонального рівня визнається надзвичайна ситуація:

1) яка поширилась на територію двох чи більше районів (міст обласного значення) Автономної Республіки Крим, областей, а для її ліквідації необхідні матеріальні й технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих районів, але не менш як 1 відсоток обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів (надзвичайна ситуація регіонального рівня за територіальним поширенням);

2) яка призвела до загибелі від 3 до 5 осіб або внаслідок якої постраждало від 50 до 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 1 тис. до 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

3) збитки від якої перевищили 15 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Місцевого рівня визнається надзвичайна ситуація:

1) яка вийшла за межі територій потенційно небезпечного об'єкта, загрожує довкіллю, сусіднім населеним пунктам, інженерним спорудам, а для її ліквідації необхідні матеріальні й технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості потенційно небезпечного об'єкта;

2) внаслідок якої загинуло 1-2 особи або постраждало від 20 до 50 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 100 до 1000 осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 0,5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

3) збитки від якої перевищили 2 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Об'єктового рівня визнається надзвичайна ситуація, яка не підпадає під названі вище визначення.

Надзвичайна ситуація відноситься до певного рівня за умови відповідності її хоча б одному із значень вищезазначених критеріїв.

Остаточне рішення щодо визначення рівня надзвичайної ситуації з подальшим відображенням його у даних статистики, зокрема у разі відсутності відомостей у повному обсязі стосовно розвитку надзвичайної ситуації, приймає ДСНС з урахуванням експертного висновку (за наявності) регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій.

Експертний висновок про рівень надзвичайної ситуації готується ДСНС за дорученням Кабінету Міністрів України.

ДСНС має право звернутися до центральних органів виконавчої влади за інформацією про розмір завданих збитків. Відповідальність за достовірність інформації несе орган виконавчої влади, який її подає.

У разі аварійної події (пригоди), що сталася з транспортним засобом, або аварії на виробництві (незалежно від форми власності) до інформації центрального органу виконавчої влади додається акт розслідування такої події (пригоди) або аварії, проведеного в установленому законодавством порядку.

Остаточне рішення (експертний висновок) ДСНС є підставою для здійснення інших заходів щодо реагування на надзвичайну ситуацію відповідно до законодавства.

1.4. Єдина державна систему цивільного захисту, її завдання та структура

1.4.1. Загальні засади створення Єдиної системи цивільного захисту, місце в ній Національної поліції України

Основним засобом розв'язання проблеми захисту від техногенних і природних надзвичайних ситуацій (далі – НС) є створення в Україні Єдиної державної системи цивільного захисту населення і територій.

Для реалізації такої важливої функції як цивільний захист головною складовою державної політики у сфері цивільного захисту є створення і функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту.

Єдина державна система цивільного захисту – це сукупність органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту.

Основною метою створення і функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту є об'єднання дій центральної та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, підпорядкованих їм сил цивільного захисту для реалізації заходів державної політики у сфері цивільного захисту.

Діяльність Єдиної державної системи цивільного захисту визначена Кодексом Цивільного захисту України та Положенням про Єдину державну систему цивільного захисту, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 року №11.

Організаційно Єдина державна система цивільного захисту складається з постійно діючих функціональних і територіальних підсистем.

Керівництво Єдиною державною системою цивільного захисту здійснює Кабінет Міністрів України.

Безпосереднє керівництво діяльністю Єдиної державної системи цивільного захисту здійснює ДСНС.

Функціональні підсистеми Єдиної державної системи цивільного захисту створюються 14 міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади у відповідних сферах суспільного життя. Положенням про Єдину державну систему цивільного захисту визначено створення 23 функціональних підсистем.

Функціональні підсистеми Єдиної державної системи цивільного захисту (далі – функціональні підсистеми) створюються у відповідних сферах суспільного життя центральними органами виконавчої влади з метою захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період, забезпечення готовності підпорядкованих їм сил і засобів до дій, спрямованих на запобігання і реагування на надзвичайні ситуації. Положення про функціональні підсистеми розробляються на підставі типового положення про таку підсистему і затверджується центральними органами виконавчої влади, що їх створили, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. У разі якщо діяльність центральних органів виконавчої влади спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідного міністра (на сьогодні це міністр Збройних сил), зазначені положення затверджуються такими міністрами за погодженням із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

До складу сил цивільного захисту функціональних підсистем входять:

– спеціалізовані професійні аварійно-рятувальні служби;

- об’єктові аварійно-рятувальні служби;
- об’єктові формування цивільного захисту;
- галузеві та об’єктові спеціалізовані служби цивільного захисту;
- державні пожежно-рятувальні підрозділи (частини), що забезпечують відомчу пожежну охорону;
- добровільні формування цивільного захисту.

Безпосереднє керівництво діяльністю функціональної підсистеми здійснюється керівником органу чи підприємства (установи, організації), що створив таку підсистему.

Перелік центральних органів виконавчої влади, що створюють функціональні підсистеми, наведено у додатку 1 Постанови КМУ від 09.01.2014 № 11 «Про затвердження Положення про Єдину державну систему цивільного захисту»:

Найменування центрального органу виконавчої влади	Найменування функціональної підсистеми, що створюється органом
Мінагрополітики	<i>підсистема захисту сільськогосподарських рослин і тварин (через Держпродспоживслужбу)</i>
	<i>підсистема охорони і захисту лісів (через Держлісагентство)</i>
	<i>підсистема запобігання і реагування на надзвичайні ситуації у сфері рибного господарства (через Держрибагентство)</i>
	<i>підсистема забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення (через Держпродспоживслужбу)</i>
МВС	<i>підсистема забезпечення публічної (громадської) безпеки і порядку, безпеки дорожнього руху (через Національну поліцію і Національну гвардію)</i>

Мінприроди	<i>підсистема моніторингу навколишнього природного середовища</i>
	<i>підсистема запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій в зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення (через ДАЗВ)</i>
	<i>підсистема протипаводкових заходів (через Держводагентство)</i>
Мінекономрозвитку	<i>підсистема державного матеріального резерву (через Держрезерв)</i>
	<i>підсистема запобігання надзвичайним ситуаціям і ліквідації їхніх наслідків в організаціях і на об'єктах галузей промисловості</i>
Міненерговугілля	<i>підсистема безпеки електроенергетичного та ядерно-промислового комплексів</i>
	<i>підсистема безпеки нафтогазового комплексу</i>
	<i>підсистема безпеки вугільно-промислового комплексу</i>
Мінінфраструктури	<i>підсистема запобігання і реагування на загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій на залізничному транспорті</i>
	<i>підсистема запобігання і реагування на загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій на морському і річковому транспорті в акваторії торговельних портів, організації пошуково-рятувальних робіт в акваторії Чорного та Азовського морів</i>
	<i>підсистема запобігання і реагування на загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій у дорожньому господарстві (через Укравтодор)</i>
Мінрегіон	<i>підсистема безпеки у сфері експлуатації об'єктів житлово-комунального господарства</i>

МОЗ	<i>підсистема медичного захисту населення</i>
МОН	<i>підсистема навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності)</i>
Міноборони	<i>підсистема запобігання надзвичайним ситуаціям і ліквідації їхніх наслідків у підпорядкованих організаціях, на підвідомчих об'єктах і територіях</i>
Мінкультури	<i>підсистема запобігання надзвичайним ситуаціям і ліквідації їхніх наслідків на об'єктах культури та захист об'єктів культурної спадщини, планування заходів щодо евакуації матеріальних цінностей, що належать до національної культурної спадщини</i>
Мін'юст	<i>підсистема запобігання надзвичайним ситуаціям в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах</i>
ДСНС	<i>підсистема реагування на надзвичайні ситуації, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт</i>
Держатомрегулювання	<i>підсистема безпеки об'єктів ядерної енергетики</i>

Територіальні підсистеми Єдиної державної системи цивільного захисту (далі – територіальні підсистеми) створюються в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі з метою здійснення заходів щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період у відповідному регіоні. Положення про них розробляються на підставі типового положення про таку підсистему і затверджуються відповідно Радою міністрів АР Крим чи місцевими держадміністраціями за погодженням із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Територіальні підсистеми складаються із ланок. Ланки територіальних підсистем створюються в районах областей та міських районах, в обласних центрах, містах обласного і районного значення.

Безпосереднє керівництво діяльністю територіальної підсистеми, її ланок здійснюється посадовою особою, яка очолює орган, що створив таку підсистему, ланку.

До введення Кодексу цивільного захисту України (2012 р.) в державі де-юре існувало три державні системи з протидії надзвичайним ситуаціям. Проте практично, де-факто, в державі функціонувала одна державна система, яка здійснювала виконання заходів державної політики у сфері цивільного захисту, тому що складові цієї системи, зокрема: органи управління, сили цивільного захисту, оперативно-чергові (чергові) служби, підприємства, установи і організації, які здійснювали основні заходи цивільного захисту, (оповіщення, моніторинг ресурсного забезпечення, підготовки фахівців, навчання населення, тощо) одні й ті самі.

Із введенням у дію Кодексу цивільного захисту України та визначенням єдиної системи з протидії надзвичайним ситуаціям – Єдиної державної системи цивільного захисту – територіальна підсистема отримала додаткові повноваження та розвиток.

Територіальні підсистеми є базовими об'єднаннями в ліквідації будь-яких надзвичайних ситуацій як за їх рівнем, так й за характером походження.

Виходячи з цього, територіальні складові систем цивільного захисту в державі функціонували та успішно виконували свої обов'язки починаючи з 1993 року, відколи був прийнятий Верховною радою України закон України «Про цивільну оборону України». Протягом двадцятирічної діяльності територіальні підсистеми розвивалися, змінювалася їх структура, завдання і функції розширювались.

До складу сил цивільного захисту територіальних підсистем входять:

- підрозділи Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту;
- регіональні, комунальні, об'єктові аварійно-рятувальні служби та аварійно-рятувальні служби громадських організацій;
- об'єктові та територіальні формування цивільного захисту;
- територіальні та об'єктові спеціалізовані служби цивільного захисту;
- добровільні формування цивільного захисту.

Органи управління та сили Єдиної державної системи цивільного захисту. У складі Єдиної державної системи цивільного захисту функціонують постійно діючі органи управління цивільного захисту, координаційні органи, сили цивільного захисту функціональних і територіальних підсистем.

Постійно діючими органами управління цивільного захисту, до повноважень яких належать питання організації та здійснення заходів цивільного захисту, є:

- на державному рівні – Кабінет Міністрів України, ДСНС, а також центральні органи виконавчої влади, що створюють функціональні підсистеми, та підрозділи з питань цивільного захисту у складі їх апаратів;

- на регіональному рівні – Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації, підрозділи з питань цивільного захисту, які утворюються у їх складі, територіальні органи ДСНС;

- на місцевому рівні – районні, районні у містах Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчі органи міських (міст обласного значення) рад, підрозділи з питань цивільного захисту, які утворюються у їх складі, виконавчі органи селищних та сільських рад, підрозділи територіальних органів ДСНС;

- на об’єктовому рівні – керівні органи підприємств, установ та організацій, а також підрозділи (посадові особи) з питань цивільного захисту, які утворюються (призначаються) такими органами відповідно до законодавства.

Координаційними органами є:

- на загальнодержавному рівні – Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;

- на регіональному рівні – комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя;

- на місцевому рівні – комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій районів, міст, районів у містах, селищ;

- на об’єктовому рівні – комісії з питань надзвичайних ситуацій підприємств, установ та організацій.

Діяльність зазначених комісій провадиться відповідно до положень про них.

Для координації робіт з ліквідації наслідків конкретної надзвичайної ситуації на державному, регіональному, місцевому та об'єктовому рівні у разі потреби утворюються спеціальні комісії з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, діяльність яких провадиться відповідно до положень про такі комісії.

Облік сил цивільного захисту на державному рівні ведеться ДСНС, а регіональному рівні – її територіальними органами.

Єдина державна система залежно від масштабів і особливостей надзвичайної ситуації, що прогнозується або виникла, функціонує у режимах:

- повсякденного функціонування;
- підвищеної готовності;
- надзвичайної ситуації;
- надзвичайного стану.

Положенням про Єдину державну систему цивільного захисту визначається перелік заходів, завдання та порядок взаємодії суб'єктів забезпечення цивільного захисту під час функціонування зазначеної системи у відповідному режимі.

Режим повсякденного функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту встановлюється за умов нормальної виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, сейсмічної, гідрогеологічної, гідрометеорологічної, техногенної та пожежної обстановки та за відсутності епідемій, епізоотій, епіфітотій.

1. У режимі повсякденного функціонування здійснюється забезпечення спостереження, гідрометеорологічного прогнозування та здійснення контролю за станом навколишнього природного середовища та небезпечних процесів, що можуть призвести до виникнення надзвичайних ситуацій на потенційно небезпечних об'єктах, об'єктах підвищеної небезпеки і прилеглих до них територіях, а також на територіях, на яких існує загроза виникнення геологічних та гідрогеологічних явищ і процесів.

2. Також у режимі повсякденного функціонування всі підсистеми здійснюють планування заходів цивільного захисту.

3. Здійснюється цілодобове чергування пожежно-рятувальних підрозділів.

4. Розробляються і виконуються цільові та науково-технічні програми запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і зменшення можливих втрат.

5. Проводяться планові заходи щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, забезпечення безпеки та захисту населення і територій від таких ситуацій, а також заходів щодо підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту.

6. Забезпечується готовність органів управління та сил цивільного захисту до дій за призначенням.

7. Організовується підготовка фахівців цивільного захисту, підготовка керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів щодо цивільного захисту, навчання населення діям у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

8. Створюються і поновлюються матеріальні резерви для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, ліквідації їх наслідків.

9. Організовується проведення моніторингу надзвичайних ситуацій, визначення ризиків їх виникнення.

10. Здійснюється підтримання у готовності автоматизованих систем централізованого оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій.

Режим підвищеної готовності. У разі загрози виникнення надзвичайної ситуації за рішенням відповідно Кабінету Міністрів України, обласних, міських державних адміністрацій для Єдиної державної системи цивільного захисту у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем тимчасово встановлюється режим підвищеної готовності.

Підставами для тимчасового введення в Україні або в межах конкретної її території для Єдиної державної системи цивільного захисту режиму підвищеної готовності є:

– на державному рівні – загроза виникнення надзвичайної ситуації державного рівня;

– на регіональному рівні – загроза виникнення надзвичайної ситуації регіонального рівня;

– на місцевому рівні – загроза виникнення надзвичайної ситуації місцевого рівня.

Заходи, які суб'єкти цивільного захисту вживають у режимі підвищеної готовності:

1) проводять оповіщення органів управління та сил цивільного захисту, а також населення про загрозу виникнення надзвичайної ситуації та інформування його про дії у можливій зоні надзвичайної ситуації;

2) формують оперативні групи для виявлення причин погіршення обстановки та підготовки пропозицій щодо її нормалізації;

3) посилюють спостереження та контроль за гідрометеорологічною обстановкою, ситуацією на потенційно небезпечних об'єктах, території об'єкта підвищеної небезпеки та/або за його межами, території, на якій існує загроза виникнення геологічних та гідрогеологічних явищ і процесів, а також здійснення постійного прогнозування можливості виникнення надзвичайних ситуацій та їх масштабів;

4) уточнюють (у разі потреби) плани реагування на надзвичайні ситуації, здійснення заходів щодо запобігання їх виникненню;

5) уточнюють та здійснюють заходи щодо захисту населення і територій від можливих надзвичайних ситуацій;

6) приводять у готовність наявні сили і засоби цивільного захисту, залучають у разі потреби додаткові сили і засоби.

Режим підвищеної готовності та режим надзвичайної ситуації в Україні або в межах конкретної її території вводиться:

– за рішенням Кабінету Міністрів України – на території усієї держави або її окремих регіонів;

– за рішенням Київської міської, обласних держадміністрацій – на території відповідного регіону;

– за рішенням райдержадміністрацій та органів місцевого самоврядування – на території відповідного району (міста).

Згідно із Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 січня 2015 р. № 47 «Про встановлення режимів підвищеної готовності та надзвичайної ситуації» режим надзвичайної ситуації було встановлено на територіях Донецької та Луганської областей, а режим підвищеної готовності для Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської,

Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей, міста Києва.

Не слід плутати ці заходи з надзвичайним станом і воєнним станом, які вводяться рішенням Верховної Ради.

З метою реалізації вказаного вище розпорядження, уряд ухвалив рішення про створення регіональних координаційних центрів з надзвичайних ситуацій: тобто у кожній області за аналогією з Державною комісією з надзвичайних ситуацій під керівництвом голови обласної державної адміністрації створена відповідна регіональна комісія з надзвичайних ситуацій.

Першочергове завдання державної та регіональних комісій з січня 2015 року – це інвентаризація всіх об'єктів цивільного захисту. Крім того Кабінет Міністрів видав спеціальне розпорядження, яке доручає Державній службі з надзвичайних ситуацій провести перевірку всіх об'єктів цивільного захисту.

Ще одне завдання комісії – формування єдиного запиту на постачання матеріально-технічних цінностей. Згідно з яким керівники обласних адміністрацій формують такі запити на рівні областей. У цьому єдиному реєстрі запитів вказується інженерна техніка, матеріально-технічне і речове майно, ліки, харчування тощо.

Глава ДСНС формує єдиний запит щодо інженерної техніки, оскільки терористичні угруповання знищили десятки одиниць інженерної техніки служби з надзвичайних ситуацій.

Очільник МОЗ разом із Держрезервом проводить інвентаризацію складів і невідкладно подає Уряду рішення про розбронювання цінностей державного резерву, зокрема лікарських засобів і медичних препаратів.

Державний резерв разом із Міністерством аграрної політики та продовольства України і ПАТ «Аграрний фонд» має опрацювати заявки на харчування від Державної служби з надзвичайних ситуацій, тобто, перевірити, що реально, а не на папері, є на елеваторах і на складах.

Держрезерв – розброньовує цінності. Міністерство фінансів – виділяє додаткові кошти з резервного фонду на матеріально-технічне забезпечення. Міністерство АПК через аграрний фонд – забезпечує потребу, якщо така потреба виникне, в продуктах харчування, в першу чергу в борошні й зернових.

Державна комісія з надзвичайних ситуацій разом із відповідними регіональними комісіями несе всю повноту відповідальності за стан справ у кожній окремо взятій області.

Керівники ОДА через ДСНС подають списки необхідної на регіональному рівні продукції, а Міністерство економіки повинно звести потреби регіонів з можливостями регіонів щодо виготовлення продукції, необхідної для ліквідації надзвичайної ситуації, в кожній окремо взятій області. Далі відповідно до закону Уряд приймає рішення про те, щоб профінансувати необхідні заходи з резервного фонду.

Таким чином, рівень підвищеної готовності й надзвичайної ситуації означає, що в місцевих бюджетах в обов'язковому порядку повинні бути передбачені кошти на ліквідацію надзвичайних ситуацій, на мобілізацію, на забезпечення медикаментами, на забезпечення продуктами.

Міністерство енергетики і вугільної промисловості має забезпечити паливно-мастильними матеріалами регіони, щодо яких надає запит ДСНС.

Керівники ОДА зобов'язані сконцентрувати наявні ресурси для приведення у відповідність споруд цивільного захисту, щоб їх можна було експлуатувати, щоб там громадяни могли вкритися у випадку необхідності.

Крім того, у щоденному режимі проводиться інформування громадян про стан безпеки.

Слід зазначити, що цивільні громадяни при введенні режимів надзвичайної ситуації та підвищеної готовності не набувають додаткових обов'язків і не здійснюють жодних додаткових заходів.

Режим надзвичайної ситуації. У разі виникнення надзвичайної ситуації за рішенням відповідно Кабінету Міністрів України, обласних, Київської міської державних адміністрацій для Єдиної державної системи цивільного захисту у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем може тимчасово встановлюватися режим надзвичайної ситуації. Режим надзвичайної ситуації передбачає вжиття наступних заходів:

1) у режимі надзвичайної ситуації здійснюють оповіщення органів управління та сил цивільного захисту, а також населення про виникнення надзвичайної ситуації та інформування його про дії в умовах такої ситуації;

2) призначають керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації та утворення у разі потреби спеціальної комісії з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

3) визначають зони надзвичайної ситуації;

6) здійснюють постійне прогнозування зони можливого поширення надзвичайної ситуації та масштабів можливих наслідків;

7) організовується робота з локалізації й ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, залучення для цього необхідних сил і засобів;

8) здійснюють заходи щодо життєзабезпечення постраждалого населення;

9) організовуються та здійснюються (у разі потреби) евакуаційні заходи;

10) здійснюють радіаційний, хімічний, біологічний, інженерний та медичний захист населення і територій від наслідків надзвичайної ситуації;

11) здійснюють безперервний контроль за розвитком надзвичайної ситуації та обстановкою на аварійних об'єктах і прилеглих до них територіях;

12) інформують органи управління цивільного захисту та населення про розвиток надзвичайної ситуації та заходи, що здійснюються.

Основну частину робіт, пов'язаних з реагуванням на надзвичайну ситуацію або усуненням загрози її виникнення, виконують сили цивільного захисту підприємства, установи чи організації, де виникла така ситуація, з наданням їм необхідної допомоги силами цивільного захисту адміністративно-територіальної одиниці, на території якої розташоване таке підприємство, установа чи організація, а також відповідними підрозділами ДСНС, Міноборони, МОЗ тощо.

До виконання зазначених робіт повинні залучатися насамперед сили цивільного захисту центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить об'єкт, на якому сталася аварія, що призвела до виникнення надзвичайної ситуації, сили цивільного захисту ланки територіальної підсистеми чи територіальної підсистеми на відповідній території.

Залучення сил цивільного захисту до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій здійснюється органами управління, яким підпорядковані такі сили відповідно до планів реагування на надзвичайні ситуації.

У разі потреби до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій за рішенням керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації залучаються додаткові сили цивільного захисту.

Режим надзвичайного стану для Єдиної державної системи цивільного захисту у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем тимчасово встановлюється у межах території, на якій введено правовий режим надзвичайного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану».

Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства.

Надзвичайний стан може бути введений в разі:

1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особли-

во великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемії, панзоотії тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення;

2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;

3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;

5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;

6) масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

7) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади.

Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях вводить Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента України. За умов, що вимагають невідкладних заходів для врятування населення або недопущення загибелі людей, надзвичайний стан може бути введено без попередження.

Усі органи державної влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, політичні партії та громадські організації, а також громадяни на території, де введено надзвичайний стан, зобов'язані сприяти здійсненню заходів правового режиму надзвичайного стану.

В особливий період Єдина державна система цивільного захисту функціонує відповідно до Кодексу цивільного захисту України та з урахуванням особливостей, що визначаються вимогами законів України «Про правовий режим воєнного стану», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також інших нормативно-правових актів.

Згідно з ст. 1 Закону України «Про оборону України» *особливий період* – це період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Згідно з п. 4 ст. 1 Закону «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» *особливий період* – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Натомість відповідно до ст. 1 Закону «Про оборону України» *воєнний стан* – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

З моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Єдина державна система цивільного захисту переводиться у режим функціонування в умовах особливого періоду в повному обсязі або у межах відповідних регіонів.

Переведення Єдиної державної системи цивільного захисту у режим функціонування в умовах особливого періоду здійснюється відпо-

відно до актів Президента України, Кабінету Міністрів України, планів цивільного захисту на особливий період.

Підготовка Єдиної державної системи цивільного захисту до виконання завдань цивільного захисту в умовах особливого періоду здійснюється завчасно у мирний час.

Виконання завдань цивільного захисту під час функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту в умовах особливого періоду здійснюється у взаємодії з відповідним військовим командуванням.

1.4.2. Завдання та порядок взаємодії органів поліції під час реагування на надзвичайні ситуації

На територіальні органи Національної поліції України, їх структурні й відокремлені підрозділи покладаються **спеціальні службові завдання**, що виконуються при реагуванні на надзвичайні ситуації, проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, відпрацюванні та уведенні в дію планів реагування на надзвичайні ситуації та при виконанні визначених законодавством України службових завдань у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, а також виконанні завдань територіальної оборони та цивільного захисту в особливий період.

Безпосередня координація виконання спеціальних службових завдань на відповідній території, а також підготовка, навчання і тренування за відповідними напрямками діяльності здійснюються:

1) у разі надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – регіональною комісією з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;

2) у разі соціальних надзвичайних ситуацій – координаційними групами Антитерористичного центру при регіональних органах Служби безпеки України;

3) у разі воєнних надзвичайних ситуацій та участі у виконанні завдань територіальної оборони – відповідними радами оборони або військово-цивільними адміністраціями.

Під час виконання спеціальних службових завдань органи і підрозділи Національної поліції України, залучені до їх виконання, за необхідності переводяться на посилений варіант службової діяльності.

Організація взаємодії з питань реагування на надзвичайні ситуації покладається на керівників територіальних органів Національної поліції України. При цьому поліцейські, які проходять службу у відокремлених підрозділах міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України та задіяні до виконання спеціальних службових завдань, на час їх виконання перебувають в оперативному підпорядкуванні головні управління Національної поліції (далі – ГУНП) за місцем дислокації.

Обсяг та перелік спеціальних службових завдань, до виконання яких можуть залучатися поліцейські, які проходять службу у відокремлених підрозділах міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України, визначаються за погодженням з керівниками цих підрозділів та передбачені наказом МВС України від 31.10.2016 № 129 «Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку введення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану».

Питання про оперативне підпорядкування ГУНП поліцейських, які проходять службу у відокремлених підрозділах Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України, вирішується виключно керівником цього Департаменту або особою, яка виконує його обов'язки.

Поліцейські територіальних органів поліції, які безпосередньо задіяні у виконанні спеціальних службових завдань (з поліцейськими, які знаходяться в оперативному підпорядкуванні начальників територіальних органів поліції, включно), завчасно (на етапі попередньої підготовки) визначаються поіменно (наказом або затвердженням відповідним керівником списком) та входять до складу основних сил відповідної функціональної підсистеми Єдиної державної системи цивільного захисту.

У разі підготовки до здійснення спеціальних службових завдань начальник територіального органу поліції організовує взаємодію задіяних органів і підрозділів шляхом оперативного обміну інформацією щодо підготовки до виконання спеціальних службових завдань органами і підрозділами поліції, проведення спільних оперативних нарад та здійснення спільних заходів тощо.

Відповідно до рівнів функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту взаємодія здійснюється на регіональному рівні (між відповідними ГУНП та міжрегіональними територіальними органами Національної поліції України) та місцевому рівні (між відокремленими підрозділами міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України і відокремленими підрозділами ГУНП).

Відокремлені підрозділи міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України інформують територіальні органи поліції та їх відокремлені підрозділи (за місцем дислокації) про виявлені ознаки загрози виникнення або повідомляють їм інформацію про реальне виникнення надзвичайних ситуацій та можливі передумови виникнення підстав для виконання спеціальних службових завдань.

Підрозділи поліції в межах своєї компетенції забезпечують за напрямами діяльності участь в охороні публічного порядку, забезпечують безпеку дорожнього руху, охорону в установленому порядку об'єктів державної, комунальної та приватної власності, протидію злочинності та участь у виконанні завдань територіальної оборони.

Також відокремлені підрозділи міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України надають допомогу місцевим органам державної влади, органам місцевого самоврядування, органам військового управління, територіальним органам поліції у проведенні відселення людей з місць, небезпечних для проживання та беруть участь у забезпеченні реалізації спеціального перепускного режиму на межах районів виникнення надзвичайних ситуацій (пожеж, радіоактивного, хімічного, бактеріологічного (біологічного) зараження), районів проведення антитерористичних заходів, а також під час їх ліквідації й супроводження аварійно-рятувальної та іншої спеціальної техніки до осередків зон надзвичайних ситуацій.

Одним із завдань підрозділів міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України є організація у межах компетенції регулювання дорожнього руху на маршрутах евакуації, охорона публічного порядку на збірних та приймальних евакуаційних пунктах, пунктах посадки (висадки) на маршрутах евакуації та в районах (пунктах) розміщення евакуйованого населення.

Крім того, зазначені сили планують та здійснюють необхідні заходи щодо захисту життя і здоров'я поліцейських від негативних чинників надзвичайних ситуацій.

Здійснення спеціальних службових завдань поліцією передбачає вжиття заходів щодо посилення охорони та введення в дію планів оборони адмінбудівель відокремлених підрозділів міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України.

ГУНП, у свою чергу, інформують міжрегіональні територіальні органи Національної поліції України про загрозу виникнення або про реальне виникнення надзвичайних ситуацій та можливі передумови виникнення особливих умов діяльності, а також у межах повноважень вживають першочергові заходи з метою попередження поширення надзвичайних ситуацій та мінімізації їх негативних наслідків тощо.

Насамперед, ГУНП в межах своєї компетенції організовують здійснення із залученням сил і засобів міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України спеціальних службових завдань щодо:

- охорони публічної безпеки і порядку у громадських місцях, місцях масового перебування населення, на евакуаційних пунктах, маршрутах евакуації та в районах (пунктах) розміщення евакуйованого населення;
- охорони матеріальних і культурних цінностей в разі стихійного лиха, аварій, пожеж, катастроф та ліквідації їхніх наслідків, а також при проведенні евакуації;
- дотримання у межах компетенції спеціальних режимів перевезень автомобільними дорогами та режимів допуску до зон надзвичайних ситуацій та районів проведення антитерористичних заходів, а також супроводження аварійно-рятувальної та іншої спеціальної техніки до осередків зон надзвичайних ситуацій;
- охорони режимно-обмежувальних і карантинних зон навколо осередків радіоактивного, хімічного, бактеріологічного (біологічного) зараження, районів проведення антитерористичних операцій, під час ліквідації їхніх наслідків, а також обмеження у встановленому порядку допуску населення до небезпечних зон;
- планування та здійснення заходів із забезпечення безпеки дорожнього руху та регулювання дорожнього руху на маршрутах евакуації;
- надання допомоги місцевим органам державної влади та органам місцевого самоврядування у проведенні відселення людей з місць, небезпечних для проживання;

– посилення охорони та уведення в дію (за необхідності за окремим наказом) планів оборони адмінбудівель органів та підрозділів поліції;

ГУНП планують та здійснюють передбачені планами заходи участі у територіальній обороні та здійснюють інші заходи, передбачені законодавством України.

Організація спільних заходів складається з етапів попередньої та безпосередньої (оперативної) підготовки до їх проведення.

На етапі попередньої підготовки сторонами, що взаємодіють, здійснюються розроблення планів та інших необхідних документів щодо взаємодії, визначаються місця спільного прибуття, подальшого розташування поліцейських, що проходять службу в складі різних підрозділів, обсягів, послідовності й порядку спільного виконання спеціальних службових завдань. Узгоджується порядок управління і взаємодії підрозділів при спільному виконанні спеціальних службових завдань, а також питань щодо проведення заходів з резервування сил і засобів для виконання завдань, пов'язаних з виконанням спеціальних службових завдань.

На етапі безпосередньої (оперативної) підготовки оцінюють оперативну обстановку, стан, готовності й можливості наявних сил і засобів, визначають керівника для оперативного управління спільними діями та з'ясовують необхідність залучення додаткових сил Національної поліції України, виділення техніки та засобів, необхідних для здійснення спільних заходів.

1.4.3. Посилений варіант оперативно-службової діяльності органів і підрозділів системи МВС України

Посилений варіант службової діяльності – це комплекс організаційно-правових, превентивних, профілактичних, оперативних та інших заходів, пов'язаних з особливим режимом виконання службових завдань і залученням значної чисельності поліцейських з метою швидкої стабілізації оперативної обстановки, якщо наявними силами і засобами, що безпосередньо залучені до забезпечення публічної безпеки і порядку у повсякденному режимі несення служби, їх виконати неможливо.

Залежно від обставин, що склалися, посилений варіант може бути оголошений як для всіх працівників органів поліції, так і для її окремого органу або відокремленого підрозділу. Процедуру введення посиленого варіанта несення служби визначено Інструкцією про порядок переведення органів Національної поліції України на посилений варіант службової діяльності, яка затверджена наказом МВС України від 10.12.2015 № 1560.

Метою введення посиленого варіанта є найшвидша нормалізація оперативної обстановки та відновлення правопорядку, усунення загрози життю чи здоров'ю громадян, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших соціальних інститутів суспільства.

Посилений варіант може бути введений на території держави або в окремих її регіонах чи населених пунктах до введення в установленому порядку надзвичайного стану за наявності реальної загрози безпеці або життю громадян, усунення якої є одним із основних завдань НПУ.

Умови введення посиленого варіанта службової діяльності:

- 1) повідомлення про обставини (події), що можуть призвести чи призвели до загострення оперативної обстановки, можуть створити чи створили загрозу життю (здоров'ю) громадян, їх конституційним правам і свободам;
- 2) виникнення масових заворушень, що супроводжуються обмеженням певних прав і свобод людини;
- 3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення особливо важливих об'єктів або окремих місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- 4) учинення терористичних актів;
- 5) виникнення тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, що створюють загрозу життю і здоров'ю значної кількості населення;
- 6) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства.

Рішення щодо переведення на посилений варіант приймають:

1) Голова Національної поліції України (далі – НПУ) або особа, яка виконує його обов’язки – стосовно всіх поліцейських як у масштабі держави, так і в окремих її регіонах;

2) начальники головних управлінь Національної поліції в областях, місті Києві або особи, які виконують їх обов’язки – стосовно поліцейських, які проходять службу в апараті ГУНП та відповідних підрозділах територіальних органів НПУ на території обслуговування або в окремих районах, населених пунктах;

3) начальники відділів, відділень поліції в районах, містах, районах у містах або особи, які виконують їх обов’язки – щодо підпорядкованих поліцейських.

Поліцейські, які проходять службу в регіональних підрозділах міжрегіональних територіальних органів поліції, на час запровадження посиленого варіанта перебувають в оперативному підпорядкуванні ГУНП. Їх функціональне використання визначається начальником відповідного ГУНП за погодженням з керівниками зазначених вище органів.

Керівники головних управлінь Національної поліції та начальники відділів, відділень поліції в районах, містах, після введення посиленого варіанта негайно повідомляють про це Голову НПУ або особу, яка виконує його обов’язки, та чергову частину Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування НПУ, а начальники відділів, відділень поліції в районах, містах – чергову частину відповідного ГУНП.

Про переведення органів НПУ або відокремлених підрозділів на посилений варіант керівники, які мають право введення посиленого варіанта, повідомляють (за необхідності) органи державної влади та місцевого самоврядування, інші правоохоронні органи, юридичних осіб публічного та приватного права, які взаємодіють з ними в межах виконання мети введення посиленого варіанта.

Переведення на посилений варіант здійснюється шляхом видання наказу і доведення його до відома підпорядкованих поліцейських. У наказі про переведення на посилений варіант зазначаються:

1) обґрунтування необхідності переведення;

2) час, з якого вводиться посилений варіант, і строк, на який він вводиться;

3) межі території, на якій вводиться посилений варіант;

4) забезпечення поліцейських вогнепальною зброєю, оснащення їх спецзасобами та засобами зв'язку;

5) інші питання, що обумовлені цією Інструкцією.

Строк безперервного здійснення заходів у разі введення посиленого варіанта залежить від складності оперативної обстановки та навантаження на поліцейських під час виконання поставлених завдань. Посилений варіант вводиться на строк:

1) до 20 діб – Головою НПУ або особою, яка виконує його обов'язки;

2) до 15 діб – начальниками ГУНП або особами, які виконують їх обов'язки;

3) до 10 діб – начальниками відділів, відділень поліції в районах, містах, районах у містах або особами, які виконують їх обов'язки.

Продовжити зазначені строки посиленого варіанта мають право:

1) Голова НПУ або особа, яка виконує його обов'язки – на строк до 10 діб;

2) начальники ГУНП, начальники відділів, відділень поліції в районах, містах, районах у містах або особи, які виконують їх обов'язки – на строк до 5 діб.

Керівники, які мають право введення посиленого варіанта, відповідають за обґрунтованість його введення.

Дострокова відміна посиленого варіанта здійснюється в разі усунення обставин, що обумовили необхідність його введення, шляхом видання наказу керівником, який має право введення посиленого варіанта. Після відміни посиленого варіанта начальники ГУНП або особи, які виконують їх обов'язки, готують доповідну записку про вжиті в процесі посиленого варіанта заходи, їх результати та наслідки, а також пропозиції щодо вдосконалення організації дій за таких умов і в строк до трьох діб надсилають до Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування НПУ для узагальнення та подальшої доповіді Голові НПУ або особі, яка виконує його обов'язки; начальники відділів, відділень поліції в районах, містах, районах у містах або особи, які виконують їх обов'язки, готують доповідну записку та надсилають у той самий строк до управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування відповідного ГУНП.

Інформація про результати переведення на посилений варіант і заходи, які вживаються або вживалися, може надаватися зацікавленим правоохоронним органам, органам державної влади та засобам масової інформації з урахуванням установлених законодавством обмежень.

У разі введення надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях строк уведення посиленого варіанта має відповідати строку, визначеному в Указі Президента України.

На посилений варіант можуть переводитися як усі органи системи НПУ, так і окремі відповідні підрозділи територіальних органів. Залежно від обставин, за яких було введено посилений варіант, сили, що залучаються, поділяються на три групи:

- 1) перша група – основні сили;
- 2) друга група – додаткові сили, що виділяються за рахунок відокремлених підрозділів того самого регіону;
- 3) третя група – сили, які залучаються за рахунок ГУНП інших регіонів (зведені загони).

Виділення додаткових сил та зведених загонів з інших регіонів у підпорядкування начальників ГУНП здійснюється за наказом Голови НПУ або особи, яка виконує його обов'язки. Виділення додаткових сил та зведених загонів у розпорядження начальників відділів, відділень поліції в районах, містах, районах у містах здійснюється за наказами начальників ГУНП або осіб, які виконують їх обов'язки.

За наказом керівників, які мають право введення посиленого варіанта, чисельність сил може бути збільшена за рахунок:

- 1) тимчасової відміни вихідних днів для поліцейських та відкликання їх із відпусток;
- 2) припинення здійснення відряджень або відкликання з них поліцейських;
- 3) установлення для поліцейських (крім добових нарядів) несення служби понад установлену тривалість робочого часу, а також у вихідні та святкові дні, але не більше 12-годинного робочого дня та шестиденного робочого тижня.

Залежно від оперативної обстановки керівник, який має право введення посиленого варіанта, може перевести поліцейських на їх компактне розміщення у службових приміщеннях поліції або в гуртожитках, готелях та інших приміщеннях для тимчасового проживання з дотриманням санітарно-гігієнічних норм.

Розміщення за межами службових приміщень поліції погоджується з органами виконавчої влади, яким належать відповідні приміщення, з обов'язковою організацією необхідних видів комунального, продовольчого та інших видів забезпечення.

У комплексі завдань із забезпечення посиленого варіанта передбачається:

- 1) установа добового чергування керівництва поліції;
- 2) посилення добових нарядів чергових частин та слідчо-оперативних груп, створення груп документування або збільшення їх чисельності;
- 3) забезпечення чергування поліцейських у кількості, необхідній для виконання поставлених службових завдань;
- 4) розгортання додаткових контрольно-пропускних пунктів, маршрутів та постів, інших нарядів згідно з типовими планами або залежно від обстановки, що склалася;
- 5) посилення охорони важливих об'єктів, зокрема об'єктів спеціальних установ поліції та прилеглих до них територій, та осіб, які в них утримуються;
- 6) максимальне відпрацювання території, що обслуговується, а також залучення для забезпечення публічної безпеки і порядку додаткових сил та засобів;
- 7) перевірка протипожежного стану об'єктів системи поліції, готовності протипожежних засобів;
- 8) формування (за необхідності) зведених загонів у разі загрози виникнення або виникнення групових порушень публічної безпеки і порядку чи масових заворушень;
- 9) створення мобільного резерву сил і засобів;
- 10) обов'язкова перевірка наявності, стану, додержання порядку збереження зброї, боєприпасів, вибухових, сильнодіючих, отруйних речовин, спеціальних засобів, посилений контроль за їх видачею.

У разі потреби керівниками, які мають право введення посиленого варіанта, можуть бути додатково запроваджені інші заходи в межах повноважень, визначених законодавством.

Залучення поліцейських, які переведені на посилений варіант, для виконання інших службових завдань здійснюється тільки за письмовим рішенням керівників, які мають право введення посиленого варіанта.

До посиленого варіанта не залучаються поліцейські з числа одиноких матерів, вагітних жінок, батьків, які виховують дитину без матері, зокрема в разі тривалого перебування матері в закладі охорони здоров'я.

На період посиленого варіанта оплата праці поліцейських у надурочний і нічний час, у вихідні та святкові дні проводиться згідно з законодавством України.

При цьому раз на тиждень поліцейським обов'язково надається час не менше доби для відпочинку. У разі відкликання поліцейських з відпустки їм надаються гарантії та компенсації в порядку, установленому законодавством України.

Безпосереднє управління залученими силами та засобами, організацію взаємодії, збирання, аналіз оперативної інформації та обмін нею здійснюють керівники НПУ, ГУНП, відповідних підрозділів територіальних органів НПУ або їх заступники відповідно до компетенції тих служб, діяльність яких найбільше відповідає меті введення посиленого варіанта.

За наявності технічної можливості під час проведення спільних з іншими правоохоронними органами або військовими формуваннями заходів поліцейські, які переводяться на посилений варіант, працюють на єдиному каналі радіозв'язку.

Усебічне забезпечення (морально-психологічне, медичне, матеріально-технічне, зв'язок) поліцейських, задіяних на період посиленого варіанта, покладається на орган поліції відповідно до компетенції й здійснюється згідно з чинним законодавством.

1.4.4. Організація і забезпечення заходів безпеки при евакуації під час НС

Залежно від обстановки, що склалася під час надзвичайної ситуації, проводиться загальна або часткова евакуація населення тимчасового або безповоротного характеру. Правовою основою проведення евакуації є Кодекс цивільного захисту України та постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій».

Обов'язковій евакуації підлягає населення у разі виникнення загрози аварії з викидом радіоактивних і небезпечних хімічних речовин, катастрофічного затоплення місцевості та землетрусів, масових лісових

і торф'яних пожеж, зсувів, інших геологічних та гідрогеологічних явищ і процесів, збройних конфліктів.

Загальна евакуація населення проводиться із зон радіоактивного та хімічного забруднення, катастрофічного затоплення населених пунктів у разі руйнування гідротехнічних (гідрозахисних) споруд, хвиля прориву яких може досягнути зазначених населених пунктів менше ніж за чотири години.

Часткова евакуація населення проводиться на підставі рішення місцевої держадміністрації або посадової особи, яка має повноваження щодо прийняття такого рішення.

Для проведення загальної евакуації населення залучаються наявні транспортні засоби відповідної адміністративної території, а в разі виникнення безпосередньої загрози життю або здоров'ю населення – додатково транспортні засоби підприємств (установ, організацій) та громадян.

Часткова евакуація населення проводиться з використанням транспортних засобів, що експлуатуються згідно з графіком роботи.

Залучення додаткових транспортних засобів під час проведення часткової евакуації населення здійснюється за рішенням місцевої держадміністрації або посадової особи, яка має повноваження щодо прийняття такого рішення.

Установі (організації) або громадянину, транспортні засоби яких залучалися для здійснення заходів з евакуації населення, компенсується вартість наданих послуг і розмір фактичних (понесених) витрат за рахунок коштів, що виділяються з відповідного бюджету на ліквідацію загрози виникнення надзвичайної ситуації або наслідків надзвичайної ситуації у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Працівник установи (організації), власник, користувач, водій транспортного засобу, які відмовилися від надання послуг з перевезення населення, яке підлягає евакуації, несуть відповідальність відповідно до закону.

Евакуація матеріальних і культурних цінностей проводиться у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, які можуть заподіяти їм шкоду, за наявності часу на її проведення, що визначається на підставі інформації суб'єктів моніторингу, спостереження, лабораторного контролю та прогнозування надзвичайних ситуацій.

Обсяги та черговість проведення евакуації матеріальних і культурних цінностей, їх детальний перелік визначаються органами державної влади, суб'єктами господарювання, громадськими об'єднаннями та/або громадянами, в управлінні, віданні або власності яких перебувають зазначені цінності, та враховуються під час планування заходів з евакуації.

Приймання, перевезення, розміщення, облік та зберігання евакуйованих матеріальних і культурних цінностей здійснюється органом, відповідальним за організацію проведення евакуації, у визначеному законодавством порядку.

Організація проведення евакуації та підготовка районів для розміщення евакуйованого населення і його життєзабезпечення, а також зберігання матеріальних і культурних цінностей покладаються на місцеві держадміністрації, органи місцевого самоврядування та керівників підприємств (установ, організацій).

Рішення про проведення евакуації приймають на:

- державному рівні – Кабінет Міністрів України;
- регіональному рівні – Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації;
- місцевому рівні – районні, районні у містах Києві та Севастополі держадміністрації, відповідні органи місцевого самоврядування;
- рівні конкретного суб'єкта господарювання – його керівник.

У разі виникнення загрози життю або здоров'ю громадянам України на території іноземних держав їх евакуація проводиться за рішенням МЗС.

Рішення про проведення евакуації населення із зони радіоактивного забруднення приймається Радою міністрів Автономної Республіки Крим та місцевими держадміністраціями на підставі висновку санітарно-епідеміологічної служби відповідно до прогнозованого дозового навантаження на населення або інформації суб'єктів господарювання, які експлуатують ядерні установки, про випадки порушень у їх роботі.

У невідкладних випадках, зокрема у разі безпосередньої загрози життю та здоров'ю населення, рішення про проведення екстреної евакуації населення приймає керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, а за його відсутності – керівник аварійно-рятувальної служби, який першим прибув у зону надзвичайної ситуації та має повноваження для прийняття таких рішень.

У разі виникнення надзвичайної ситуації на транспорті під час перевезення пасажирів відповідальність за їх евакуацію покладається на підприємства, установи, організації, що здійснюють транспортні перевезення, та сили цивільного захисту.

Проведення евакуації забезпечується шляхом:

- створення на регіональному та місцевому рівні органів з евакуації, а також органів з евакуації на об'єктах господарювання;
- розроблення плану евакуації населення;
- визначення безпечних районів, придатних для розміщення евакуйованого населення та матеріальних і культурних цінностей;
- організації оповіщення керівників суб'єктів господарювання і населення про початок евакуації;
- організації управління евакуацією;
- життєзабезпечення евакуйованого населення в місцях його безпечного розміщення;
- участі у командно-штабних навчаннях та об'єктових тренуваннях;
- навчання населення діям під час проведення евакуації.

Оповіщення керівників суб'єктів господарювання і населення про початок евакуації проводиться відповідно до Порядку організації оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Для планування, підготовки та проведення евакуації у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих держадміністраціях, органах місцевого самоврядування та на об'єктах господарювання утворюються тимчасові органи з евакуації.

До тимчасових органів з евакуації належать комісії з питань евакуації, збірні пункти евакуації, проміжні пункти евакуації, приймальні пункти евакуації.

Комісії з питань евакуації відповідають за планування евакуації на відповідному рівні, підготовку населення до здійснення заходів з евакуації, підготовку органів з евакуації до виконання завдань, здійснення контролю за підготовкою проведення евакуації, приймання і розміщення евакуйованого населення, матеріальних і культурних цінностей.

На об'єктах господарювання, що потрапляють у зони можливих надзвичайних ситуацій, з чисельністю працюючого персоналу менш ніж 50 осіб комісії з питань евакуації не утворюються, а призначається особа, що виконує функції зазначеної комісії.

Керівник комісії з питань евакуації та її персональний склад призначаються органом, за рішенням якого утворені органи з евакуації.

У невідкладних випадках у складі таких комісій утворюються оперативні групи, що розпочинають роботу з моменту прийняття рішення про проведення евакуації населення.

Збірні пункти евакуації призначені для збору і реєстрації евакуйованого населення та організації його вивезення (виведення) у безпечні райони і розміщуються поблизу залізничних станцій, морських і річкових портів, пристаней, маршрутів евакуації, а також на наявних міських площах, у відкритих безпечних місцях або безпечних приміщеннях.

У невідкладних випадках функції збірних пунктів евакуації за рішенням керівника комісії з питань евакуації покладаються на оперативні групи.

Проміжні пункти евакуації розміщуються на зовнішньому кордоні зони надзвичайної ситуації, пов'язаної з радіоактивним (хімічним) забрудненням, для пересадки населення з транспорту, що працював у зоні надзвичайної ситуації, на дезактивовані транспортні засоби, які здійснюють перевезення на незабруднені (незаражені) території.

Кількість, нумерація, місця розташування та перелік районів, на території яких розміщуються проміжні пункти евакуації, визначаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування.

Приймальні пункти евакуації розгортаються для приймання, ведення обліку евакуйованого населення, матеріальних і культурних цінностей та відправлення їх до місць постійного (тимчасового) розміщення (збереження) у безпечних районах.

Збірні пункти евакуації, проміжні пункти евакуації та приймальні пункти евакуації забезпечуються зв'язком з районними, міськими, районними у містах, селищними, сільськими комісіями з питань евакуації, комісіями з питань евакуації, утвореними на об'єктах господарювання, пунктами посадки на транспортні засоби, вихідними пунктами руху пішки, медичними і транспортними службами.

Час на розгортання і підготовку до роботи тимчасових органів з евакуації усіх рівнів не повинен перевищувати чотирьох годин з моменту отримання рішення про проведення евакуації.

Контроль за роботою органів з евакуації здійснюється органом, який приймає рішення про проведення евакуації.

Органи з евакуації інформують щороку місцеві держадміністрації, органи місцевого самоврядування та керівників суб'єктів господарювання про стан планування евакуації, власної підготовки до виконання покладених на них завдань, навчання населення діям під час проведення евакуації, обладнання станцій, портів, пунктів посадки на транспортні засоби, підготовку маршрутів до місць посадки на транспортні засоби, здійснення контролю за підготовкою транспортних засобів до евакуації, організацію ведення обліку евакуйованого населення, оповіщення відповідних органів управління та населення про початок евакуації, медичне забезпечення населення під час евакуації у місті (районі), підготовку до розміщення пунктів санітарної обробки населення, спеціальної обробки одягу, майна і транспорту, здійснення дозиметричного контролю у складі приймальних пунктів евакуації.

На центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві держадміністрації, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання, що проводять евакуацію населення, покладається:

- розроблення і виконання плану евакуації населення;
- визначення і підготовка безпечного району для евакуйованого населення і його життєзабезпечення;
- здійснення контролю за плануванням, підготовкою і проведенням заходів з евакуації підпорядкованими їм органами з евакуації.

До планування та здійснення заходів з евакуації залучається Мінінфраструктури.

Місцеві держадміністрації, органи місцевого самоврядування забезпечують оповіщення, інформування населення про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій, зокрема у формі, доступній для осіб з вадами зору та слуху.

Місцеві держадміністрації, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання, що приймають евакуйоване населення, визначають склад відповідних органів з евакуації, забезпечують роз-

роблення плану приймання та розміщення евакуйованого населення, яке прибуває з небезпечних районів, підготовку приймальних пунктів з евакуації, обладнання станцій, портів, пунктів висадки населення, сховищ для захисту евакуйованого населення, здійснення контролю за підготовкою житла, медичних закладів, інших об'єктів для розміщення і життєзабезпечення евакуйованого населення, організацію ведення його обліку, забезпечення радіаційної та хімічної розвідок на маршрутах евакуації та в районах розміщення населення, організацію дозиметричного контролю, санітарної обробки населення, спеціальної обробки одягу, майна і транспорту.

Координація дій місцевих держадміністрацій, органів місцевого самоврядування під час проведення евакуації здійснюється центральними органами виконавчої влади через відповідні територіальні органи у межах їх повноважень.

Планування заходів з евакуації населення здійснюється за методикою, затвердженою МВС.

Евакуація населення із зон радіоактивного забруднення навколо атомних електростанцій проводиться для АЕС потужністю:

- що не перевищує 4 ГВт – у радіусі 30 км;
- більш ніж 4 ГВт – у радіусі 50 км.

При цьому територія, з якої проводиться евакуація, повинна бути не менше зони спостереження атомної електростанції, розміри якої визначені згідно з законодавством.

Евакуація населення із **зон небезпечного радіоактивного забруднення** навколо інших ядерних установок та об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, проводиться із зон спостереження таких установок та об'єктів, визначених згідно з законодавством.

План евакуації населення розробляється комісією з питань евакуації, підписується її головою, затверджується керівником органу, який утворив таку комісію, та погоджується органом, на території якого планується розміщення евакуйованого населення.

Комісія з питань евакуації, утворена місцевою держадміністрацією, органом місцевого самоврядування, на території якого планується розміщення евакуйованого населення, розробляє план його приймання і розміщення у безпечному районі, який затверджується керівником органу, що утворив відповідну комісію.

Планування заходів з евакуації у разі **збройних конфліктів** розробляється у плані цивільного захисту на особливий період окремим розділом, де визначаються особливості проведення обов'язкової евакуації населення, матеріальних і культурних цінностей у разі виникнення збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій у безпечні райони).

Списки громадян, які підлягають евакуації, складаються у трьох примірниках, один з яких залишається в особи, яка здійснює управління об'єктом господарювання, будинком, другий – після уточнення списків надсилається на збірний пункт евакуації (у разі одержання рішення про проведення евакуації), третій – на приймальний пункт евакуації. Такі списки коригуються щороку особами, які здійснюють управління об'єктами господарювання та будинками.

При плануванні заходів з евакуації враховуються райони можливих бойових дій та безпечні райони, визначені Міністерством оборони України на особливий період.

Планування заходів з евакуації матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, здійснюється на підставі Переліку матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності та потребують евакуації у разі збройних конфліктів, визначеного Порядком проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841.

Заходи з евакуації в разі збройних конфліктів розробляються з наведенням висновків з оцінки обстановки та зазначенням інформації щодо:

- 1) порядку оповіщення про початок евакуації;
- 2) чисельності населення, яке підлягає частковій евакуації, за категоріями (зокрема осіб з обмеженими можливостями);
- 3) обсягів та номенклатури матеріальних і культурних цінностей, що підлягають евакуації;
- 4) порядку вивезення населення та матеріальних і культурних цінностей у безпечні райони;
- 5) порядку організації охорони матеріальних і культурних цінностей під час їхньої евакуації;

-
- 6) пунктів завантаження на транспортні засоби матеріальних і культурних цінностей;
 - 7) маршрутів евакуації;
 - 8) безпечних районів, куди здійснюється евакуація населення та матеріальних і культурних цінностей;
 - 9) пунктів вивантаження матеріальних і культурних цінностей у безпечних районах;
 - 10) особливостей планування екстреної евакуації населення із зон можливого ураження.

Заходи з приймання та розміщення евакуйованого населення, матеріальних і культурних цінностей у разі збройних конфліктів розробляються в плані цивільного захисту на особливий період місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, на території яких визначено безпечні райони.

Порядок проведення евакуації. Оповіщення органів з евакуації про початок евакуації населення здійснюється за рішенням органу, що їх утворив.

Порядок здійснення запланованих заходів з евакуації населення з урахуванням обстановки, що склалася, уточнюється органом з евакуації.

Комісії з питань евакуації, утворені в безпечних районах, організовують приймання, розміщення і життєзабезпечення евакуйованого населення.

Комісія з питань евакуації, утворена на об'єкті господарювання:

- організовує оповіщення та ведення обліку працівників, уточнює дані про транспортні засоби, строк їх подання, маршрути і порядок руху;
- подає необхідну інформацію комісії з питань евакуації, утворену місцевою держадміністрацією, органом місцевого самоврядування, на території якого планується розмістити евакуйованих працівників;
- забезпечує зустріч та розміщення евакуйованих працівників у безпечному районі та організовує їхнє інформаційне забезпечення.

Комісія з питань евакуації, утворена місцевою держадміністрацією, органом місцевого самоврядування, організовує оповіщення, евакуацію та прибуття на збірні пункти евакуації непрацюючого населення, зокрема осіб з обмеженими можливостями з ураженням органів зору, слуху, опорно-рухового апарату, розумовою відсталістю, психічними розладами за місцем проживання.

Планування заходів з евакуації осіб з обмеженими можливостями відображається у плані евакуації населення окремим розділом.

Збірні пункти евакуації уточнюють чисельність евакуйованого населення, порядок його відправлення, організовують їх збір та ведення обліку, здійснюють посадку населення на транспортні засоби, формують піші й транспортні колони, інформують комісії з питань евакуації про відправлення населення, організовують надання медичної допомоги евакуйованому населенню та охорону громадського порядку.

Евакуація особового складу збірних пунктів евакуації організовується після завершення евакуації населення на підставі рішення органу, що утворив такі органи.

Приймальні пункти евакуації організовують у безпечному районі підготовку пунктів висадки, уточнюють чисельність населення, яке прибуло, і порядок подачі транспортних засобів для його вивезення із зазначених та проміжних пунктів евакуації до пунктів розміщення, організовують надання медичної допомоги евакуйованому населенню та охорону публічного порядку.

У разі виникнення аварії на хімічно або радіаційно-небезпечному об'єкті евакуація населення проводиться у два етапи:

– перший – від місця знаходження населення до межі зони забруднення;

– другий – від межі зони забруднення до пункту розміщення евакуйованого населення в безпечних районах.

На межі зони забруднення у проміжному пункті евакуації здійснюється пересадка евакуйованого населення з транспортного засобу, що рухався забрудненою місцевістю, на незабруднений транспортний засіб.

Під час пересадки населення за необхідності здійснюється його санітарна обробка та спеціальна обробка одягу, майна і транспорту.

Після проведення спеціальної обробки транспортний засіб використовується для перевезення населення забрудненою місцевістю.

Евакуація населення із зон можливого катастрофічного затоплення проводиться насамперед із населених пунктів, що розміщуються поблизу гребель, хвиля прориву яких може досягнути зазначених населених пунктів менше ніж за чотири години, а з інших населених пунктів – за наявності безпосередньої загрози їх затоплення.

Для інформаційного забезпечення евакуйованого населення про порядок дій у різних ситуаціях та оперативну обстановку Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою держадміністрацією, органом місцевого самоврядування використовуються системи оповіщення, засоби радіомовлення і телебачення.

Розміщення евакуйованого населення. Евакуація населення проводиться у безпечні райони, визначені органом, який приймає рішення про проведення евакуації.

У разі коли евакуйоване населення неможливо розмістити у безпечному районі, його частина може розміщуватися на території регіону, суміжного з небезпечним районом, за погодженням з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими держадміністраціями такого регіону.

Порядок розміщення евакуйованого населення визначається місцевою держадміністрацією, на території якої планується розміщувати евакуйоване населення, за заявкою органу, що приймає рішення про проведення евакуації.

Евакуйоване населення розміщується у готелях, санаторіях, пансіонатах, будинках відпочинку, дитячих оздоровчих таборах та у придатних для проживання будівлях підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності.

Розміщення евакуйованого населення здійснюється за встановленими видами та обсягами послуг з його життєзабезпечення.

Фінансування заходів з евакуації здійснюється за рахунок коштів, передбачених відповідно до вимог законодавства для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку.

1.4.5. Організація роботи ситуаційних центрів ГУНПУ у надзвичайному режимі

Ситуаційний центр Національної поліції України – це організаційна форма взаємодії підрозділів апарату Національної поліції України для забезпечення координації та управління силами і засобами поліції в разі ускладнення оперативної обстановки або виникнення надзвичайних ситуацій.

Повноваження та завдання Ситуаційного центр Національної поліції України (далі – СЦ) визначені у відповідному Положенні, яке затверджене наказом МВС України.

Діяльність СЦ поліції забезпечує Департамент організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України (далі – ДООЗОР), працівники якого в цілодобовому режимі здійснюють моніторинг оперативної обстановки, збирання, накопичення, обробку й аналіз інформації, необхідної для підготовки та прийняття управлінських рішень у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії терористичній діяльності, забезпечують введення ступенів готовності та спеціальних оперативних планів у Національній поліції України.

Залежно від оперативної обстановки на території держави, обсягів заподіяних надзвичайною ситуацією наслідків, обсягів сил і засобів поліції, необхідних для їх ліквідації, а також залежно від наявної інформації про загрозу вчинення або вчинення терористичного акту, введення в державі ступенів готовності встановлюються такі **рівні загроз**:

– *1-й рівень – поточний (плановий)*:

– за умов контрольованої оперативної обстановки на території держави;

– за наявності інформації про загрозу виникнення або виникнення надзвичайної ситуації на місцевому чи об’єктовому рівні;

– за наявності факторів (умов), що призводять до вчинення терористичного акту (сірий рівень терористичної загрози (можлива загроза)), або інформації, що потребує підтвердження, про підготовку до вчинення терористичного акту (синій рівень терористичної загрози (потенційна загроза));

– у разі введення в державі ступеня готовності **ПІДВИЩЕНА ГОТОВНІСТЬ**;

– *2-й рівень – надзвичайний (позаплановий)*:

– за умов ускладнення (дестабілізації) оперативної обстановки на території держави;

– за наявності інформації про загрозу виникнення або виникнення надзвичайної ситуації на регіональному чи державному рівні;

– за наявності достовірної (підтвердженої) інформації про підготовку до вчинення терористичного акту (жовтий рівень терористичної загрози (імовірна загроза)), або в разі вчинення терористичного акту (червоний рівень терористичної загрози (реальна загроза));

– у разі введення в державі ступеня готовності ВОЄННА ЗАГРОЗА або ПОВНА ГОТОВНІСТЬ.

Ситуаційний центр Національної поліції України виконує завдання в поточному (плановому) та надзвичайному (позаплановому) режимах.

Поточний (плановий) режим призначений для моніторингу оперативної обстановки, збирання, узагальнення та аналізу інформації, розгляду проблемних питань та забезпечення повсякденної діяльності керівництва Національної поліції України, органів та підрозділів поліції, а також державних органів сектору безпеки і оборони України.

Зазначений режим забезпечується працівниками відділу ситуаційного аналізу ДООЗОР без залучення працівників інших підрозділів апарату Національної поліції України.

Робота відділу ситуаційного аналізу ДООЗОР організовується безперервно. Тривалість робочого часу працівників відділу встановлюється внутрішнім розпорядком Національної поліції України.

Нарахування доплати до заробітної плати працівникам ДООЗОР, які несуть службу в нічний час здійснюється відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 року № 988 «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції».

Надзвичайний (позаплановий) режим – це термінове прийняття рішень та вирішення питань у разі ускладнення (дестабілізації) оперативної обстановки, виникнення надзвичайних ситуацій на регіональному чи державному рівні, учинення терористичного акту, виникнення масових заворушень тощо.

Надзвичайний режим діяльності СЦ поліції вводиться наказом Національної поліції України.

У разі введення надзвичайного режиму до складу СЦ поліції в установленому порядку залучаються працівники інших підрозділів апарату Національної поліції України або фахівці інших центральних органів виконавчої влади та їх регіональних підрозділів (за згодою).

Перелік працівників, яких необхідно залучити до складу СЦ поліції за напрямками діяльності, визначається з огляду на специфіку надзвичайної ситуації чи іншої події, передбаченої пунктом 5 цього розділу.

Працівники структурних підрозділів апарату Національної поліції України, які залучаються до СЦ поліції в позаплановому режимі,

поступають в оперативне підпорядкування керівництва ДОАЗОР для виконання функцій, пов'язаних із діяльністю СЦ поліції.

Координацію їх діяльності здійснює працівник відділу ситуаційного аналізу, визначений керівництвом ДОАЗОР.

Організаційна структура СЦ поліції визначається керівництвом Національної поліції України та забезпечує виконання покладених завдань за різних умов та режимів його діяльності.

Основні завдання СЦ поліції – це організація і підтримання взаємодії та встановлення прямого відеоконференцз'язку, зокрема закритого, між Головним ситуаційним центром України (далі – ГСЦ), СЦ територіальних органів поліції з питань впливу на стан оперативної обстановки, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії терористичній діяльності під час опрацювання аналітичних проєктів.

До завдань СЦ також належить цілодобовий моніторинг оперативної обстановки в країні чи окремих її регіонах, організація реагування на її зміни та аналіз стану ефективності службової діяльності щодо підтримання публічної безпеки і порядку, протидії злочинності та терористичній діяльності. Крім того СЦ здійснює моніторинг порядку оперативного реагування та інформування територіальними органами поліції про кримінальні правопорушення та інші події.

1.4.6. Дії поліцейських при радіаційній та хімічній загрозі

Завдання та алгоритм дій працівників поліції при радіаційній та хімічній загрозі визначений положеннями ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» та п. 4 Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877, а також наказом МВС України від 06 вересня 2017 року № 754 «Про затвердження Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними».

Порядок дій у разі виявлення радіаційних або хімічних небезпечних матеріалів, здійснення попередньої ідентифікації підозрюваного об'єкта, а також правила поводження з ним і організацію роботи на місці події, працівники поліції щороку вивчають під час навчальних зборів та навчання на територіальних курсах цивільного захисту.

До проведення навчальних зборів залучаються фахівці територіальних органів Державної екологічної інспекції України, Національної гвардії України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державної інспекції ядерного регулювання України, державних спеціалізованих підприємств Державної корпорації «Українське державне об'єднання «Радон», обласних науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів, наукових установ та навчальних закладів за напрямом проведення зборів.

У разі виявлення порушень правил або у випадках незаконного поводження з радіаційними, хімічними небезпечними матеріалами чи виявлення підозрюваного об'єкта, начальники головних управлінь Національної поліції з числа підпорядкованого керівного складу органу поліції визначають відповідальних осіб за організацію та координацію дій поліцейських.

Крім того, у разі виявлення підозрюваного об'єкта, що може заподіяти шкоду життю чи здоров'ю людини, забруднювати довкілля, або при отриманні інформації про порушення правил чи незаконне поводження з радіаційними, хімічними небезпечними матеріалами з урахуванням службової необхідності керівники органів досудового розслідування зобов'язані визначити не менше п'яти інспекторів-криміналістів з числа підлеглих поліцейських, які будуть залучатися до складу слідчо-оперативної групи.

Поліцейські при отриманні повідомлення чи безпосередньому виявленні підозрюваного об'єкта, який становить радіаційну або хімічну небезпеку, зобов'язані негайно вжити заходів щодо забезпечення індивідуальної та публічної безпеки, недопущення подальшого контакту людей та тварин з ними, та в обов'язковому порядку повідомити оперативного чергового по органу (підрозділу) поліції про цей факт.

Оперативний черговий, отримавши повідомлення про виявлену поліцейськими радіаційну або хімічну небезпеку, негайно реєструє повідомлення в журналі єдиного обліку та доповідає про подію начальнику органу (підрозділу) поліції, його заступнику – начальнику слідчого відділу (відділення), заступнику з питань превентивної діяльності, начальнику сектору реагування патрульної поліції, відповідальному по органу (підрозділу) поліції та оперативному черговому вищого рівня.

Для забезпечення публічної безпеки і порядку та оточення місця події до прибуття аварійно-рятувальних служб оперативний черговий направляє на місце події наряди поліції та слідчо-оперативну групу й за необхідності бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги.

Поліцейські слідчо-оперативної групи при виїзді на зазначені повідомлення обов'язково повинні бути екіпіровані комплектом спеціального одягу та засобів індивідуального захисту у складі: засобів захисту шкіри, органів дихання та зору (халат, бахіли, респіратор (протигаз) або одноразова марлева маска, гумові рукавички, окуляри відкритого і закритого типу тощо), спеціальними приладами для виявлення та попередньої ідентифікації РХЯ матеріалів, індивідуальними дозиметрами, радіометричними та дозиметричними приладами, експрес-тестами для визначення небезпечних речовин, сертифікованими у відповідному порядку.

Оперативний черговий інформує про отримане повідомлення територіальні органи ДСНС або підпорядковані їм підрозділи, а також територіальні органи (підрозділи) СБУ, Держжекоінспекції, Держпродспоживслужби, Держатомрегулювання, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування та інші зацікавлені органи державної влади відповідно до чинного законодавства.

Головний інспектор-черговий чергової частини Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України (ДОВАЗОР), отримавши електронну картку (повідомлення) про порушення правил або незаконне поводження з радіаційними, хімічними небезпечними матеріалами чи безпосередньому виявленні підозрюваного об'єкта, інформує про це керівництво центрального органу управління поліції, ДОВАЗОР та структурного підрозділу центрального органу управління поліції, на який покладено завдання щодо забезпечення радіаційної, хімічної та ядерної безпеки, зацікавлені органи державної влади.

У разі отримання інформації про виявлення підозрюваного об'єкта на значній площі або в місцях масового перебування людей, оперативний черговий органу (підрозділу) Національної поліції України викликає на місце події підрозділи ДСНС для організації та проведення заходів відповідно до чинного законодавства.

До приїзду слідчо-оперативної групи, аварійно-рятувальних служб і фахівців зацікавлених органів державної влади, що залучаються в кожному конкретному випадку та органів виконавчої влади, поліцейські, які прибули першими до місця події, проводять такі першочергові дії:

1) евакуюють людей із зони можливого ураження на мінімальну безпечну відстань (приблизно 100-400 м) в напрямку, протилежному напрямку вітру, з урахуванням географічного розташування місця події, кліматичних умов, характеру місцевості та особливостей водного простору, наявності будівель та споруд, закритого простору, потенційних об'єктів ураження тощо;

2) уживають заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної допомоги особам, які постраждали внаслідок ураження небезпечними матеріалами та викликають медичних працівників до місця події для надання медичної допомоги, а також, за можливості, інформують членів сім'ї постраждалих;

3) організовують огороження зони можливого ураження та встановлюють попереджувальні знаки, зокрема для транспортних засобів, а також забезпечують безпеку дорожнього руху;

4) забезпечують публічну безпеку та порядок навколо зони можливого ураження, недопущення контакту людей і тварин з місцем виявлення підозрюваного об'єкта;

5) здійснюють інші заходи для забезпечення безпеки громадян та довкілля, передбачені законодавством України.

Перед початком огляду місця події старший слідчо-оперативної групи інструктує фахівців зацікавлених органів державної влади про вжиття заходів щодо збереження слідів для криміналістичного дослідження (відбитки папілярних візерунків пальців рук, сліди ніг (взуття), транспортних засобів, біологічні залишки слини, волосся, крові тощо). Слідчо-оперативна група здійснює огляд місця події виключно в присутності фахівців зацікавлених органів державної влади.

Організація забезпечення екіпіровкою членів слідчо-оперативної групи покладається на начальника територіального органу поліції.

Вилучення підозрюваного об'єкта здійснюється в присутності інспектора-криміналіста фахівцями, екіпірованими засобами індивідуального захисту, відповідно до повноважень одного із зацікавлених ор-

ганів державної влади чи іншого суб'єкта, до сфери повноважень якого належить питання поведження з відповідним радіаційним, хімічним небезпечним матеріалом.

Зберігання виявленого підозрюваного об'єкта на всіх етапах поведження з ним здійснюється зацікавленими органами державної влади у спеціально обладнаних приміщеннях або на майданчиках з урахуванням вимог радіаційної безпеки та фізичного захисту.

Члени слідчо-оперативної групи після огляду місця події, відійшовши за межі визначеної зони можливого ураження, знімають спеціальний одяг, засоби індивідуального захисту, рукавички та кладуть їх у поліетиленовий пакет. Останніми знімаються рукавички, після чого, проводиться перевірка наявності забруднення на відкритих частинах обличчя, рук і тіла та одягу радіаційними, хімічними небезпечними речовинами. Відкриті частини обличчя, рук і тіла обробляються побутовими засобами санітарної обробки. За необхідності здійснюється часткова санітарна обробка.

Усі зібрані у поліетиленовому пакеті речі передаються органу чи установі, яка здійснювала вилучення підозрюваного об'єкта для подальшої утилізації.

Поліцейські забезпечують публічну безпеку і порядок та оточення місця виявлення підозрюваного об'єкта до завершення знезараження зони можливого ураження суб'єктом, до сфери повноважень якого належить питання поведження з РХЯ матеріалами, з виконанням заходів, зазначених у цьому пункті.

На всіх етапах поведження з підозрюваним об'єктом поліцейські та учасники огляду місця події повинні дотримуватися норм та правил фізичного захисту, стандартів з безпеки поведження з радіаційними, хімічними небезпечними матеріалами.

За результатами проведеного огляду місця події, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення, начальник слідчого підрозділу визначає слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування. Визначений слідчий невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

Запитання для самоконтролю

1. Які завдання стоять перед цивільним захистом України?
2. За якими принципами діє цивільний захист України?
3. Дайте загальну характеристику Єдиної державної системи цивільного захисту.
4. Яка мета та завдання Єдиної державної системи цивільного захисту.
5. Вкажіть органи управління Єдиної державної системи цивільного захисту.
6. Назвіть рівні управління Єдиної державної системи цивільного захисту.
7. Визначте основні завдання Державної служби надзвичайних ситуацій.
8. Назвіть керівників цивільного захисту України відповідно до рівнів.
9. Визначте склад та завдання сил Єдиної державної системи цивільного захисту.
10. Які основні завдання формувань цивільного захисту України?
11. Яка роль органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації?
12. Як здійснюється евакуація під час надзвичайної ситуації?
13. Що таке загальна та часткова евакуація?
14. Роль ситуаційних центрів головних управлінь Національної поліції України у надзвичайному режимі?
15. Які основні норми поведінки і дії поліцейських при радіаційній та хімічній загрозі?

Література до розділу

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР : URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>

4. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 року N 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>

5. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>

6. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

7. Про затвердження Положення про добровільні формування цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2013-%D0%BF#n10>

8. Про затвердження Порядку утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2013 р. № 787. URL:

9. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF/conv>

10. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP140011.html

Про затвердження типових положень про функціональну і територіальну підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2015 р. № 101. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP150101.html

Про затвердження Положення про спеціалізовані служби цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2015 р. № 469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2015-%D0%BF#n8>

Про затвердження типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2015 р. N 544. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP150544.html

Про затвердження Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій: Наказ МВС України від 03.07.2014 № 631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0853-14#n13>

Про затвердження Інструкції про порядок переведення органів Національної поліції України на посилений варіант службової діяльності: Наказ МВС України від 10.12.2015 № 1560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0012-16/conv>

Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події: Наказ МВС України від 22.08.2016 № 859. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z1254-16/conv>

Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Наказ МВС України від 31.10.2016 № 1129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-17>

Про затвердження Методики планування заходів з евакуації: Наказ МВС України від 10.07.2017 № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0938-17/conv>

Про затвердження Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними: Наказ МВС України від 06.09.2017 № 754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240-17>

РОЗДІЛ 2.

НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПЕРЕВЕЗЕННЯМ НЕБЕЗПЕЧНИХ ВАНТАЖІВ

До небезпечних вантажів відносяться речовини, матеріали, вироби, відходи виробничої та іншої діяльності, які внаслідок притаманних їм властивостей за наявності певних факторів можуть під час перевезення спричинити вибух, пожежу, пошкодження технічних засобів, пристроїв, споруд та інших об'єктів, заподіяти матеріальні збитки та шкоду довкіллю, а також призвести до загибелі, травмування, отруєння людей, тварин і які за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за результатами випробувань в установленому порядку залежно від ступеня їх впливу на довкілля чи людину віднесено до одного з класів небезпечних речовин.

Перевезення небезпечних вантажів – це діяльність, пов'язана з переміщенням небезпечних вантажів від місця їх виготовлення чи зберігання до місця призначення з підготовкою вантажу, тари, транспортних засобів та екіпажу, прийманням вантажу, здійсненням вантажних операцій та короткостроковим зберіганням вантажів на всіх етапах переміщення.

2.1. Правове регулювання перевезення небезпечних вантажів

Інтеграція України в Міжнародну організацію торгівлі та інші міжнародні організації, створення спільних підприємств, праця випускників вузів в іноземних фірмах вимагають від спеціалістів усіх галузей знання державного і міжнародного законодавства, зокрема з питань забезпечення техногенної безпеки, охорони праці протидії виникненню надзвичайних ситуацій, ризик-орієнтованого підходу тощо. На сьогодні законодавство України з питань безпеки практично сформоване.

Прагнучі збільшити безпеку міжнародних дорожніх перевезень, Україна у березні 2000 року приєдналася до Європейської Угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ). Дана угода стосується небезпечних товарів і включає в себе регулювання трафіку, що стосується пакування, безпеки вантажу, та позначення небезпечних товарів.

Європейська Угода про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ) або «*Accord européen relatif au transport international des marchandises dangereuses par route*» (ADR) є основним документом, яким користуються всі без виключення суб'єкти транспортної системи незалежно від країни походження.

Угода була підписана в Женеві у 1957 році, але набула чинності лише наприкінці січня 1968 року. Кожні два роки Угоду адаптують відповідно до останніх технічних та юридичних рішень. Всі країни-члени Євросоюзу є сторонами Угоди ADR. На додачу до європейських країн до Угоди приєдналися Марокко, Туніс, та деякі країни Центральної Азії, а також країни, які раніше входили до складу Радянського союзу. В цілому, в Угоді ADR беруть участь 48 країн-членів.

Згідно з Угодою кожен водій вантажівки, який перевозить небезпечні товари, потребує ліцензію на потенційно небезпечні товари. Офіційна назва цієї ліцензії – свідоцтво про проходження навчання ADR. Вона є дійсною протягом п'яти років та автоматично припиняє діяти, окрім випадку її пролонгації до дати закінчення строку дії. З метою пролонгації ліцензії, кожному водію слід пройти відповідні курси підвищення кваліфікації та отримати сертифікат.

Кожна компанія, яка регулярно перевозить небезпечні товари, потребує, як мінімум, одного інженера з техніки безпеки при перевезенні небезпечних товарів. Вони відповідальні за перевірку на предмет того, що компанія відповідає правилам та обов'язкам, що стосуються небезпечних товарів.

Кожна вантажівка, яка перевозить небезпечні товари, потребує спеціального маркування та оснащення. Оснащення, зокрема, включає закріплені помаранчеві знаки безпеки, шолом та захисні окуляри, два вогнегасника тощо.

Законодавство України з питань перевезення небезпечних вантажів складається із Закону України «Про перевезення небезпечних вантажів», інших законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інших нормативно-правових актів, що визначають умови перевезення небезпечних вантажів, вимоги до типів та обладнання транспортних засобів, порядку підготовки, перепідготовки, навчання, підвищення та підтвердження кваліфікації працівників, зайнятих перевезенням не-

безпечних вантажів, порядку одержання дозволів на здійснення зазначених перевезень.

Основними завданнями законодавства з питань перевезення небезпечних вантажів є:

- визначення основних принципів та напрямів державної політики у сфері перевезення небезпечних вантажів;
- визначення правових засад державного управління та державного регулювання безпеки у сфері перевезення небезпечних вантажів;
- установлення прав, обов'язків і відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів.

У законі України «Про перевезення небезпечних вантажів» (ст. 5) визначаються напрями державної політики у сфері перевезення небезпечних вантажів:

- виконання вимог екологічної, радіаційної та пожежної безпеки, фізичного захисту, захисту здоров'я людей, охорони праці, санітарно-епідемічного благополуччя населення та безпеки руху;
- визначення особливостей регулювання підприємницької діяльності з перевезення небезпечних вантажів, установлення критеріїв, норм, правил, вимог до робіт та послуг щодо перевезення небезпечних вантажів, контроль за додержанням умов перевезення, а також створення системи страхування відповідальності за шкоду, яка може бути заподіяна під час перевезення небезпечних вантажів;
- забезпечення соціального захисту працівників, зайнятих перевезенням небезпечних вантажів, та осіб, які постраждали від аварій під час перевезення небезпечних вантажів.

Для реалізації цих напрямів в Україні відповідними повноваженнями наділені Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері транспорту, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, а також інші спеціально уповноважені державні органи відповідно до їх компетенції.

Так, в разі дорожнього перевезення відповідність транспортних засобів, обладнання, підготовки водіїв перевіряється територіальними органами Міністерства внутрішніх справ України, з видачі відповідних свідоцтв про допуск до перевезення. Також стандарти, що стосуються

дорожнього перевезення небезпечних вантажів, розробляються Міністерством внутрішніх справ України, за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері транспорту. Щодо стандартів на всі види продукції та відходів, що належать до небезпечних вантажів, внесення змін до них – вони здійснюються підприємством-виробником небезпечного вантажу. Згідно із Законом України «Про перевезення небезпечних вантажів», пакування (тара, великогабаритна тара, контейнери середньої вантажопідйомності для масових вантажів), контейнери, цистерни та засоби пакування, що можуть за результатами випробувань використовуватися для перевезення зазначеної продукції та відходів, повинні мати сертифікати відповідності.

Окрім загальних законів, що визначають основні положення у сфері безпеки перевезень у цій сфері діє ціла низка міжгалузевих та галузевих актів. Це державні стандарти (ДСТУ 4500-5:2005 БЗ № 9-2005/648 Вантажі небезпечні. Маркування), Положення про порядок здійснення діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, Інструкція про розгляд заявок та надання дозволів на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, зокрема продуктів біотехнології та інших біологічних агентів, Порядок одержання дозволу на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, зокрема продуктів біотехнології та інших біологічних агентів, Порядок проведення спеціального навчання працівників суб'єктів перевезення небезпечних вантажів, Правила дорожнього перевезення небезпечних вантажів та інші нормативні документи.

2.1.1. Державне управління у сфері перевезення небезпечних вантажів

Державне управління щодо перевезення небезпечних вантажів здійснюється шляхом формування державної політики в цій сфері, створенням нормативно-правового законодавства, встановленням обов'язків прав і відповідальності відправника, перевізника та одержувача небезпечного вантажу, а також створенням системи органів виконавчої влади, які наділені відповідними повноваженнями.

Кабінет Міністрів України:

- проводить державну політику у сфері перевезення небезпечних вантажів;
- розробляє і здійснює загальнодержавну програму забезпечення безпеки перевезення небезпечних вантажів;
- встановлює порядок спеціального навчання працівників суб'єктів перевезення небезпечних вантажів;
- вживає заходів щодо запобігання незаконному міжнародному перевезення небезпечних вантажів;
- спрямовує і координує роботу органів, спеціально уповноважених здійснювати державне управління та державне регулювання безпеки у сфері перевезення небезпечних вантажів.

Міністерство інфраструктури України:

- розробляє і затверджує нормативно-правові акти з питань перевезення небезпечних вантажів (окрім нормативно-правових актів з питань дорожнього перевезення небезпечних вантажів, що розробляються та затверджуються Міністерством внутрішніх справ України);
- контролює і наглядає за дотриманням вимог нормативно-правових актів щодо забезпечення безпеки на транспорті та правил перевезень небезпечних вантажів (окрім дорожнього перевезення небезпечних вантажів, яке контролюється органами Національної поліції);
- приймає в установленому порядку рішення про умови перевезення небезпечних вантажів відповідним видом транспорту (окрім дорожнього перевезення небезпечних вантажів, за якого маршрут і режим перевезення погоджуються з органами Національної поліції), якщо такі умови не передбачені у відповідних нормативно-правових актах;
- інформує через Міністерство закордонних справ України Комітет експертів ООН з перевезення небезпечних вантажів про результати класифікації небезпечних вантажів в Україні, які раніше не були визнані такими, та про зміни у класифікації небезпечних вантажів;
- здійснює міжнародне співробітництво у сфері перевезення небезпечних вантажів.

Функції інших центральні органів виконавчої влади, що здійснюють державне управління у сфері перевезення небезпечних вантажів:

1) у галузі промислової політики (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Департамент промислової політики):

- участь у визначенні умов безпечного перевезення небезпечних вантажів та ліквідації наслідків аварій, що виникли у процесі їх перевезення; у разі дорожнього перевезення – за погодженням з органами Національної поліції;

- визначення порядку перевезення окремих вантажів, які віднесено до їх компетенції відповідно до нормативно-правових актів; у разі дорожнього перевезення небезпечних вантажів – за погодженням з органами Національної поліції;

2) у галузі праці та соціальної політики (Міністерство праці та соціальної політики, Державна служба України з питань праці):

- організація та здійснення державного нагляду за додержанням вимог законодавства про охорону праці щодо діяльності, пов'язаної з перевезенням небезпечних вантажів;

- участь у розробленні проектів нормативно-правових актів з питань перевезення небезпечних вантажів;

3) у галузі екології, природних ресурсів, охорони здоров'я:

- розробка та затвердження нормативів і правил екологічної та радіаційної безпеки, захисту здоров'я людей та санітарно-епідемічного благополуччя населення під час перевезення небезпечних вантажів та ліквідації наслідків аварій, що сталися під час їх перевезення, здійснення нагляду і контролю за виконанням цих нормативів і правил; в разі дорожнього перевезення зазначені нормативи і правила погоджуються з органами Національної поліції;

- виконання інших функцій, визначених законодавчими актами з питань перевезення небезпечних вантажів.

Міністерство внутрішніх справ України:

- розробляє і затверджує за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері транспорту, нормативно-правові акти з питань дорожнього перевезення небезпечних вантажів;

- здійснює контроль за забезпеченням організації підготовки водіїв транспортних засобів та уповноважених з питань безпеки перевезення небезпечних вантажів;

– приймає іспити та видає відповідні свідоцтва устанавленого зразка.

Національна поліція України:

– контролює безпеку дорожнього руху під час дорожнього перевезення небезпечних вантажів, додержанням законодавства у зазначеній сфері;

– розробляє і видає в устанавленому порядку погодження маршрутів руху транспортних засобів під час дорожнього перевезення небезпечних вантажів.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування:

– реалізують загальнодержавні програми забезпечення перевезення небезпечних вантажів, розробляють та реалізують місцеві програми забезпечення перевезень небезпечних вантажів;

– виконують інші функції, встановлені законодавством з питань перевезення небезпечних вантажів.

2.1.2. Діяльність Національної поліції України у сфері забезпечення безпеки перевезення небезпечних вантажів

Міністерство внутрішніх справ України та підрозділи поліції в межах своєї компетенції мають вживати усіх необхідних заходів, які забезпечують можливість виконання учасниками перевезення небезпечних вантажів положень Європейської Угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ).

Згідно з розділами 2, 3 Правил дорожнього перевезення небезпечних вантажів, Національна поліція України розглядає, аналізує та збирає звіти щодо подій під час перевезення небезпечних вантажів. У разі необхідності передає через Міністерство інфраструктури України звіти щодо подій під час перевезення небезпечних вантажів до секретаріату Європейської економічної комісії Організації Об'єднаних Націй з метою інформування інших країн-учасниць ДОПНВ;

Національна поліція України займається погодженням маршрутів руху транспортних засобів під час дорожнього перевезення небезпечних вантажів та здійснює контроль за дорожнім перевезенням небезпечних вантажів, додержанням законодавства в цій сфері.

У разі необхідності Національна поліція України надає повідомлення компетентним органам інших країн-учасниць ДОПНВ про порушення законодавства з питань дорожнього перевезення небезпечних вантажів, що призвело до руйнування або пошкодження доріг та вулиць, споруд на них, транспортних засобів, загибелі або поранення людей чи настання інших тяжких наслідків, повторних порушень, що були допущені суб'єктом перевезення небезпечних вантажів.

Поліцейські, які здійснюють погодження маршрутів руху транспортних засобів під час дорожнього перевезення небезпечних вантажів та/або контроль за дорожнім перевезенням небезпечних вантажів, повинні пройти відповідне навчання (підготовку).

Під час перевезення небезпечних вантажів транспортні засоби, що їх перевозять, мають перебувати під постійним наглядом, за винятком стоянки на спеціальному складі або в призначених для цього заводських приміщеннях.

Стоянка транспортних засобів під час перевезення небезпечних вантажів дозволяється тільки після вжиття відповідних заходів безпеки. Транспортний засіб може стояти в місцях, що відповідають таким вимогам:

- 1) автомобільна стоянка охороняється, обслуговуючий персонал стоянки поінформований про характер вантажу та місцезнаходження водія;
- 2) автомобільна стоянка загального користування або приватна автомобільна стоянка, де ушкодження транспортного засобу з небезпечним вантажем іншим транспортним засобом мало ймовірно;
- 3) відкрите місце за межами земляного полотна дороги, віддалене на безпечну відстань від житлових будівель та місць скупчення людей і через яке не проходять люди.

Під час стоянки транспортної одиниці з небезпечним вантажем використовуються стоянкові гальма та інші необхідні засоби запобігання самовільному переміщенню.

Контроль за дотриманням вимог, що стосуються дорожнього перевезення небезпечних вантажів, покладається на підрозділи поліції, а в пунктах пропуску через державний кордон – на компетентні органи.

Контроль має здійснюватися так, щоб не створювати небезпеки для людей, майна та довкілля, а також перешкод під час дорожнього

руху. Контроль здійснюється посадовою особою, що має відповідні повноваження, передбачені в посадових інструкціях, та пройшла спеціальне навчання (перепідготовку) з питань перевезення небезпечних вантажів.

На підприємствах, в організаціях та установах усіх форм власності, що беруть участь у дорожньому перевезенні небезпечних вантажів або його організації, Національною поліцією України мають проводитися планові перевірки дотримання чинного законодавства з питань перевезення небезпечних вантажів та Правил дорожнього перевезення небезпечних вантажів.

Поліцією, а в пунктах пропуску через державний кордон – компетентними органами, у разі виявлення порушень цих Правил забороняється перевезення небезпечного вантажу до усунення виявлених порушень.

З метою запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та підвищення безпеки учасників дорожнього руху під час дорожнього перевезення небезпечних вантажів транспортний засіб, на якому виявлено порушення, зберігається за межами проїзної частини. У разі неможливості його евакуювати вживаються заходи щодо огороження місця стоянки та забезпечення безпеки дорожнього руху. Подальший рух дозволяється тільки після усунення виявлених порушень.

Керівники організацій, підприємств та установ усіх форм власності надають в установленому порядку компетентним органам з перевезення небезпечних вантажів необхідну інформацію про перевезення небезпечних вантажів та можливість здійснення контрольних функцій представниками поліції або іншими компетентними органами.

Порушення вимог законодавства з питань безпеки перевезення небезпечних вантажів.

Виділяють три категорії безпеки:

I категорія безпеки (найбільш тяжка). До цієї категорії належать порушення вимог законодавства з питань безпеки перевезення небезпечних вантажів, установлені для запобігання високому ризику загибелі людей, серйозній небезпеці для їхнього здоров'я або значній небезпеці важких екологічних наслідків. У разі виявлення порушень, що належать до цієї категорії безпеки, забороняється подальше перевезення та негайно вживаються заходи з усунення порушень;

II категорія небезпеки. До цієї категорії належать порушення вимог, установлених для запобігання серйозній небезпеці для здоров'я людей або значній небезпеці для навколишнього середовища. При виявленні таких порушень вживаються відповідні заходи щодо їх усунення на місці проведення контролю або найпізніше – після завершення перевезення, що виконується;

III категорія небезпеки. До цієї категорії належать порушення вимог, установлених для запобігання незначній небезпеці для здоров'я людей або для навколишнього середовища. Такі порушення усуваються зазвичай на території підприємства після завершення перевезення. У разі виявлення порушень III категорії небезпеки під час організації та здійснення дорожнього перевезення небезпечних вантажів працівниками поліції видається припис щодо їхнього усунення, після чого подальший рух не забороняється.

Категорію небезпеки порушення визначають працівники поліції, що здійснюють контроль за безпекою дорожнього руху під час дорожнього перевезення небезпечних вантажів, у кожному конкретному випадку з урахуванням всіх порушень та особливих обставин.

Орієнтовний перелік порушень положень Європейської Угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ), розподілений за категоріями небезпеки:

1) порушення категорії небезпеки I:

- порушення загальних вимог:
- перевезення небезпечних вантажів, які відповідно до ДОПНВ заборонені для дорожнього перевезення;
- перевезення небезпечних вантажів без інформації про них (наприклад, відсутні перевізні документи, відсутнє маркування пакувань знаками небезпеки і номером ООН, маркування транспортних засобів, контейнерів або цистерн табличками оранжевого кольору, інформаційними табло);
- порушення, що стосуються перевізних документів:
- відсутність дійсного свідоцтва про допущення транспортних засобів до перевезення визначених небезпечних вантажів;
- відсутність дійсного свідоцтва ДОПНВ про підготовку водія;
- у жодному перевізному документі немає інформації, яка дозволяє визначити категорію порушення (наприклад, номер ООН, належне відвантажувальне найменування, групу упакування);

-
- порушення, що стосуються технічних вимог:
 - перевезення непридатним транспортним засобом;
 - невідповідність транспортного засобу встановленим вимогам про допущення до перевезення визначеного небезпечного вантажу;
 - перевезення навалом (насіпом) у транспортних засобах, вантажне відділення яких не відповідає встановленим вимогам;
 - перевезення небезпечних вантажів у цистернах, конструкція яких не відповідає встановленим вимогам;
 - використання для перевезення тари, яка не відповідає встановленим вимогам;
 - перевезення в упакованнях, що не відповідають інструкції з пакування;
 - порушення, що стосуються маркування:
 - перевезення упакувань, на яких відсутнє відповідне маркування;
 - перевезення без укріплених табличок оранжевого кольору, інформаційних табло та (або) маркувальних знаків;
 - порушення, що стосуються здійснення перевезення:
 - проникнення небезпечних речовин назовні;
 - перевантаження транспортного засобу;
 - невиконання вимог щодо ступеня заповнення цистерн і пакувань;
 - невиконання вимог щодо обмеження кількості вантажу;
 - невиконання вимог щодо розміщення і кріплення вантажів, зокрема кріплення контейнерів і цистерн на транспортних засобах;
 - невиконання вимог щодо сумісного завантаження небезпечних вантажів;
 - застосування відкритого полум'я або незахищених ламп розжарювання;
 - недотримання заборони куріння;
- 2) порушення категорії небезпеки II:
- порушення загальних вимог:
 - транспортна одиниця має два і більше причепів/напівпричепів;
 - порушення, що стосуються перевізних документів:
 - відсутність письмових інструкцій або невідповідність письмових інструкцій установленим вимогам;

-
- порушення, що стосуються технічних вимог:
 - невідповідність транспортного засобу вимогам норм про допущення до перевезення визначеного небезпечного вантажу, але він не становить безпосередньої небезпеки;
 - перевезення в ушкодженій тарі (контейнерах середньої вантажопідйомності для масових вантажів, великогабаритній тарі) або перевезення ушкодженої порожньої неочищеної тари;
 - прострочена дата застосування тари або чергового випробування контейнерів середньої вантажопідйомності для масових вантажів або великогабаритної тари;
 - прострочена дата чергового випробування цистерни;
 - перевезення упакувань із небезпечними вантажами в контейнері, що не відповідає встановленим вимогам;
 - порушення, що стосуються маркування:
 - неправильне маркування упакувань номером ООН, знаками небезпеки, маркувальними та маніпуляційними знаками;
 - неправильне маркування транспортних засобів, контейнерів і цистерн табличками оранжевого кольору, інформаційними табло та (або) маркувальними знаками;
 - порушення, що стосуються здійснення перевезення:
 - перевезення на транспортній одиниці сторонніх осіб;
 - цистерни, зокрема порожні неочищені, не закриті як слід;
 - транспортний засіб не перебуває під спостереженням або не поставлений на стоянку відповідно до вимог;
 - порушення, що стосуються комплектації додатковим обладнанням, наприклад, на транспортному засобі відсутні працездатні вогнегасники, передбачені для небезпечного вантажу, що перевозиться;
 - на транспортній одиниці відсутнє додаткове обладнання, передбачене ДОПНВ для небезпечного вантажу, що перевозиться;
- 3) порушення категорії небезпеки III:
- порушення, що стосуються перевізних документів:
 - відсутність у транспортному документі необхідних відомостей, окрім відомостей, передбачених для порушень категорії I;
 - відсутність свідоцтва ДОПНВ про підготовку водія, проте за Єдиним державним реєстром Міністерства внутрішніх справ (далі – реєстр) встановлено, що водій має дійсне свідоцтво ДОПНВ;

– порушення, що стосуються маркування (невідповідність розмірів табличок оранжевого кольору, інформаційних табло, маркувальних знаків, цифр або символів безпеки установленим вимогам.

У разі виявлення неодноразових порушень категорії безпеки, що були допущені суб'єктом перевезення небезпечних вантажів, місцезнаходження якого на території іншої держави – учасниці ДОПНВ, поліція повідомляє про ці порушення компетентні органи держави, на території якої місцезнаходження цього суб'єкта перевезення небезпечних вантажів, з метою вжиття відповідних заходів до порушника (порушників).

2.2. Маркування, позначення і транспортування небезпечних речовин (вантажів)

Організація перевезень небезпечних вантажів та інформаційне забезпечення системи перевезення небезпечних вантажів автомобільним транспортом вимагають поділу вантажів за певними ознаками. Це дозволяє уніфікувати і стандартизувати технологічні процеси перевезення, властиві одній групі небезпечних вантажів, і упорядкувати збір інформації про різні параметри перевізного процесу.

Для автомобільного транспорту класифікація вантажів, зокрема небезпечних, ґрунтується на параметрах, або групі параметрів, які визначають транспортну характеристику вантажу. Ця характеристика містить у собі фізико-хімічні властивості вантажу, експлуатаційні параметри тари і упаковки, режим перевезення, ступінь небезпечності, а також умови, якими визначаються специфічні властивості вантажу.

При їх перевезенні автомобільним транспортом класифікація здійснюється на підставі вимог, розроблених комітетом експертів ООН і приведених в частині 2 додатка А до Європейської угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ).

Небезпечні вантажі відповідно до вимог ДСТУ 4500-3-2006 Вантажі небезпечні. Класифікація, і ДОПНВ поділяються на наступні класи:

клас 1	вибухові речовини та вироби;
клас 2	гази;
клас 3	легкозаймисті рідини;
клас 4.1	легкозаймисті тверді речовини, самореактивні речовини, тверді десенсибілізовані вибухові речовини;
клас 4.2	речовини;
клас 4.3	речовини, схильні до самозаймання; речовини, що виділяють легкозаймисті гази при стиканні з водою;
клас 5.1	стиканні з водою;
клас 5.2	окиснювальні речовини
клас 6.1	органічні пероксида;
клас 6.2	токсичні речовини;
клас 7	інфекційні речовини;
клас 8	радіоактивні матеріали;
клас 9	корозійні речовини; інші небезпечні речовини та вироби.

Порядковий номер класу не вказує на ступінь небезпеки вантажів, включених в нього, відносно небезпечних вантажів інших класів, тобто не можна сказати, що всі небезпечні вантажі 1-го класу більш небезпечні, ніж небезпечні вантажі інших класів, і навпаки.

Для вказування на небезпечні властивості небезпечних вантажів, а також на їх фізичні, хімічні або фізіологічні властивості та приналежність до певної групи речовин, застосовуються знаки небезпеки, що в обов'язковому порядку наносяться на вантаж або упаковку з вантажем. Знаки небезпеки повинні привертати увагу учасників дорожнього руху та вказувати на характер небезпеки.

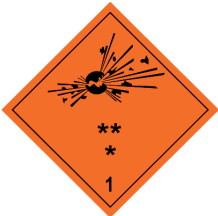
Система знаків небезпеки заснована на класифікації небезпечних вантажів і розроблена з наступною метою:

- зробити небезпечні вантажі такими, що легко розпізнаються на відстані за загальним видом наявних на них знаків небезпеки (символ, колір і форма);
- забезпечити за допомогою кольорів знаків небезпеки першу корисну вказівку щодо вантажно-розвантажувальних операцій, укладання вантажів і їх розподілу.

Знаки небезпеки були розроблені для всіх класів небезпечних вантажів стосовно кожної категорії небезпечних факторів.

Ці знаки є невід'ємною частиною системи інформації про небезпеку, що дає уявлення про види небезпеки та типи небезпечного впливу речовини на виріб, як вказано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. Знаки небезпеки, які використовуються для маркування небезпечних вантажів з небезпечними хімічними речовинами

Номер знака	Зразок знака	Опис знака	Небезпека
1	2	3	4
КЛАС 1. ПІДКЛАС 1.1, 1.2 та 1.3 Вибухові речовини та вироби			
1.1.		Розмір — 100 мм х 100 мм. Колір: фон — оранжевий; символ небезпеки, цифри, літера та лінія — чорні. Верхня половина: символ небезпеки — бомба, яка вибухає. Нижня половина: ** - місце зазначання номера підкласу. Висота цифр — 15 мм; * місце зазначання групи сумісності. Висота літери — 15 мм; у нижньому куті цифра 1, висота — 10 мм.	1.1. Речовини та вироби, які характеризуються небезпекою вибуху масою; 1.3 Речовини та вироби, які характеризуються небезпекою загоряння, а також або незначною небезпекою вибуху, або незначною небезпекою розкидання, або тим та іншим, але не характеризуються небезпекою вибуху масою
КЛАС 1. ПІДКЛАС 1.4 Небезпечні вантажі			
1.2		Розмір — 100 мм х 100 мм. Колір: фон — оранжевий; цифри, літера та лінія — чорні. Верхня половина: цифри 1.4; висота цифр — 30 мм, товщина — 5 мм. Нижня половина: * — місце зазначання групи сумісності. Висота літери — 20 мм; у нижньому куті цифра 1, висота — 10 мм.	1.2 Речовини та вироби, які характеризуються небезпекою розкидання, але не створюють небезпеку вибуху масою;

КЛАС 1. ПІДКЛАС 1.5 Небезпечні вантажі			
1.3		Розмір — 100 мм х 100 мм. Колір: фон — оранжевий; цифри, літера та лінія — чорні. Верхня половина: цифри 1.5. висота цифр — 30 мм, товщина — 5 мм. Нижня половина: D — група сумісності, висота — 20 мм; у нижньому куті цифра 1, висота — 10 мм.	1.3 Речовини та вироби, які характеризуються небезпечкою загоряння, а також або незначною небезпечкою вибуху, або незначною небезпечкою розкидання, або тим та іншим, але не характеризуються небезпечкою вибуху масою
КЛАС 1. ПІДКЛАС 1.6 Небезпечні вантажі			
1.4		Розмір — 100 мм х 100 мм. Колір: фон — оранжевий; цифри, літера та лінія — чорні. Верхня половина: цифри 1.6. Висота цифр — 30 мм, товщина — 5 мм. Нижня половина: N — група сумісності, висота — 20 мм; у нижньому куті цифра 1, висота — 10 мм.	Речовини та вироби, які не становлять значної небезпеки.
КЛАС 2. ПІДКЛАС 2.1. Легкозаймисті гази			
2.1		Колір: фон — червоний; символ небезпеки, цифра та лінія — чорні. Верхня половина: символ небезпеки — полум'я над горизонтальною смугою. Нижня половина: у нижньому куті цифра 2	Характеризуються можливістю створення зони вибухонебезпечної концентрації і виникнення потужного вибуху або об'ємного загоряння. В умовах пожежі можлива розгерметизація або руйнування транспортної тари через підвищення тиску

1	2	3	4
2.2		Колір: фон – червоний; символ небезпеки, цифра та біла лінія Верхня половина: символ небезпеки – полум'я над горизонтальною смугою Нижня половина: у нижньому куті цифра 2	
КЛАС 2. ПІДКЛАС 2.1. Незаймисті, нетоксичні гази			
2.3		Колір: фон – зелений; символ небезпеки, цифра та лінія – чорні. Верхня половина: символ небезпеки – газовий балон Нижня половина: у нижньому куті цифра 2	Характеризуються можливістю задушливої дії (розбавлення або заміна кисню в повітрі) або, якщо газ є окисником, можливістю спричинення займання чи підтримання горіння інших матеріалів значно сильніше, ніж повітря. В умовах пожежі можлива розгерметизація або руйнування транспортної тари через підвищення тиску
2.4		Колір: фон – зелений; символ небезпеки, цифра та лінія – білі Верхня половина: символ небезпеки – газовий балон Нижня половина: у нижньому куті цифра 2	

1	2	3	4
КЛАС 2. ПІДКЛАС 2.1 Токсичні гази			
2.5		Колір: фон – білий; символ небезпеки, цифра та лінія – чорні Верхня половина: символ небезпеки – череп і перехрещені кістки Нижня половина: у нижньому куті циф- ра 2	Спричиняють отруєння та захворювання при потрапленні в організм або контакті зі шкірою. Під час аварійних ситуацій можуть створювати великі зони хімічного забруднення і призвести до отруєння на значній відстані
КЛАС 3 Легкозаймисті рідини			
3.1		Колір: фон – червоний; символ небезпеки, цифра та лінія – білі Верхня половина: символ небезпеки – полум'я над горизонтальною смугою Нижня половина: у нижньому куті циф- ра 3	Характеризуються у разі витікання здатністю створювати над поверхнею розлиті рідини горюче середовище з пожежо-небезпечною концентрацією
3.2		Колір: фон – червоний; символ небезпеки, цифра та лінія – чорні Верхня половина: символ небезпеки – полум'я над горизонтальною смугою Нижня половина: у нижньому куті цифра 3	

КЛАС 4. ПІДКЛАС 4.1 Легкозаймисті тверді речовини, самореактивні речовини і десенсибілізовані вибухові речовини			
4.1		Колір: фон – білий із сімома рівновіддаленими вертикальними червоними смугами; символ небезпеки, цифра та лінія – чорні Верхня половина: символ небезпеки – полум'я над горизонтальною смугою. Нижня половина: у нижньому куті цифра 4	Легкозаймисті тверді речовини характеризуються здатністю займатись під час короточасного контакту з джерелом займання. Небезпеку становить не тільки полум'я, але й токсичні продукти горіння. Особливо небезпечні порошки металів, так як застосування води або двооксиду вуглецю може посилити горіння. Самореактивні речовини здатні до бурного екзотермічного розкладу без участі кисню повітря.

КЛАС 4. ПІДКЛАС 4.2 Речовини, здатні до самозаймання			
4.2		Колір: фон: верхня половина – біла, нижня половина – червона; символ небезпеки, цифра та лінія – чорні Верхня половина: символ небезпеки – полум'я над горизонтальною смугою Нижня половина: у нижньому куті цифра 4	Характеризуються можливістю самозаймання при контакті з киснем повітря (фосфор жовтий, металоорганічні сполуки). Виникнення процесу горіння у разі руйнування транспортної тари уникнути практично неможливо. Під час горіння утворюються токсичні речовини

Продовження табл. 2.1.

1	2	3	4
4.3		Колір: фон – синій або блакитний; символ небезпеки, цифра та лінія – чорні Верхня половина: символ небезпеки – полум'я над горизонтальною смугою Нижня половина: у нижньому куті цифра 4	Характеризуються високою активністю щодо води. Взаємодія з водою є причиною вибуху. У ході хімічної реакції утворюються займисті (горючі) гази. Більшість вантажів цього підкласу є горючими речовинами. Небезпека збільшується у випадку аварії поблизу водоймищ та річок, у дощову погоду або взимку
4.4		Колір: фон – синій або блакитний; символ небезпеки, білі цифра та лінія Верхня половина: символ небезпеки – полум'я над горизонтальною смугою Нижня половина: у нижньому куті цифра 4	

1	2	3	4
КЛАС 5. ПІДКЛАС 5.1 Речовини, що окиснюють			
5.1		Колір: фон – жовтий; символ небезпеки, цифра та лінія – чорні Верхня половина: символ небезпеки – полум'я над колом Нижня половина: у нижньому куті цифри 5.1	Характеризуються здатністю спричинювати займання або підтримувати горіння інших матеріалів

КЛАС 5. ПІДКЛАС 5.2 Органічні пероксиди			
5.2		Колір: фон: верхня половина – червоний, нижня половина – жовтий; символ небезпеки, цифра та лінія – чорні Верхня половина: символ небезпеки – полум'я над горизонтальною смугою Нижня половина: у нижньому куті цифри 5.2	Характеризуються здатністю розкладатися при нагріванні з утворенням кисню (розкладання може стати причиною вибуху), що сприяє розвитку пожежі в умовах аварійної ситуації. Контакт з пероксидами може призвести до важкої травми роговиці очей або ушкодження шкіри
5.3		Колір: фон: верхня половина – червоний, нижня половина – жовтий; символ небезпеки – білий, цифра та лінія – чорні Верхня половина: символ небезпеки – полум'я над горизонтальною смугою Нижня половина: у нижньому куті цифри 5.2	
КЛАС 6. ПІДКЛАС 6.1 Токсичні речовини			
6.1		Колір: фон – білий; символ небезпеки, цифра та лінія – чорні Верхня половина: символ небезпеки – череп і перехрещені кістки Нижня половина: у нижньому куті цифра 6	Спричиняють отруєння та захворювання. Особливо небезпечними є леткі речовини, які можуть створювати небезпечні концентрації і призвести до отруєння не тільки в зоні аварійної ситуації, а й на значній відстані від неї.

1	2	3	4
КЛАС 7 Радіаційні речовини			
7		Колір: фон: верхня половина – жовтий, нижня половина – білий; символ небезпеки – чорний. Верхня половина: символ небезпеки – трилисник над горизонтальною смугою Нижня половина: у нижньому куті цифра 7	У разі аварійної розгерметизації упаковок, транспортні засоби та інші вантажі можуть бути радіоактивно забруднені і стати небезпечними для людини. Основна небезпека: радіоактивне випр. альфа-, бета-, гама-: виділення значної кількості тепла; імовірність ядерного вибуху
КЛАС 8 Корозійні речовини			
8		Колір: фон: верхня половина – білий, нижня половина – чорний з білою окантовкою; символ небезпеки та лінія – чорні, цифра – біла Верхня половина: символ небезпеки – рідини, що виливаються з двох пробірок та вражають метал і руку Нижня половина: у нижньому куті цифра 8	При безпосередньому контакті ці речовини спричиняють ушкодження живої тканини, а при витіканні або висипанні – пошкодження і руйнування вантажів та транспортних засобів. Окремі вантажі цього класу є горючими речовинами, які утворюють при горінні токсичні продукти та виявляють окиснювальні властивості.

КЛАС 9 Інші небезпечні речовини і вироби			
9		Колір: фон – білий; символ безпеки, цифра та лінія – чорні Верхня половина: символ безпеки – сім рівних вертикальних смуг, цифра 9	До небезпечних вантажів класу 9 відносять речовини, небезпечні для навколишнього середовища, речовини, які у випадку пожежі можуть виділяти діоксини.

Таблиця 2.2. Написи, які наносяться на знаках безпеки

Номер знака	Напис	
	Українською мовою	Англійською мовою
1.1 1.2 1.3 1.4 1.5 1.6	ВИБУХОВІ РЕЧОВИНИ	EXPLOSIVE
2.1 2.2	ЗАЙМИСТИЙ ГАЗ	FLAMMABLE GAS
2.3	НЕЗАЙМИСТИЙ ГАЗ	NON-FLAMMABLE GAS
2.4	ТОКСИЧНИЙ ГАЗ	TOXIC GAS
3.1 3.2	ЛЕГКОЗАЙМИСТА РІДИНА	FLAMMABLE LIQUID
4.1	ЛЕГКОЗАЙМИСТА ТВЕРДА РЕЧОВИНА	FLAMMABLE SOLID
4.2	САМОЗАЙМИСТА	SPONTANEOUSLY COMBUSTIBLE
4.3 4.4	НЕБЕЗПЕЧНО У РАЗІ ЗВОЛОЖЕННЯ	DANGEROUS WHEN WET
5.1	ОКИСНИК	OXIDIZING AGENT
5.2	ОРГАНІЧНИЙ ПЕРОКСИД	ORGANIC PEROXIDE
6.1 6.2	ТОКСИЧНА	TOXIC
7	ІНФЕКЦІЙНІ РЕЧОВИНИ	RADIOACTIVE
8	КОРОЗІЙНА	CORROSIVE

Крім цього, для позначення небезпечних властивостей вантажів, а також їх фізичних та хімічних властивостей або приналежність до визначеної групи речовин, застосовуються класифікаційні коди, що самі собою розкривають властивості небезпечного вантажу.

Класифікаційний код складається з букви, що позначає їх групу небезпечних властивостей, яка може бути доповнена цифрою, що характеризує фізичні, хімічні або фізіологічні властивості вантажу та його приналежність певній групі хімічних речовин.

Для небезпечних речовин або виробів 1-го класу кваліфікаційний код складається з номера підкласу і букви групи сумісності.

Для небезпечних речовин або виробів 2-го класу кваліфікаційний код складається з номера, який вказує на агрегатний стан чи вид речовини, або виробу і букви (букв), що позначає групу небезпечних властивостей.

Небезпечним матеріалам 7-го класу кваліфікаційних кодів не призначено.

Букви, що позначають групу небезпечних властивостей викладають наступним чином:

- A — Задушливі гази
- C — Корозійні речовини
- D — Десенсибілізовані вибухові речовини
- F — Легкозаймисті речовини
- I — Інфекційні речовини
- M — Інші небезпечні речовини
- O — Окиснювальні речовини
- P — Органічні пероксиди
- S — Речовини, схильні до самозаймання
- SR — Самореактивні речовини
- T — Токсичні речовини
- W — Речовини, що виділяють легкозаймисті гази при контакті з водою

Приклад застосування класифікаційних кодів:

- небезпечних вантажів класу 1: 1.1A, 1.2B, 1.3C, 1.4S
- небезпечних вантажів класу 2: 1A, 2TC, 3O, 5F, 1TO;
- небезпечних вантажів інших класів: D, F1, FO, ST3, OTC.

На кожну упаковку з небезпечними вантажами повинен наноситись номер ООН, який відповідає вмісту упаковки. Перед цим номером проставляються літери «U№» – у разі міжнародних перевезень або «ООН» – у разі внутрішніх перевезень. Якщо упаковка відсутня, маркування наноситься на сам виріб або на його опору, транспортно-завантажувальне обладнання чи пристрій для його зберігання та запускання.

На кожну упаковку, що містить вантажі 1-го класу небезпеки, додатково наноситься належне відвантажувальне найменування. Це найменування повинно відповідати вимогам розділу 3.1.2 додатка А до ДОПНВ наноситись українською мовою, а при виконанні міжнародних перевезень дублюватись англійською, французькою або німецькою мовами, якщо міжнародними договорами не передбачено інше. Аварійна тара додатково маркується словом «АВАРІЙНА». На контейнерах середньої вантажопідйомності для масових вантажів місткістю понад 450 л маркування повинно наноситись на дві протилежні бічні стінки.

Всі маркувальні написи на упаковці повинні бути:

- а) чітко видимими та розбірливими;
- б) здатними витримати вплив будь-яких погодних умов без суттєвого зменшення їх якості.

У разі перевезення небезпечних вантажів на упаковки повинні наноситись знаки небезпеки, вказані для цих вантажів у переліку небезпечних вантажів наведеного у ДОПНВ (Європейська Угода про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів)

Знаки небезпеки повинні за кольором, символами та загальною формою відповідати вимогам, встановленим у Правилах дорожнього перевезення небезпечних вантажів, які затверджені наказом МВС України від 04 серпня 2018 року № 656.

Вимоги до розміщення знаків небезпеки на упаковках:

- а) повинні розміщуватись з одного боку, якщо розміри упаковки дають змогу це зробити, а на упаковках з вантажами 1-го класу небезпеки – поруч з відповідним відвантажувальним найменуванням;
- б) повинні бути розміщені таким чином, щоб їх нічого не затуляло і не загороджувало та забезпечувалося вільне їх бачення;
- в) якщо вимагається нанесення декількох знаків небезпеки, вони повинні бути розміщені поруч один біля одного.

Якщо упаковка має неправильну геометричну форму або малі розміри, які не дозволяють належним чином розмістити на ньому знаки небезпеки, дозволяється їх наносити за допомогою надійно закріпленої етикетки або в інший спосіб. На контейнерах середньої вантажопідйомності для масових вантажів місткістю понад 450 л знаки небезпеки повинні розміщуватись на двох протилежних стінках.

Кожна упаковка або транспортний пакет, які містять матеріали 7-го класу небезпеки, повинні мати на двох протилежних зовнішніх боках знаки небезпеки зразка № 7А, 7В або 7С залежно від категорії упаковки або пакета, а в разі необхідності – додатковий знак небезпеки зразка № 7Е. Ці вимоги не стосуються звільнених упаковок 7-го класу небезпеки та пакетів, що містять такі упаковки. Знак небезпеки № 11 наноситься на протилежних боках упаковок, що містять рідини чи охолоджені скраплені гази в ємностях з невидимими зовні затворами або вентиляційними отворами, а також на протилежних боках ємностей (без зовнішньої тари), обладнаних вентиляційними отворами. На пакет наноситься маркування та знаки небезпеки відповідно до всіх небезпечних вантажів, що містяться в ньому, за винятком випадків, коли знаки та маркування, нанесені на упаковки, що знаходяться в цьому пакеті, добре видимі зовні.

Якщо для різних упаковок потрібні лише один напис або один знак небезпеки, їх досить нанести один раз. Якщо в упаковці знаходяться два чи більше небезпечних вантажів, це позначається відповідними знаками небезпеки та маркувальними написами для кожного з вантажів.

Знак додаткової небезпеки не наноситься у випадках, коли знак основної небезпеки вже вказує на цю небезпечну властивість вантажу. Неочищена тара з-під небезпечного вантажу повинна бути маркована і позначена знаками небезпеки так само, як і в наповненому стані.

Знаки небезпеки, за винятком знака небезпеки № 11, повинні мати форму квадрата, повернутого на 45 °С, з мінімальними розмірами 100х100 мм. Паралельно кромці знака на відстані 5 мм від неї по всьому периметру повинна бути смуга того ж самого кольору, що й зображений символ.

Знак небезпеки № 11 повинен мати форму прямокутника, який має розмір 148х210 мм.

Розміри знаків небезпеки залежно від розмірів упаковок можуть бути зменшені за умови їх чіткої видимості.

У верхній частині знаків небезпеки, за винятком знака № 11, зображується символ небезпеки відповідного класу. На знаках небезпеки для вантажів підкласів 1.4, 1.5 та 1.6 замість символу небезпеки вказується номер відповідного підкласу.

У нижньому куті на знаках небезпеки вказується:

а) для вантажів класів небезпеки 1, 2, 3, 5.1, 5.2, 7, 8 і 9 – відповідний номер класу;

б) для вантажів класів небезпеки 4.1, 4.2 та 4.3 – тільки цифра «4»;

в) для вантажів класів небезпеки 6.1 та 6.2 – тільки цифра «6».

Окрім того, на знаках небезпеки для вантажів підкласів 1.1, 1.2 та 1.3 у нижньому куті знака додатково вказується номер підкласу та літера групи сумісності речовини або виробу, а для вантажів підкласів 1.4, 1.5 та 1.6 – літера групи сумісності.

На знаках небезпеки, окрім знаків для матеріалів 7-го класу небезпеки, під символом небезпеки може бути текст із вказівкою виду небезпеки та запобіжних заходів, які слід приймати при обробленні вантажу. Символи небезпеки, текст та цифри, що наносяться на знаках небезпеки, повинні бути чорного кольору на всіх знаках небезпеки, окрім:

а) знака небезпеки для 8-го класу, де текст (якщо він є) та номер класу небезпеки повинні бути білого кольору;

б) знаків небезпеки з цілком зеленим, червоним або синім фоном, де вони можуть бути білого кольору.

Небезпечні вантажі, упаковані в комбіновану тару чи на лотках, обгорнуті в термоусадочний матеріал або у плівку, максимальна кількість яких не перевищує ваги, зазначеної для відповідного вантажу визначеного у Правилах дорожнього перевезення небезпечних вантажів, повинні мати чітке та довговічне маркування з такими даними:

а) номером ООН, який відповідає вмісту упаковки, якщо в упаковці міститься лише один небезпечний вантаж;

б) літерами «LQ» або номерами ООН, які відповідають вмісту упаковки, якщо в одній упаковці знаходиться декілька вантажів з різними номерами ООН.

Перед номерами ООН мають стояти літери «UN» – у разі міжнародних перевезень або «ООН» – у разі внутрішніх перевезень. Це

маркування наноситься посередині квадрата розміром 100x100 мм, повернутого на 45 °С. Залежно від розміру упаковки розміри маркування можуть бути зменшені за умови, що воно залишиться чіткими та розбірливими.

У випадках дорожнього перевезення небезпечного вантажу перед наступним морським, залізничним або повітряним транспортом чи після них упаковки можуть бути марковані та позначені знаками небезпеки згідно з вимогами нормативних документів, які регламентують перевезення небезпечних вантажів цими видами транспорту.

Транспортні одиниці, що перевозять небезпечні вантажі, повинні мати дві розміщені у вертикальній площині інформаційні таблиці небезпечного вантажу.

Інформаційні таблиці повинні бути оранжевого кольору зі світло-відбивною поверхнею (рисунок 2.1).

Рис. 2.1. Інформаційна таблиця

Довжина таблиць дорівнює 400 мм, а ширина – 300 мм; вони повинні мати чорну рамку завширшки 15 мм. Якщо площа поверхні або конструкція транспортного засобу не дозволяє закріпити інформаційні таблиці таких розмірів, то їх довжина може бути зменшена до 300 мм, ширина – до 120 мм, а ширина чорного облямування – до 10 мм.

Одна з цих таблиць повинна закріплюватися спереду транспортної одиниці, а друга – позаду, а обидві – перпендикулярно поздовжній осі транспортної одиниці. Інформаційні таблиці небезпечного вантажу повинні відповідати вимогам ДСТУ 3689-98 «Дорожній транспорт. Знаки розпізнавальні транспортних засобів. Загальні технічні умови. Приклад маркування автотранспортного засобу наведено на рисунку нижче:

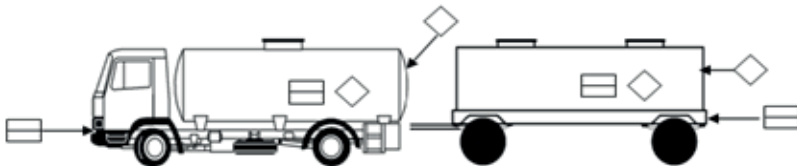

Рис 2.2. Приклад маркування автотранспортного засобу:

◊ – знак-табло небезпеки

□ – інформаційна табличка оранжевого кольору (інформаційна таблиця небезпечного вантажу)

Ідентифікаційний номер
небезпеки

Ідентифікаційний номер небезпечної
речовини за переліком ООН

Рис. 2.3. Інформаційна таблиця

На автоцистерни чи транспортні одиниці з однією або декількома знімними цистернами, контейнерами-цистернами, переносними цистернами, в яких перевозяться речовини з номерами ООН 1202 (газойль), 1203 (автомобільний бензин), 1223 (керосин) або авіаційне паливо, зазначене під номером ООН 1268 (нафти дистилатори) чи 1863 (паливо авіаційне для турбінних двигунів), у разі відсутності іншої небезпечної речовини можуть розміщуватись дві інформаційні таблиці небезпечного вантажу. При цьому на них має вказуватись ідентифікаційний номер небезпеки та номер ООН, передбачені для найбільш небезпечної речовини, тобто для речовини з найнижчою температурою спалаху.

У випадках, коли згідно з вимогами Правил дорожнього перевезення небезпечних вантажів, в інформаційних таблицях небезпечного вантажу зазначається ідентифікаційний номер небезпеки та номер ООН, то у верхній частині таблиці вказується ідентифікаційний номер небезпеки, а в нижній – номер ООН. При цьому таблиця розділяється горизонтальною смугою завширшки 15 мм на дві рівні половини.

Знаки небезпеки розміщуються:

а) попереду, позаду та з боків кожного контейнера (за винятком контейнерів, що містять звільнені упаковки 7-го класу небезпеки), багатоелементного газового контейнера, контейнера-цистерни чи переносної цистерни. Коли в контейнері-цистерні чи переносній цистерні з декількома відсіками перевозяться два або більше небезпечних вантажів, відповідні знаки небезпеки повинні розміщуватись з боків контейнера-цистерни чи переносної цистерни, в місці розміщення відповідних відсіків, а також по одному знаку небезпеки кожного зразка, що є з боків, розміщується попереду та позаду контейнера-цистерни чи переносної цистерни. Якщо ззовні транспортного засобу не забезпечена видимість знаків небезпеки, які кріпляться до контейнерів, багатоелементних газових контейнерів, контейнерів-цистерн або переносних цистерн, то такі ж самі знаки розміщуються з боків та позаду транспортного засобу;

б) з боків та позаду автоцистерн, транспортних засобі зі знімними цистернами, транспортних засобів-батарей та транспортних засобів, що перевозять небезпечні вантажі навалом (насипом). Коли в автоцистерні чи знімній цистерні з декількома відсіками перевозяться два або більше небезпечних вантажів, відповідні знаки небезпеки повинні розміщуватись з боків автоцистерни чи знімної цистерни, в місці розміщення відповідних відсіків, а також по одному знаку небезпеки кожного зразка, що є з боків, розміщується позаду автоцистерни чи знімної цистерни;

в) з боків та позаду транспортних одиниць, що перевозять упаковки з речовинами або виробами 1-го класу небезпеки;

г) з боків та позаду транспортних одиниць, що перевозять упаковки з матеріалами 7-го класу небезпеки, за винятком звільнених упаковок.

Транспортні одиниці чи контейнери, що перевозять речовини та вироби, які належать до різних підкласів 1-го класу небезпеки, повинні мати знаки небезпеки, що належать до найбільш небезпечного підкласу, в такому порядку: 1.1 – найбільш небезпечний, 1.5, 1.2, 1.3, 1.6, 1.4 – найменш небезпечний.

При перевезенні речовин підкласу 1.5D разом з речовинами або виробами підкласу 1.2 на транспортному засобі чи контейнері встановлюються знаки небезпеки, що відповідають підкласу 1.1.

Якщо транспортна одиниця перевозить речовини або вироби 1-го класу небезпеки, які належать до різних груп сумісності, у знаках небезпеки групи сумісності не вказуються.

Для вантажів 7-го класу знаки небезпеки мають відповідати зразку № 7D. Окрім того, на переносних цистернах, контейнерах-цистернах, багатоелементних газових контейнерах з речовинами 7-го класу небезпеки та великих контейнерах, що використовуються для перевезення упаковок з матеріалами 7-го класу небезпеки, окрім звільнених упаковок, мають кріпитися знаки небезпеки зразка № 7A, 7B або 7C залежно від категорії цистерни, багатоелементного газового контейнера або великого контейнера та, якщо це потрібно, зразка № 7E.

На контейнерах, багатоелементних газових контейнерах, контейнерах-цистернах, переносних цистернах чи транспортних засобах, що містять вантажі, які залежать до різних класів небезпеки, знак додаткової небезпеки не наноситься у випадках, якщо знак основної чи додаткової небезпеки вже вказує на цю небезпечну властивість вантажу.

Знаки небезпеки, що розміщуються на транспортних засобах, автоцистернах, транспортних засобах зі знімними цистернами, транспортних засобах-батареях, контейнерах, контейнерах-цистернах, багатоелементних газових контейнерах та переносних цистернах, повинні:

а) мати розміри не менше 250x250 мм. Паралельно кромці на відстані 12,5 м (для знака небезпеки № 7D – 5 мм) від неї по всьому периметру знака повинна бути смуга того ж кольору, що й зображений символ;

б) відповідати знакам небезпеки, вказаним в переліку небезпечних вантажів наведеного в ДОПНВ (ECE/TRANS/175 (Vol. I) для небезпечних вантажів, що містяться в контейнері, багатоелементному газовому контейнері, знімній цистерні, контейнері-цистерні, переносній цистерні або транспортному засобі;

в) мати колір, символи та загальну форму відповідно до встановлених зразків.

Автоцистерни, контейнери-цистерни, спеціальні транспортні засоби чи спеціально обладнані транспортні засоби, в яких перевозяться речовини з номерами ООН 3257, 3258, повинні мати з боків та позаду маркувальний знак для перевезення речовин при високій температурі.

Рис. 2.4. Попереджувальний знак для небезпечних вантажів, які перевозять за підвищеної температури

Регламентация перевезень, їх маркування та додатковий контроль небезпечних вантажів спрямовані на запобігання, наскільки це можливо, нещасним випадкам з людьми або заподіяння матеріальних збитків чи збитків навколишньому середовищу, а також перевізним засобам, що використовуються, чи іншим вантажам. Водночас нормативні документи, що регламентують перевезення небезпечних вантажів, складені так, щоб вони не перешкоджали перевезенню таких вантажів, за винятком тих, які занадто небезпечні для транспортування.

За цим виключенням мета суворої регламентації полягає в забезпеченні практичної можливості здійснення перевезень, при усуненні пов'язаних з цим ризиків або зведення їх до мінімуму. Таким чином, проблема полягає не тільки в забезпеченні безпеки, але й у не меншій мірі в полегшенні перевезень.

2.3. Правила безпеки при транспортуванні небезпечних вантажів

Відповідно до наказу МВС України від 04.08.2018 № 656 «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з питань дорожнього перевезення небезпечних вантажів» до керування транспортними засобами, що перевозять небезпечні вантажі, допускаються водії, які мають стаж безперервної роботи водієм не менше 3 років, посвідчення на право керування транспортними засобами відповідної категорії та пройшли спеціальне навчання, вступний інструктаж та медичний контроль.

Водії транспортних засобів зобов'язані виконувати вимоги Правил дорожнього руху, Правил дорожнього перевезення небезпечних вантажів та виконувати всі умови, зазначені в дозволі на дорожнє пе-

ревеження небезпечних вантажів, якщо такий передбачений Правилами дорожнього перевезення небезпечних вантажів.

При перевезенні небезпечних вантажів водію суворо забороняється відхилятися від погодженого з центру надання адміністративних послуг НПУ маршрутом перевезення. На транспортних одиницях, що перевозять небезпечні вантажі, забороняється перебування сторонніх осіб. Кожний член екіпажу транспортного засобу повинен вміти користуватися протипожежними засобами та засобами надання першої медичної допомоги.

Водію та членам екіпажу транспортного засобу забороняється:

а) відкривати упаковки, що містять небезпечні речовини чи вироби;

б) входити в транспортний засіб з освітлювальними пристроями, які мають відкрите полум'я. Окрім того, освітлювальні пристрої не повинні мати відкритих металевих поверхонь, здатних призвести до іскроутворення;

в) користуватися в транспортних засобах, що перевозять рідини з температурою спалаху не більше 61°C, легкозаймисті речовини чи вироби 2-го класу небезпеки, будь-якими освітлювальними пристроями, окрім переносних ламп, конструкція яких виключає будь-яку можливість займання легкозаймистих парів та газів, що могли проникнути всередину транспортного засобу;

г) використовувати вогонь чи відкрите полум'я поблизу транспортних засобів, що перевозять речовини та вироби 1-го класу небезпеки;

г) використовувати опалювальні пристрої, що встановлені на транспортних засобах типу FL, під час вантажно-розвантажувальних операцій;

д) курити поблизу транспортних засобів та всередині їх під час виконання вантажно-розвантажувальних операцій.

Водій транспортного засобу, що перевозить небезпечні вантажі, у разі дорожньо-транспортної пригоди або вимушеної зупинки, у результаті яких небезпечні вантажі проникли або можуть проникнути назовні, повинен негайно сповістити про це підрозділ поліції та вжити відповідних заходів, зазначених у Правилах дорожнього руху, затверджених

постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306, та письмових інструкціях, передбачених Європейською Угодою про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ).

Транспортні засоби, якими перевозяться небезпечні вантажі, повинні відповідати вимогам державних стандартів, безпеки, охорони праці та екології, а також вимогам Правил дорожнього перевезення небезпечних вантажів.

2.3.1. Загальні вимоги до транспортних одиниць та їх обладнання

Транспортна одиниця, завантажена небезпечними вантажами, не повинна включати більше одного причепа або напівпричепа.

Засоби пожежогасіння, як мають бути на транспортних одиницях, що перевозять небезпечні вантажі:

а) на кожній транспортній одиниці має бути не менш ніж один переносний вогнегасник для гасіння пожеж класів А, В і С ємністю 2 кг сухого порошку (чи еквівалентної кількості іншого відповідного вогнегасного складу), придатний для гасіння пожежі у двигуні, якщо транспортний засіб не обладнано автоматичним або стаціонарним пристроєм для такого гасіння, або в кабіні транспортної одиниці;

б) на транспортних одиницях, дозволена максимальна маса яких з вантажем становить понад 7,5 т, – один або більше переносних вогнегасників для гасіння пожеж класів А, В і С сукупною ємністю 12 кг сухого порошку (чи еквівалентної кількості іншого відповідного вогнегасного складу), принаймні один із яких має мінімальну ємність 6 кг;

в) на транспортних одиницях, дозволена максимальна маса яких з вантажем становить понад 3,5 т, але не більше 7,5 т, – один або більше переносних вогнегасників для гасіння пожеж класів А, В і С сукупною ємністю 8 кг сухого порошку (чи еквівалентної кількості іншого відповідного вогнегасного складу) і принаймні один із яких має мінімальну ємність 6 кг;

г) на транспортних одиницях, дозволена максимальна маса яких з вантажем становить 3,5 т або менше, – один або більше переносних вогнегасників для гасіння пожеж класів А, В і С сукупною ємністю 4 кг сухого порошку (чи еквівалентної кількості іншого відповідного вогнегасного складу).

Значення об'єму вогнегасника(ів), необхідного(их) відповідно до Правил дорожнього перевезення небезпечних вантажів, може бути відняте від значення мінімальної сукупної маси об'єму вогнегасників, необхідних відповідно до підпунктів б), в) чи г).

На транспортних засобах, дозволена максимальна маса яких з вантажем становить 3,5 т або менше, може бути лише один переносний вогнегасник ємністю 2 кг сухого порошку (чи еквівалентної кількості іншого відповідного вогнегасного складу).

Конструкція вогнегасників повинна запобігати виділенню токсичних газів вогнегасних речовин, що в них містяться, як у звичайних умовах перевезення, так і під впливом температури, що виникає при пожежі. Переносні вогнегасники повинні бути опломбовані, мати маркування про відповідність стандарту та напис, що вказує дату закінчення терміну придатності. Вогнегасники повинні встановлюватися на транспортних одиницях так, щоб в будь-який час бути легко доступними для екіпажу транспортного засобу, а також щоб бути захищеними від впливу погодних умов з метою уникнення зниження їх експлуатаційної надійності.

Відповідно до Європейської Угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ) кожна транспортна одиниця, що перевозить небезпечні вантажі, має комплектуватись предметами додаткового обладнання, перелік яких визначається залежно від номерів зразків знаків безпеки, зазначених для небезпечних вантажів, що перевозяться.

Транспортна одиниця в обов'язковому порядку повинна бути укомплектована таким додатковим обладнанням під час перевезення всіх небезпечних вантажів, незалежно від номерів зразків знаків безпеки, зазначених для них у Переліку небезпечних вантажів:

- не менш ніж одним противідкотним упором на кожному транспортний засіб; при цьому противідкотний упор має відповідати максимальній масі транспортного засобу та діаметру його коліс;
- не менш як двома попереджувальними знаками (пристроями) з власною опорою (конусами із світловідбивною поверхнею або миготливими ліхтарями жовтого кольору з автономним живленням або знаками аварійної зупинки).

Слід врахувати, що згідно з ДОПНВ та Правилами перевезення небезпечних вантажів, транспортна одиниця може комплектуватись будь-якою комбінацією із вказаних попереджувальних знаків (пристроїв), проте на територіях більшості договірних сторін ДОПНВ вимагається обов'язкова наявність на транспортній одиниці щонайменше одного миготливого ліхтаря жовтого кольору з автономним живленням.

У деяких країнах-учасниках ДОПНВ вимагається наявність щонайменше двох миготливих ліхтарів жовтого кольору з автономним живленням. Окрім цього, відповідно до вимог ДСТУ 7168:2010 «Безпека дорожнього руху. Огородження дорожні тимчасові. Загальні технічні умови», конуси можуть використовуватись тільки у світлий період доби;

- жилетами оранжевого кольору із світловідбивними елементами для кожного члена екіпажу;

- захисними рукавичками для кожного члена екіпажу;

- переносними ліхтарями для кожного члена екіпажу. Ліхтарі не повинні мати відкритих металевих поверхонь, здатних призвести до іскроутворення. Окрім цього, користуватися в закритих транспортних засобах, що перевозять рідини з температурою спалаху не вище 60 °С, легкозаймисті речовини чи вироби 2-го класу небезпеки, будь-якими освітлювальними пристроями, окрім переносних ламп, конструкція яких виключає будь-яку можливість займання легкозаймистих парів та газів, що могли проникнути всередину транспортного засобу. Тому закриті транспортні засоби під час перевезення таких небезпечних вантажів мають комплектуватись переносними ліхтарями, виконаними у вибухозахищеному виконанні;

- засобами захисту очей (наприклад: захисними окулярами) для кожного члена екіпажу;

- рідиною для промивання очей під час перевезення всіх небезпечних вантажів, окрім небезпечних вантажів, для яких у Переліку небезпечних вантажів зазначені номери зразків знаків небезпеки 1, 1.4, 1.5, 1.6, 2.1, 2.2 або 2.3, додатково рідиною для промивання очей;

- засобами захисту органів дихання, необхідними для аварійного покидання транспортного засобу, для кожного члена екіпажу транспортного засобу (наприклад: маска для аварійного покидання транспортного засобу з комбінованим фільтром для газу та пилу) під час перевезення небезпечних вантажів, для яких у Переліку небезпечних вантажів зазначені номери зразків знаків небезпеки 2.3 або 6.1;

– лопатою, тентом для накриття каналізаційних колекторів (дренажною пасткою), пластмасовим контейнером для залишків небезпечних речовин під час перевезення небезпечних вантажів, для яких у Переліку небезпечних вантажів зазначені номери зразків знаків небезпеки 3, 4.1, 4.3, 8 або 9.

Слід зазначити, що нормативні документи встановлюють тільки мінімальні вимоги до комплектації транспортних засобів. Так, наприклад, вимоги до додаткового обладнання транспортних засобів, які перевозять небезпечні вантажі, ґрунтуються на припущеннях, що небезпека зазвичай виходить тільки від небезпечних вантажів, завантажених у транспортний засіб, їх кількість обмежена, та в разі серйозної небезпеки для життя чи здоров'я члени екіпажу можуть відійти на безпечну відстань.

На територіях великих підприємств хімічної промисловості, що відвантажують небезпечні вантажі, небезпека може виходити як від небезпечних вантажів, завантажених у транспортний засіб, так і від небезпечних об'єктів, розташованих на самому підприємстві, що в деяких випадках, для забезпечення безпеки членів екіпажу транспортного засобу та навколишнього середовища, вимагає наявності на транспортному засобі предметів додаткового обладнання, які не передбачені у ДОПНВ та Правилах.

З урахуванням цього такі підприємства можуть вимагати наявності на транспортних засобах, що заїжджають на свою територію, додаткових засобів індивідуального захисту та предметів додаткового обладнання, які не передбачені нормативними документами. Такі додаткові вимоги зазвичай публікуються на веб-сайтах відповідних підприємств або іншим чином доводяться до відома зацікавлених автомобільних перевізників.

2.3.2. Порядок дій поліцейського у разі вимушеної зупинки транспортного засобу з небезпечним вантажем

У разі вимушеної зупинки транспортного засобу з небезпечним вантажем поліцейський повинен негайно доповісти оперативному черговому органу (підрозділу) Національної поліції України час зупинки, причину, ідентифікаційний код небезпеки (верхня частина інформаційної таблиці) та ідентифікаційний номер небезпечного вантажу (нижня частина інформаційної таблиці) і діяти за вказівкою чергового.

Після цього працівник поліції перевіряє правильність позначення місця зупинки згідно з Правилами дорожнього руху, а також вживає заходів до евакуації транспортного засобу за межі дороги.

У разі вимушеної зупинки транспортного засобу через пошкодження тари або упаковки з небезпечним вантажем, властивості якого є небезпечними для інших учасників руху, місце зупинки додатково позначається двома дорожніми знаками «В'їзд заборонено», установленими попереду і позаду транспортного засобу на відстані до 300 м від нього.

За необхідності організовує рух інших засобів в об'їзд місця вимушеної зупинки. Про місце такої вимушеної зупинки та її причини необхідно негайно повідомити оперативного чергового органу (підрозділу) Національної поліції України та діяти за його вказівкою.

Прибувши до місця ДТП за участю транспортного засобу з небезпечним вантажем, працівник поліції:

- за допомогою засобів зв'язку повідомляє оперативного чергового органу (підрозділу) Національної поліції України про час, місце пригоди, її характер, причини та наслідки, можливу зону ураження, наявність або відсутність протікання чи розсипання вантажу, наявність або відсутність загоряння, дані про ідентифікаційний код безпеки (верхня частина інформаційної таблиці) та ідентифікаційний номер речовини (нижня частина інформаційної таблиці);

- контролює правильність позначення дорожніми знаками місця зупинки, організовує можливі шляхи під'їзду рятувального транспорту та дорожній рух транспорту поза межами зони ураження. У разі неможливості встановлення небезпечних властивостей вантажу перекриває рух на відстані до 300 м від місця пригоди і вживає заходів з недопущення до зони сторонніх осіб;

- надає можливу допомогу рятувальним службам з надання першої домедичної допомоги потерпілим та в організації їхньої евакуації до медичних закладів;

- інформує чергового про хід робіт з нормалізації руху;

- організовує в необхідних випадках рух транспортних засобів в об'їзд місця пригоди;

- після усунення наслідків пригоди і ліквідації зони ураження рятувальними службами доповідає командирові підрозділу про можливість подальшого руху та діє відповідно до його вказівки.

При надходженні повідомлення про вимушену зупинку транспортного засобу із небезпечним вантажем **оперативний черговий органу (підрозділу) Національної поліції України повинен з'ясувати:**

а) місце зупинки;

б) причину зупинки (дорожньо-транспортна пригода, технічна несправність, порушення кріплення, зсув вантажу чи випадання вантажу з транспортного засобу, ушкодження упакування без виходу небезпечної речовини, витік (розсипання) небезпечної речовини, займання (вибух) вантажу). Якщо причиною зупинки стала причина інша, ніж займання вантажу – чи існує ймовірність займання чи вибуху;

в) вид тари (цистерна, контейнер-цистерна, батарея судин, балони, інші види пакувальних засобів) і кількість речовини, що перевозиться;

г) найменування небезпечного вантажу, інші найменування (синоніми), ідентифікаційний номер речовини за списком ООН, ідентифікаційний номер виду небезпеки, для вибухових речовин – додатково класифікаційний шифр;

д) якщо відбувся вихід небезпечної речовини – приблизний розмір витіку і чи існує небезпека для інших учасників дорожнього руху;

е) кількість постраждалих, первинні розміри осередку ураження.

Також оперативний черговий органу (підрозділу) Національної поліції України повинен повідомити про інцидент відповідні аварійно-рятувальні служби ДСНС, а якщо є постраждалі, то й в органи охорони здоров'я.

Повідомлення повинне включати наступну інформацію:

а) місце і час зупинки;

б) причина зупинки;

в) найменування речовини, інші найменування (синоніми), ідентифікаційний номер виду небезпеки й ідентифікаційний номер ООН, для вибухових речовин – додатково класифікаційний шифр;

г) кількість перевезеної небезпечної речовини і вид тари;

д) число постраждалих, розмір осередку ураження, а якщо відбувся витік – приблизна кількість небезпечної речовини, що вийшла.

У випадках порушення кріплення, випадання з транспортно-го засобу чи ушкодження упакувань, що містять вибухові, інфекційні (ідентифікаційний номер виду небезпеки 606), сильнодіючі отруйні (26,

263, 265, 268, ідентифікаційні номери виду небезпеки, що містять число 66), радіоактивні (ідентифікаційні номери виду небезпеки, що містять цифру 7) речовини, а також в інших випадках, коли існує небезпека для інших учасників дорожнього руху – оперативний черговий органу (підрозділу) Національної поліції України викликає на місце події підрозділи ДСНС для організації та проведення заходів відповідно до чинного законодавства.

Головний інспектор-черговий чергової частини Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України (далі – ДООЗОР), отримавши повідомлення про надзвичайну подію з небезпечним вантажем, інформує про це керівництво центрального органу управління поліції, ДООЗОР та структурного підрозділу центрального органу управління поліції, на який покладено завдання щодо забезпечення радіаційної, хімічної та ядерної безпеки, зацікавлені органи державної влади.

До приїзду слідчо-оперативної групи, аварійно-рятувальних служб і фахівців зацікавлених органів державної влади, що залучаються в кожному конкретному випадку, та органів виконавчої влади, поліцейські, які прибули першими до місця події, проводять такі першочергові дії: евакуюють людей із зони можливого ураження, уживають заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної допомоги особам, які постраждали, організовують огороження зони можливого ураження, здійснюють інші заходи для забезпечення безпеки громадян та довкілля, передбачені законодавством України.

Запитання для самоконтролю

1. Які види промислової продукції належать до небезпечних вантажів?
2. Які питання регулює Європейська Угода про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ)?
3. Скільки країн-членів ДОПНВ?
4. Як часто Угоду ДОПНВ адаптують відповідно до останніх технічних та юридичних рішень?
5. Що є основними завданнями законодавства з питань перевезення небезпечних вантажів?
6. Які напрями державної політики у сфері перевезення небезпечних вантажів?

7. В чому полягають повноваженнями Кабінету Міністрів України у сфері перевезення небезпечних вантажів?
8. В чому полягають повноваженнями Міністерства інфраструктури України у сфері перевезення небезпечних вантажів?
9. Які повноваження мають місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування у сфері перевезення небезпечних вантажів?
10. Які саме органи державної влади є спеціально уповноваженими у сфері перевезення небезпечних вантажів?
11. Які завдання та функції виконує МВС України у сфері перевезення небезпечних вантажів?
12. Скільки категорій порушення вимог законодавства з питань безпеки перевезення небезпечних вантажів виділяють згідно із наказом МВС України від 04.08.2018 № 656?
13. Які позиції включає Орієнтовний перелік порушень положень Європейської Угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів?
14. На які класи поділяють небезпечні вантажі?
15. Визначте та проаналізуйте порядок дій поліцейського у разі вимущеної зупинки транспортного засобу з небезпечним вантажем.

Література до розділу

1. Європейська Угода про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ): Приєднання від 02.03.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_217/conv
2. Про перевезення небезпечних вантажів: Закон України від 6 квітня 2000 року № 1644-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-14>
3. Директива 2008/68/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 вересня 2008 року про внутрішні перевезення небезпечних вантажів
4. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 року № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403>
5. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
6. Про затвердження Положення про порядок здійснення перевезення радіоактивних матеріалів територією України: Постанова Кабінету

-
- Міністрів України від 15 жовтня 2004 р. № 1373. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1373-2004-%D0%BF>
7. Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. N 589 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/589-2009-%D0%BF>
 8. Про затвердження Технічного регламенту піротехнічних виробів: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2011 р. N 839. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/839-2011-%D0%BF>
 9. ДСТУ 4500-5:2005 Вантажі небезпечні. Маркування.
 10. ДСТУ 4500-3-2006 Вантажі небезпечні. Класифікація.
 11. ДСТУ 4500-1:2008 «Вантажі небезпечні. Терміни та визначення понять»
 12. Про затвердження Правил ядерної та радіаційної безпеки при перевезенні радіоактивних матеріалів (ПБПРМ-2006): Наказ Державного комітету ядерного регулювання України від 30.08.2006 № 132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1056-06>
 13. Про затвердження Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними: Наказ МВС України від 06.09.2017 № 754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240-17>
 14. Про затвердження деяких нормативно-правових актів з питань дорожнього перевезення небезпечних вантажів. Порядок погодження та оформлення маршруту руху транспортного засобу під час дорожнього перевезення небезпечних вантажів: Наказ МВС України від 04.08.2018 № 656. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-18>

РОЗДІЛ 3

ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ВІД НЕГАТИВНИХ ЧИННИКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

3.1. Засоби індивідуального захисту, що використовуються працівниками під час надзвичайних ситуацій

Засобами індивідуального захисту (далі – ЗІЗ) прийнято вважати всі засоби, які призначені для носіння і використання працівником з метою індивідуального захисту від одного або більше ризиків, які могли б становити загрозу безпеці та здоров'ю на роботі, а також будь-які пристосування, аксесуари чи змінні компоненти, призначені для цієї мети.

У Національній поліції України термін ЗІЗ застосовують до спорядження, що призначається для носіння користувачем та забезпечення його захисту від однієї або декількох видів небезпеки, що загрожує життю чи здоров'ю. До такого спорядження належать: загальновійськової протигази, засоби захисту органів дихання та шкіри, оптичні прилади, запасні інструменти тощо. (Наказ МВС України від 11 жовтня 2018 року № 828 «Про затвердження Інструкції з організації забезпечення, зберігання та експлуатації озброєння в Національній поліції України»).

Варто звернути увагу, що термін ЗІЗ не застосовується до:

- спеціального робочого одягу та уніформи, не призначеної для забезпечення безпеки і захисту здоров'я працівника;
- спортивного спорядження;
- засобів для самозахисту і протидії;
- портативних (переносних) засобів для виявлення і попередження ризиків та перешкод.

Засоби індивідуального захисту слід використовувати у разі неможливості уникнути або в достатній мірі обмежити ризики для життя та здоров'я працівників технічними засобами колективного захисту або заходами, методами чи правилами організації роботи.

Засоби індивідуального захисту використовують виключно за призначенням згідно з інструкціями з експлуатації, які мають бути зрозумілими для працівників.

До засобів індивідуального захисту також належать:

– поєднання декількох видів пристосування чи спорядження, що призначаються для забезпечення захисту користувача від одного чи декількох видів потенціального (одночасного) ризику;

– захисне пристосування чи спорядження, що призначається для носіння користувачем або забезпечення його захисту, яке є частиною або використовується разом з іншим обладнанням;

– замінні компоненти засобів захисту, що необхідні для їхнього нормального функціонування та використовуються тільки для таких засобів.

Засоби індивідуального захисту поділяються на три категорії:

1) перша категорія – засоби захисту, що мають конструкцію простої складності й призначаються для захисту від:

– незначної механічної дії (садові рукавички, наперстки тощо);

– впливу слабких мийних засобів, наслідки дії яких легко усуваються (рукавички для захисту від впливу розчинів мийних засобів);

– температурного впливу при взаємодії з поверхнями, нагрітими до температури, що не перевищує 50 °С, і нешкідливого механічного впливу (рукавички, фартухи тощо);

– впливу погодних умов (головні убори, сезонний одяг, взуття тощо);

– слабких ударів та вібрації, що не впливають на життєво важливі органи працівника та не здатні спричиняти невиліковні ушкодження (легкі захисні шоломи, рукавички, легке взуття тощо);

– сонячного світла (сонцезахисні окуляри);

2) друга категорія – засоби захисту, що мають конструкцію середньої складності та не належать до першої й третьої категорії;

3) третя категорія – засоби захисту, що мають конструкцію високої складності та призначаються для захисту від небезпеки, яка загрожує життю особи, або небезпеки заподіяння невиліковних тілесних ушкоджень, ступінь якої користувач засобів захисту не може визначити своєчасно.

До третьої категорії належать:

– фільтрувальні пристрої для захисту дихальних шляхів від впливу твердих і рідких аерозолів, подразнювальних речовин, токсичних і радіоактивних газів;

– пристрої для захисту дихальних шляхів, що забезпечують повну ізоляцію від навколишнього природного середовища, зокрема призначені для застосування під водою;

– засоби захисту, що забезпечують частковий захист від впливу хімічних речовин та іонізуючого випромінювання;

– аварійне спорядження, що призначається для використання при високих температурах, вплив яких можна порівняти з впливом нагрітого до температури 100 °С або вище повітря і які супроводжуються/не супроводжуються інфрачервоним випромінюванням, відкритим полум'ям або виділенням великої кількості розплавлених речовин;

– аварійне спорядження, що призначається для використання при низьких температурах, вплив яких можна порівняти з впливом повітря з температурою до мінус 50 °С;

– засоби захисту від ураження електричним струмом;

– засоби захисту від падіння з висоти.

До засобів захисту третьої категорії обов'язково додається документація, що містить відомості, призначені винятково для фахівців, які з їх урахуванням дають відповідні інструкції користувачу, а також інструкції, які дають змогу користувачу перевірити правильність регулювання і можливість експлуатації засобу захисту.

3.2. Критерії вибору засобу індивідуального захисту

Вимоги до вибору засобів індивідуального захисту полягають у визначенні їх здатності відповідати таким умовам:

– ступеню існуючих ризиків для життя та здоров'я працівників та не призводити до будь-якого збільшення рівня цього ризику;

– існуючим на робочому місці умовам праці;

– підходити користувачу після необхідного регулювання.

Перед видачею ЗІЗ безпосередній керівник повинен поінформувати працівника про ризики для його життя та здоров'я, від яких його захищатиме користування цим ЗІЗ. Окрім цього, керівництво установи повинне забезпечити регулярне навчання працівників правилам користування ЗІЗ та демонстрацію їх правильного застосування.

В обов'язки керівництва також входить обов'язок завчасно інформувати працівників, первинну профспілкову організацію про всі заходи,

що мають бути вжиті для забезпечення безпеки і здоров'я працівників під час використання ЗІЗ на місці.

Слід мати на увазі, що вільний обіг засобів захисту на території України дозволяється тільки у разі безпеки таких засобів для життя та здоров'я, забезпечення захисту користувача від травм та захворювань за умови використання за призначенням і з урахуванням належного рівня обслуговування та експлуатації.

Таким чином, придбання ЗІЗ слід здійснювати у суб'єктів господарювання, які виробляють або реалізують продукцію відповідно до чинного законодавства, за умови, що ЗІЗ, які закупаються, відповідають суттєвим вимогам безпеки та охорони здоров'я, мають позитивний висновок органів з оцінки відповідності, сертифікат відповідності чи декларацію відповідності та задовольняють вимоги технічного регламенту засобів індивідуального захисту. Під час визначення потреби в ЗІЗ керівник повинен передбачати спеціальний одяг і спеціальне взуття окремо для чоловіків і жінок, зазначаючи найменування ЗІЗ, враховуючи їх моделі, призначення ЗІЗ за захисними властивостями, розмір і зріст, а для захисних касок і запобіжних поясів – типорозміри.

Керівник забезпечує приймання і перевірку ЗІЗ, що надходять в установу, на їх відповідність вимогам нормативних документів, для чого створюється комісія з представників адміністрації установи та профспілкової організації. У разі невідповідності ЗІЗ вимогам нормативних документів, а також результатам оцінки, проведеної відповідною комісією, керівник у встановленому порядку вживає заходів з повернення або заміни неякісних ЗІЗ відповідно до вимог чинного законодавства та укладеного з постачальником договору.

Придбані ЗІЗ є власністю установи, вони обліковуються як інвентар і підлягають обов'язковому поверненню працівниками у разі:

- звільнення зі служби;
- переведення у тій самій установі на іншу посаду;
- зміни виду робіт;
- введення нових технологій;
- введення нових або заміни наявних знарядь та в інших випадках, коли використання виданих ЗІЗ не є необхідним;
- закінчення строків їх використання замість одержуваних нових ЗІЗ.

У разі передчасного зношення ЗІЗ не з вини працівника адміністрація зобов'язана замінити їх за свій рахунок. У разі придбання працівником спецодягу та/або інших ЗІЗ за свої кошти установа зобов'язана компенсувати всі витрати на умовах, передбачених законодавством.

Керівник установи зобов'язаний організувати належний облік і контроль за видачею у встановлені строки ЗІЗ працівникам. Видача працівникам і повернення ними ЗІЗ має обліковуватися в особистій картці обліку спеціального одягу, спеціального взуття та інших ЗІЗ.

Строки використання ЗІЗ за календарними днями обчислюються з дня їх фактичної видачі та не мають перевищувати їх строків придатності. Дата виготовлення або дата закінчення строку служби зазначаються на кожній складовій частині засобу захисту і на кожній його запасній частині, що постачається на ринок, з метою уникнення неправильного прочитання дат, які обов'язково зазначаються на упаковці.

Якщо виробник з певної причини не може зазначити строк служби засобу захисту безпосередньо на самому засобі, він повинен подати покупцю інформацію про мінімальний строк служби виробу з урахуванням його якості, найбільш сприятливих умов зберігання, експлуатації, очищення і технічного обслуговування. Наприклад, строк придатності фільтрувального протигазу в упаковці виробника при належних умовах зберігання становить не менше 10 років.

Вибір ЗІЗ за характером виконуваних робіт здійснюється з урахуванням класифікації ЗІЗ відповідно до чинних в Україні національних стандартів.

Для полегшення вибору таких ЗІЗ адміністрація установи може користуватись орієнтовним переліком небезпек, за яких використовуються ЗІЗ, а також орієнтовним переліком робіт, які вимагають застосування відповідних ЗІЗ, які визначені у наказі Мінсоцполітики України від 29 листопада 2018 року № 1804 «Про затвердження Мінімальних вимог безпеки і охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці».

Представлений нижче орієнтовний перелік небезпек, за яких використовуються додаткові ЗІЗ, налічує чотири групи і збігається із загальноприйнятою класифікацією виробничих чинників (фізичні, хімічні, біологічні, психофізіологічні).

1. Небезпеки, спричинені фізичними факторами:

– небезпеки, спричинені механічними ураженнями (удари, падіння, ковзання, порізи, проколи, розриви, здавлювання, стиснення, стирання шкіри, падіння з висоти);

– небезпеки, спричинені термічними ураженнями (опіки, перегрівання від теплового випромінювання, дія відкритого вогню, переохолодження);

– небезпеки для організму від підвищених рівнів загальної та/або місцевої вібрації, шуму, інфразвуку, ультразвуку, підвищеної та/або зниженої вологості та/або рухомості повітря робочої зони, підвищеного значення електричної напруги та/або статичної електрики, недостатньої освітленості робочої зони, підвищеного рівня іонізуючої та/або неіонізуючої радіації випромінювань електромагнітного та/або магнітного полів у робочій зоні.

2. Небезпеки, спричинені хімічними факторами пов'язані з ураженнями дихальних шляхів від підвищеної запиленості та/або загазованості повітря робочої зони шкідливими речовинами (твердими, рідинними, аерозольними, токсичними, подразнюючими, сенсibilізуючими, канцерогенними, мутагенними).

3. Небезпеки, спричинені біологічними факторами пов'язані з ураженнями організму шкідливими бактеріями і вірусами, цвіллю, грибами тощо та продуктами їх життєдіяльності.

4. Небезпеки, спричинені психофізіологічними факторами спричинені дією на організм статичних та/або динамічних фізичних перевантажень, нервово-психічних перевантажень (розумових, зорових, емоційних, монотонності праці).

3.2.1. Види робіт, які передбачають застосування засобів індивідуального захисту

Орієнтовний перелік застосування відповідних засобів індивідуального захисту, залежно від виду робіт, які виконують працівники:

1. Захисні каски, шоломи: будівельні роботи, роботи з реконструкції або знесення будівель, роботи поблизу рихтування та на підвищених робочих місцях, роботи на металоконструкціях мостів, будівель та гідротехнічних споруд, роботи на щоглах, вежах, у котельнях, на електростанціях та у великих ємностях, роботи в ямах, траншеях, шурфах,

колодязях, шахтах, тунелях, вибухові роботи, роботи поблизу ліфтів, підйомних механізмів, кранів і конвеєрів тощо.

2. Захисне (спеціальне) взуття, яким забезпечують працівників на наступних видах робіт: на мостах, будівельних конструкціях і гідротехнічних спорудах, щоглах, вежах, роботи під напругою, роботи з технічного обслуговування, гірничі роботи, роботи з небезпечними речовинами, маневрові роботи на залізниці тощо.

Захисне (спеціальне) взуття з підборами та/або на платформі й з проколостійкою підошвою використовується для роботи на дахах промислових та житлово-господарських об'єктів.

Захисне (спеціальне) взуття з ізолювальною термостійкою або морозостійкою підошвою призначене для роботи на дуже гарячих або дуже холодних поверхнях чи з дуже гарячими або дуже холодними матеріалами.

Підошва взуття для запобігання ковзанню повинна бути розроблена, виготовлена або оснащена додатковими складовими частинами, що забезпечують задовільне зчеплення з поверхнею залежно від характеру і стану такої поверхні.

3. Захисні окуляри, лицеві щитки чи екрани використовують при зварювальних, дробильних чи просіювальних роботах, роботах з видобутку та оброблення каменю, роботах з кислотами та їдкими розчинами, з речовинами, що запобігають корозії тощо.

Слід зауважити, що обмеження поля зору або зниження гостроти зору користувача, зумовлене застосуванням засобів захисту, що призначаються для захисту обличчя і очей, повинне бути мінімальним.

Ступінь нейтральності оптичних систем засобів захисту повинен відповідати інтенсивності та/або тривалості їх використання. У разі потреби такі засоби захисту повинні мати пристрої або оброблятися засобами, що запобігають утворенню конденсату.

Моделі засобів захисту, що призначаються для користувачів з порушенням зору, не повинні ускладнювати використання окулярів і контактних лінз.

Засоби захисту, що призначаються для захисту органів зору від гострих або хронічних ушкоджень, які виникають унаслідок впливу неіонізуючого випромінювання, повинні поглинати або відбивати більшу частину енергії випромінювання в небезпечному діапазоні частот, не

послаблюючи при цьому складові випромінювання, що перебувають у видимій частині спектра, не порушуючи контрастності зображення і здатності користувача розрізняти кольори відповідно до передбачуваних умов експлуатації.

Захисні окуляри повинні мати коефіцієнт світлопроникності, при якому інтенсивність випромінювання не перевищує максимально допустимого значення.

Захисні окуляри не повинні втрачати свої властивості внаслідок впливу випромінювання в передбачуваних умовах експлуатації. На упаковці кожного виробу, що постачається на ринок, зазначається коефіцієнт світлопроникності.

Окуляри, що призначаються для захисту від випромінювання одного виду, класифікуються за коефіцієнтом захисту. Документація повинна містити діаграми, що дають змогу вибрати найпридатніші засоби захисту з урахуванням таких факторів, як відстань до джерела випромінювання і спектральний розподіл випромінювання на такій відстані.

Виробник повинен зазначати відповідний коефіцієнт світлопроникності на кожному екземплярі захисних окулярів.

4. Фільтрувальні й ізолювальні засоби захисту органів дихання (протигази, респіратори тощо) призначені для роботи в ємностях, обмежених приміщеннях і промислових печах, за можливої наявності газу або нестачі кисню, в шахтах, каналізаційних трубах та інших місцях під землею, пов'язаних з каналізацією, роботах, пов'язаних з розпилюванням фарб та лаків, якщо роботи, пов'язані зі здрібненням сировини чи застосуванням готових пилоподібних матеріалів, утворенням конденсованих аерозолів під час плавлення металів, роботи в біологічних лабораторіях, пов'язані з мікробіологічними аерозолями тощо.

Засоби захисту, що призначаються для захисту дихальних шляхів, повинні забезпечувати надходження до організму користувача придатного для дихання повітря, коли такий користувач перебуває в забрудненому середовищі чи в середовищі з недостатнім або надмірним вмістом кисню.

Матеріали та інші складові частини, з яких виготовляються засоби захисту, що призначаються для захисту дихальних шляхів, повинні забезпечувати дихання користувача протягом усього періоду їх використання у передбачуваних умовах експлуатації.

Герметичність маски, падіння тиску при вдиханні й (у разі, коли засіб захисту є фільтрувальним пристроєм) ефективність очищення повітря повинні гарантувати захист від проникнення з навколишнього природного середовища забрудненого повітря в об'ємі, здатному завдати шкоди здоров'ю користувача.

Засоби захисту, що призначаються для захисту дихальних шляхів, повинні маркуватися ідентифікаційним знаком виробника. Окрім того, на таких засобах зазначаються характеристики, властиві даному типу пристосування, та додається інструкція.

Документація, що додається до пристроїв фільтрувального типу, повинна також містити інформацію про строки зберігання фільтрів в оригінальній упаковці.

5. Засоби захисту органів слуху. У разі перевищення рівня шуму понад 80 ДБ використовуються навушники, вкладиші для вух, шумо-захисні шоломи (роботи на пресах по металу, роботи з пневматичним інструментом, перфораторами, роботи наземного персоналу в аеропортах, роботи у деревообробній і текстильній промисловості).

6. Захист тіла та рук передбачає використання захисного (спеціального) одягу (костюми, халати, фартухи, пояси, наплічники, наколінники, налокітники, нарукавники, напульсники, рукавиці, рукавички), які використовують при роботі з кислотами, їдкими та дезінфекційними розчинами, з нафтою та нафтопродуктами та при роботі з виготовлення вибухівки тощо.

Існує також вогнестійкий захисний одяг, який призначений для роботи у вибухо- та пожежонебезпечних зонах, зварювання в просторово обмежених місцях.

Спецодяг для роботи під водою – це гідрокомбінезони «мокрого» та «сухого» типів, рукавички, шкарпетки, які призначені для водолазних робіт в водоймищах, річках, морях з температурою води від 0 °C до + 30 °C на глибині до 60 м, а також для пошукових, пошуково-рятувальних, підводно-технічних робіт та робіт спеціального призначення.

Також до цієї групи належать:

– покривки з полівінілхлоридного пластикату, які вдягаються поверх основного одягу та взуття для додаткового захисту під час роботи на атомних станціях, роботи з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій при забрудненні будівель, обладнання та територій радіоактивними

і токсичними речовинами, роботи в зоні відчуження, роботи в зоні безумовного (обов'язкового) відселення;

– спецодяг, який захищає від непогоди при роботах на відкритому повітрі, в дощ чи холод;

– світловідбивальний (світлоповертальний) одяг, там, де необхідно чітко бачити працівників (у небезпечних робочих зонах, де рухається транспорт, підйомні механізми тощо).

Засоби захисту, що закривають частини тіла, повинні забезпечувати достатній рівень вентиляції з метою зменшення потовиділення. У разі неможливості виконання таких вимог зазначені засоби захисту повинні бути обладнані пристроями, що поглинають піт.

Засоби індивідуального захисту, що призначаються для захисту всіх частин тіла від контакту з небезпечними речовинами, зокрема з такими, що інфікують, повинні запобігати проникненню або дифузії зазначених речовин через захисну оболонку в передбачуваних умовах експлуатації.

Матеріали, з яких виготовлені зазначені засоби захисту, а також їх конструкції повинні забезпечувати повну герметизацію, що дає змогу використовувати засоби захисту протягом тривалого періоду.

У разі коли небезпечні речовини за своєю природою або в передбачуваних умовах використання мають підвищену проникну здатність, що обмежує максимальний строк безперервного використання засобу захисту, необхідно провести випробування такого засобу з метою визначення його класифікаційної приналежності за критерієм ефективності. На засобах захисту, що пройшли випробування, наноситься маркування з найменуваннями або кодовими позначеннями речовин, використаних під час випробувань, а також інформація про допустимий час забезпечення захисту.

У разі потреби документація повинна містити опис зазначених кодових позначень, докладний опис стандартних випробувань та інформацію, необхідну для визначення максимально припустимого строку використання засобу захисту в різних передбачуваних умовах експлуатації.

Для захисту від механічних ударів, засіб захисту повинен мати амортизаційні властивості, достатні для забезпечення захисту частин тіла, що зазнають удару. Ступінь захисту, що забезпечує такий засіб, визначається з урахуванням максимального ступеня захисту, при якому

розмір і маса засобу захисту не зменшують ефективності його використання.

Матеріали, з яких виготовляються засоби захисту, що призначаються для захисту тіла або його частин від поверхневих ушкоджень, повинні забезпечувати достатній захист від подряпин, порізів, проколів у передбачуваних умовах експлуатації таких засобів.

7. Засоби захисту від падіння з висоти (захисні підвісні системи) призначені для забезпечення безпеки працівників при роботах на риштуваннях, монтажних роботах, висотних спорудах, підвісних лініях електропередач, а також в колодязях, шахтах, каналізаційних системах.

Засоби захисту, що призначаються для запобігання падінню з висоти, повинні мати систему ременів для кріплення до тіла користувача і систему кріплення до надійної точки опори. У передбачуваних умовах експлуатації використання зазначених засобів захисту повинне обмежувати шлях вертикального падіння користувача таким чином, щоб запобігти його зіткненню з перешкодами. Гальмівне зусилля, що виникає при цьому, не повинне спричиняти тілесних ушкоджень користувачеві або шкодити складовим частинам засобів захисту.

Після припинення руху користувач засобу захисту повинен перебувати у прийнятному положенні до надання йому допомоги.

У документації до засобу захисту, що призначається для запобігання падінню з висоти, зазначаються:

- вимоги до опорної точки і мінімальної висоти, на якій повинен перебувати користувач;
- інформація про кріплення системи ременів на тілі користувача і приєднання засобу захисту до точки опори;
- дані про результати його випробувань, а також вимоги до періодичного огляду засобу захисту та його випробувань.

8. Засоби захисту, що призначаються для захисту від утоплення, повинні якнайшвидше повертати на поверхню знесиленого користувача або такого, що втратив свідомість унаслідок падіння у рідке середовище, не заподіюючи шкоди його здоров'ю, і підтримувати його до надання допомоги в положенні, що не ускладнює дихання.

Засоби захисту можуть бути надувні, виготовлені цілком або частково з плавучих матеріалів, а також наповнюватися газом автоматично або вручну.

Зазначені засоби захисту повинні без шкоди для їх ефективності витримувати удар об поверхню рідкого середовища і бути стійкими до факторів, що властиві для такого середовища, час наповнення надувних засобів захисту повинен бути мінімальним.

Відповідно до передбачуваних умов експлуатації деякі типи засобів захисту повинні бути обладнані всіма засобами наповнення та/або світловим чи звуковим пристроєм сигналізації та/або пристроєм зчеплення і кріплення для витягування користувача з рідкого середовища та/або призначені для тривалого використання протягом часу, коли існує небезпека падіння користувача у рідке середовище або коли користувач частково занурений у таке середовище.

9. Захист шкіри (дерматологічні засоби) передбачає захист працівників від шкідливого впливу ґрунтовок, фарб, інших покриттів.

3.2.2. Вимоги до рівня безпеки засобів індивідуального захисту

Засіб індивідуального захисту повинен забезпечувати належний ступінь захисту від небезпеки і мати таку конструкцію, що у передбачуваних умовах експлуатації забезпечує максимально можливий рівень захисту користувача засобу, який може без ускладнень провадити пов'язану з ризиком діяльність.

Оптимальним рівнем захисту, що враховується у процесі розроблення конструкції засобу захисту, є рівень, при якому ефективність використання такого засобу не знижується в період впливу факторів ризику.

Якщо передбачувані умови експлуатації дають змогу виділити декілька рівнів небезпеки одного виду, в ході розроблення конструкції засобу захисту необхідно враховувати відповідний рівень захисту.

У процесі використання у передбачуваних умовах експлуатації засоби захисту не повинні створювати додаткових факторів ризику.

Матеріали, з яких виготовляється засіб захисту, а також продукти розпаду таких матеріалів не повинні негативно впливати на здоров'я користувача такого засобу та/або оточуючих.

Поверхня кожної складової частини засобу захисту, що під час використання торкається або потенційно може торкатися користувача такого засобу, повинна бути гладенькою, без гострих країв, деталей, що виступають та можуть спричинити подразнення шкіри або травми.

Обмеження рухів, положення або чуттєвого сприйняття користувачем засобів захисту, що обумовлені застосуванням засобу захисту, повинне бути мінімальним.

Засіб індивідуального захисту повинен мати конструкцію, яка забезпечує урахування особливостей будови тіла людини. Такий засіб повинен залишатися в передбачуваному положенні протягом усього часу використання незалежно від умов навколишнього природного середовища, рухів та положення користувача. Засіб індивідуального захисту повинен мати систему регулювання/кріплення або випускатися в декількох розмірах.

В передбачуваних умовах експлуатації засіб індивідуального захисту повинен бути стійким до впливу факторів навколишнього природного середовища.

У разі коли виробник випускає декілька моделей засобів захисту різного класу або типу, що призначаються для одночасного захисту суміжних частин тіла від комбінованих видів небезпеки, такі засоби повинні бути сумісні один з одним.

Система регулювання засобу захисту повинна бути сконструйована і виготовлена так, щоб у передбачуваних умовах експлуатації користувач міг визначити правильність її регулювання.

Засоби індивідуального захисту, що призначаються для використання в аварійних та інших нештатних ситуаціях, повинні бути простими у використанні. Час, необхідний для кріплення та/або зняття засобу захисту, повинен бути мінімальним.

Засоби індивідуального захисту, що призначаються для використання у вибухонебезпечних ситуаціях, не повинні бути можливим джерелом іскри, яка виникає внаслідок електростатичного розряду, або іскри іншого походження, здатної стати причиною займання вибухонебезпечної суміші.

Якщо засіб індивідуального захисту оснащений сигналізацією, що спрацьовує у разі зниження рівня захисту до неприпустимого, така сигналізація повинна сприйматися користувачем в умовах, для яких призначається зазначений засіб.

Складові частини засобу захисту, що підлягають регулюванню і заміні користувачем, повинні мати таку конструкцію, яка дає змогу їх відрегулювати, закріпити і замінити без допомоги інструментів.

У разі коли засіб індивідуального захисту складається з пристосувань, приєднаних до зовнішнього пристрою, такі пристосування повинні бути сконструйовані та виготовлені з урахуванням того, щоб зазначений засіб приєднувався тільки до пристрою відповідного типу.

Система циркуляції рідини у разі оснащення нею засобу захисту повинна бути сконструйована і виготовлена так, щоб рідина вільно циркулювала у межах усієї частини тіла, що підлягає захисту, незалежно від положення і рухів користувача в передбачуваних умовах експлуатації.

Ідентифікаційні або розпізнавальні знаки, які прямо або дотично стосуються захисних властивостей засобу захисту та якими він маркується, повинні мати форму гармонізованих піктограм або ідеограм і чітко читатися протягом усього передбачуваного строку служби такого засобу. Окрім того, такі знаки повинні містити точну і повну інформацію, що не допускає неоднозначного тлумачення та подається українською мовою та мовою країни, в якій дане пристосування використовується. У разі коли на виріб неможливо нанести всі або деякі маркувальні знаки у зв'язку з малим розміром засобу захисту, такі знаки наносяться на упаковці або зазначаються в документації, що додається до нього.

Засіб індивідуального захисту, що призначається для використання в ситуаціях, коли користувачеві необхідно виділятися на фоні інших об'єктів, повинен бути оснащений не менш як одним пристроєм, що випромінює пряме або відбите світло відповідної інтенсивності й має фотометричні та колориметричні властивості.

У разі, якщо є потреба захисту користувача одночасно від декількох видів небезпеки, засіб захисту повинен відповідати основним вимогам до засобів захисту від кожного виду небезпеки.

Матеріали та інші складові частини, з яких виготовляються засоби захисту, що призначаються для захисту всіх частин тіла від радіоактивного пилу, газу, рідини або сумішей, повинні забезпечувати у передбачуваних умовах експлуатації ефективний захист від проникнення забруднювальних речовин.

Залежно від природи і стану забруднювальних речовин засоби захисту повинні забезпечувати належний ступінь непроникності за допомогою захисної оболонки та/або системи вентиляції і герметизації, що запобігають зворотному розсіюванню забруднювальних речовин.

Проведення процедури знезаражування засобів захисту не повинне впливати на його придатність для повторного використання протягом передбачуваного строку служби.

Інтенсивність випромінювання електронів (бета-випромінювання) або випромінювання протонів (рентгенівське випромінювання, гамма-випромінювання), що відбиваються засобами захисту для захисту користувача від зовнішньої радіації шляхом повного або часткового ослаблення випромінювання, повинна бути незначною.

Матеріали та інші складові частини, з яких виготовляються такі засоби захисту, повинні забезпечувати ступінь захисту користувача, що відповідає передбачуваним умовам експлуатації, без обмеження його рухів, унаслідок яких може збільшитися час впливу випромінювання.

На засобові захисту повинна бути нанесена інформація про тип і товщину матеріалів.

Керівник не повинен допускати до роботи працівників без необхідних ЗІЗ, а також якщо ЗІЗ знаходяться в забрудненому, несправному стані або з простроченими строками періодичних випробувань, що проводяться відповідно до інструкцій з їх експлуатації.

Працівники зобов'язані повідомляти керівника про будь-які недоліки стосовно використання ЗІЗ за призначенням.

Керівник установи зобов'язаний забезпечити відповідно до інструкції з експлуатації періодичне випробовування та перевірку придатності ЗІЗ, а також своєчасну заміну їх компонентів, вузлів або інших частин, якщо їх захисні властивості погіршилися або якщо вони певний час не використовувались. Після перевірки на ЗІЗ слід поставити відмітку (клеймо, штамп) про термін наступного випробування.

Догляд та обслуговування ЗІЗ у суб'єктів господарювання мають виконуватись підготовленим персоналом, який знає вимоги інструкцій з їх експлуатації, чи спеціалізованою організацією. Інформацію щодо догляду й обслуговування надають кожному працівнику, який використовує ЗІЗ, під час їх видачі та під час проведення періодичних інструктажів з питань охорони праці.

У разі інфекційного захворювання працівника спеціальний одяг, спеціальне взуття й інші ЗІЗ, якими він користувався, та приміщення, в якому вони зберігались, підлягають дезінфекції.

Видані працівникам ЗІЗ, зокрема спеціальний одяг працівників, які зайняті на роботах із шкідливими для здоров'я речовинами (свинцем, його сплавами і сполуками, ртуттю, етилованим бензином, радіоактивними речовинами тощо), необхідно зберігати в спеціально обладнаних приміщеннях, що відповідають ДБН В.2.2-28-2010 «Будинки адміністративного та побутового призначення» та вимогам нормативно-правових актів з охорони та гігієни праці.

3.3. Засоби індивідуального захисту органів дихання

Засоби індивідуального захисту органів дихання (ЗІЗОД) – це один із основних засобів захисту населення, працівників суб'єктів господарювання та рятувальних служб від інгаляційного впливу небезпечних хімічних та інших шкідливих речовин, присутніх у вигляді аерозолів, пари або газів, а також при нестачі кисню в повітрі.

За принципом захисної дії засоби індивідуального захисту органів дихання поділяють на фільтрувальні та ізолювальні.

Засоби захисту органів дихання фільтрувального дії – це протигази і респіратори, що забезпечують захист в умовах достатнього вмісту вільного кисню в повітрі (не менше 16%) і обмеженого вмісту шкідливих речовин. Вони знаходять широке застосування як найбільш доступні, прості та надійні в експлуатації.

Засоби індивідуального захисту органів дихання ізолювального типу здатні забезпечувати органи дихання людини необхідною кількістю свіжого повітря незалежно від складу навколишньої атмосфери. До них відносять:

- автономні дихальні апарати, що забезпечують органи дихання людини дихальною сумішшю з балонів зі стисненим повітрям чи стисненим киснем або за рахунок регенерації кисню за допомогою кисневмісних продуктів, а також ізолювальні респіратори та саморятівники;
- шлангові дихальні апарати, за допомогою яких чисте повітря подається до органів дихання по шлангу від повітродувок або компресорних магістралей.

Засоби захисту органів дихання (ЗІЗОД) виготовляються різних розмірів для більш точного їх прилягання до голови й обличчя. Втім, респіратори типу «фільтрувальна півмаска», а також пневмошоломи і пневмомаски є безрозмірними і підбираються тільки примірянням або приладнанням.

Якщо відповідний тип ЗІЗОД не забезпечує необхідного прилягання до обличчя, то цей розмір або тип ЗІЗОД не повинен застосовуватися.

Підбір розмірів лицьових частин респіраторів і протигазів проводять індивідуально на підставі результатів вимірів морфологічної висоти обличчя (у значенні В) і/або довжини кругової лінії голови (у значенні L) або за рекомендаціями виробника (вимірювання кругової лінії голови та морфологічної висоти обличчя).

Визначення розміру шолома-маски роблять за довжиною кругової лінії голови.

Для підтвердження правильності підбору шолома-маски необхідно надіти протигаз, закрити отвір фільтра, коробки або гофрованої трубки долонею і 3-4 рази зробити спробу глибоко вдихнути. Якщо дихати при цьому неможливо, то шолом-маска підібрана правильно.

Визначення розміру панорамної маски роблять за довжиною кругової лінії голови. Розмір підмасковика визначається за морфологічною висотою обличчя В. (рис. 3.1)

Якщо В менше 110 мм – використовують підмасковик малого розміру, що позначається літерою М.

При В рівних 111–125 мм – використовують підмасковик середнього розміру, що позначається літерою С.

Якщо В більше 125 мм – використовують підмасковик великого розміру, що позначається літерою Б.

Визначення розміру (росту) півмасок проводять за морфологічною висотою обличчя В таким чином: штангенциркулем із затупленими кінцями або іншим приладом вимірюють відстань від найбільш поглибленої точки спинки носа (перенісся) до найбільш виступної уперед-униз точки підборіддя.

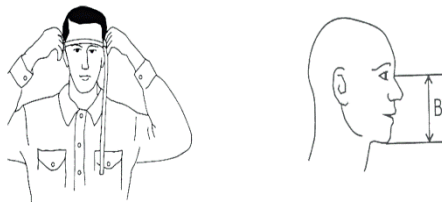

Рис. 3.1 Вимірювання кругової лінії голови та морфологічної висоти обличчя

Остаточне припасування до обличчя виконують за допомогою тасьм головного гарнітура. При правильному приляганні півмаска не повинна відставати від обличчя, а видихуване повітря не повинно виходити через смугу обтюрації при форсованому диханні або нерізкому видиху при закритому долонею клапані видиху.

3.3.1. Протигаз

Відповідно до ДСТУ 7239:2011 загальна класифікація протигазів визначає два окремих методи забезпечення індивідуального захисту органів дихання:

- очищенням зовнішнього повітря для дихання з використанням фільтрів, що спроможні видаляти речовини, які забруднюють повітря (фільтрувальні пристрої);
- подаванням дихального газу з незабрудненого джерела повітря (ізолювальні дихальні апарати).

У загальному випадку засоби захисту органів дихання складаються з двох головних частин – лицевої частини і фільтра або лицевої частини і засобів подавання дихального газу. Лицева частина розподіляє дихальний газ у зону рота і носа користувача.

Лицева частина може бути маскою, фільтрувальною лицевою частиною, капюшоном, мундштучним пристроєм, шоломом тощо.

Проходження повітря через фільтр може здійснюватися нагнітанням або без нього.

Засобом подавання дихального газу може бути балон високого тиску, лінія стисненого повітря, дихальний апарат з подаванням повітря через шланг або інша придатна система для подавання дихального газу.

Ізолювальні засоби захисту органів дихання – такі, за допомогою яких органи дихання людини ізолюють від повітря робочої зони, а повітря для дихання надходить із зони, де повітря для дихання відповідає санітарним нормам (шлангові), або з джерела дихальної суміші, що є складовою частиною засоби захисту органів дихання (автономні). Вони мають систему подавання чистого повітря або кисню з незабрудненого джерела.

Ізолювальні шлангові засоби захисту органів дихання за способом подачі повітря існують: самовсмоктувальні, з електроповітродувною, від мережі стисненого повітря або від балонів стисненого повітря.

Джерела дихальної суміші ізолювальних автономних засобів захисту органів дихання містять: стиснене повітря, стиснений кисень, хімічно зв'язаний кисень або скраплений кисень.

Ізолювальні засоби захисту органів дихання застосовують у разі недостатньої об'ємної частки кисню (при роботах у замкнутому просторі та важкодоступних приміщеннях малого об'єму), у випадках невідомого складу або концентрації шкідливих речовин і/або коли потрібний вищий ступінь захисту, ніж можуть забезпечити фільтрувальні засоби захисту органів дихання.

Ізолювальні ЗІЗОД залежно від способу подачі повітря (дихальної суміші) в лицьову частину поділяються на шлангові та автономні:

- шлангові, що забезпечують подачу повітря, придатного для дихання, з чистої зони;
- автономні, що забезпечують подачу дихальних сумішей з індивідуального джерела повітропостачання.

У шлангових ЗІЗОД чисте повітря подається до органів дихання по шлангу від повітродувки або компресорів. Автономні ЗІЗОД забезпечують людину дихальною сумішшю з балонів (зі стиснутим повітрям та киснем), або за допомогою кисневмісних продуктів за рахунок регенерації повітря, що видихається.

Ізолювальний дихальний апарат АСП-2 захищає органи дихання в атмосфері з високими концентраціями небезпечних хімічних речовин. Він складається з маски, системи шлангів, що подають повітря з балонів до органів дихання, двох балонів із запірним вентилям, редуктора, манометра, легеневого автомата для відключення і включення надлишкового тиску. Обсяг повітря 1600 л. Маса 16,4 кг, робочий інтервал температур – від – 40°C до + 40°C, час захисної дії за середнього навантаження 30 л/хв. – 45 хвилин.

Дихальні апарати серії РА-90 і РА-940 Plus фірми «Драгер», серії ВД-96 і Air Maxx MSAAUER, російські АП-98-7К, АП-96М, АП-2000 – працюють за тим самим принципом, що й АСП-2, відрізняючись лише деякими конструктивними особливостями, дизайном, кількістю та об'ємом балонів з повітрям (4, 6, 8 літрів при тиску 30 мПа).

Ізолювальні протигази ІІІ-4, ІІІ-5 та ІІІ-6 застосовують для повного захисту органів дихання, очей, шкіри та обличчя від НХР, незалежно від властивостей і концентрації. Вони дають змогу працювати навіть

там, де повністю відсутній кисень у повітрі. За допомогою протигазу ПП-5 можливо виконувати легкі роботи під водою на глибині до 7 м.

Рис. 3.2. Ізолювальний протигаз

Принцип дії заснований на виділенні кисню з хімічних речовин, які знаходяться в гранульованому виді у регенеративному патроні (над перекису лужних металів – натрію і калію). Кисень виділяється при реакції поглинання двоокису вуглецю та водяної пари, що видихається людиною.

Ізолювальні протигazi складаються з лицевої частини (маска МІА-1, ШІН-М) зі з'єднувальною трубкою, дихального мішка з клапаном надлишкового тиску, переговорної мембрани та утеплювальних манжет. Регенеративний патрон забезпечує отримання кисню для дихання, поглинання вуглекислого газу і вологості з повітря, що видихається. Корпус патрона споряджений регенеративним продуктом, в якому встановлений пусковий брикет, що забезпечує виділення кисню, необхідного в перші хвилини для дихання.

Маса протигазів 3,6-5,2 кг, температура повітря, що видихається до 50°C, час захисної дії при легкому, середньому і важкому навантаженнях складає відповідно 180, 75 і 40 хв., дихальний мішок, сумка і з'єднувальні трубки виготовлені зі спеціальної тканини, стійкої до агресивних рідин. Опір диханню в межах норми. Збільшення опору настає тільки в несправних протигазгах або в разі несправності клапана надлишкового тиску.

Автономні дихальні апарати є засобами багаторазової дії з можливістю кількаразової заміни балонів або регенеративних патронів. Фізичне навантаження, температура навколишнього середовища і запас повітря (кисню) або кисневмісних речовин є основними факторами, що визначають показник часу захисної дії дихальних апаратів (протигазів) при безперервній роботі в них.

Фільтрувальні протигazi можуть використовуватися тільки в навколишньому середовищі з вмістом вільного кисню не менше 16 %, а при перебуванні окремих домішок у повітрі, поглинання яких пов'язано з витратою кисню (наприклад, окислювання вуглецю в двоокис), ця межа збільшується до 18 %. Нижче цих меж використання фільтрувальних засобів забороняється. В цих умовах використовуються ізолювальні засоби захисту.

До засобів індивідуального захисту органів дихання фільтрувального типу відносяться фільтрувальні протигazi ГП-5 та ГП-7, респіратори, ватно-марлеві пов'язки.

Протигаз складається із шолом-маски та фільтрувально-поглинаючої коробки, з'єднаних між собою безпосередньо або за допомогою трубки.

До комплекту протигазу також входять сумка й незапітніваючі плівки. Шолом-маска захищає обличчя й очі, підводячи до органів дихання очищене повітря й викидаючи в атмосферу повітря, що видихнули. Вона складається із корпусу, окулярного вузла, клапанної коробки та системи кріплення на голові. Шолом-маски виготовляють із гуми сірого або чорного кольору.

Рис. 3.3. Протигаз ГП-7

Сумка призначена для носіння, захисту та збереження протигаза. Незапітніваюча плівка служить для захисту окулярного вузла від запітнівання.

За сферою використання усі фільтрувальні протигази поділяються на три групи:

- загальновійськові та спеціальні (для Збройних Сил, МВС тощо);
- цивільні (для населення і невоєнізованих формувань цивільного захисту);
- промислові (для персоналу об'єктів хімічної промисловості й інших шкідливих виробництв);

Загальновійськові протигази. На разі, Національна поліція України переходить на забезпечення працівників загальновійськовими фільтрувальними протигазами з гнучким протиосколковим візором панорамного типу замість застарілих масок із гумовими трубками. Дані протигази легко поєднуються із елементами екіпірування поліцейського (шлемом або каскою), але при цьому дають можливість все чути і краще бачити обстановку навколо, мають чорний колір.

Комплектація з загальновійськового протигазу з гнучким протиосколковим візором панорамного типу включає в себе: маску протигазову, фільтр-поглинач, сумку для носіння.

Лицьові частини маски загальновійськового протигаза виготовляють чотирьох типорозмірів (1 – найбільший, 4 – найменший). Площа поля зору маски у відношенні до звичайної площі становить: ефективна – 70%, перекривна – 80%. Переговорний пристрій у протигазі забезпечує розбірливість мови не менше 80% при використанні переговорного пристрою на відстані 2 м. Переговорна мембрана надійно захищена від механічних пошкоджень.

Зовнішня конструкція маски загальновійськового протигазу з гнучким протиосколковим візором панорамного типу не має спереду у вертикальній площині виступаючих частин та виключає можливість зриву правопорушником маски руками. Протиосколковий візор панорамного типу не спотворює бачення, а маска сумісна із шоломом захисним протиударним типу «Ш-307» (захисне скло шолому безперешкодно переходить у «бойове» положення). Маска протигаза обладнана двома клапанами видиху (з приєднаним фільтрувальним елементом).

Фільтрувальний елемент загальновійськового протигазу призначений для захисту органів дихання від впливу бойових отруйних та хімічних речовин (зарин, зоман, Vx-гази, іприт, люїзит, фосген, дифосген, синильна кислота, хлорціан, Бі-Зет, Сі-Ес), радіоактивного пилю та біологічних аерозолів, має циліндричну форму, постачається у герметичному пакуванні в комплекті з пробкою, яка повинна закривати вхідний отвір та гвинтовою кришкою з гумовою прокладкою, яка повинна герметизувати фільтр-поглинач при зберіганні.

Час захисної дії від газоподібних речовин загальновійськового протигазу становить: від газоподібних речовин не менше 33 хвилин; від крапельних отруйних речовин не менше 24 годин.

Маса маски не перевищує 0,6 кг, а маса фільтру не повинна перевищувати 0,3 кг.

Окрім того, протигаз стійкий до дії засобів спеціальної обробки (60% розчину спирту етилового, рідини для санітарної обробки).

Промислові протигази складаються з лицьової частини (панорамної маски або шолом-маски), забезпеченої клапанами вдиху і видиху, та відокремлених протигазових або скомбінованих фільтрів (коробок різних габаритів), які приєднуються до неї безпосередньо або за допомогою дихального шланга. Панорамна маска або шолом-маска слугує не тільки для підведення очищеного повітря до органів дихання, але й для захисту очей і шкіри обличчя від впливу шкідливих речовин.

Рис. 3.4. Промислові протигази

Маркування та призначення протигазових фільтрів (коробок) до промислових протигазів здійснюється шляхом фарбування їх у відповідний колір, який визначений ГОСТ 12.4.122-83.

Коричневий колір протигазової коробки (марка А) мають промислові протигazi, призначені для роботи в середовищі парів органічних та галоїдоорганічних з'єднань (бензин, гас, ацетон, бензол, толуол, ксилол, сірковуглець, спирти, ефіри толуол, ксилол, сірковуглець, спирти, ефіри анілін, нітроз'єднання бензолу і його гомологів, тетраетилсвинець, фосфор і хлорорганічні отрутохімікати).

Жовтий колір протигазових коробок (марка В) – захист від кислих газів й парів (сірчастий ангідрид, хлор, сірководень, синильна кислота, окисли азоту, хлорводень, фосген, фосфор і хлорорганічні отрутохімікати).

Поєднання чорного кольору з жовтою смугою (марка Г) – захист від парів ртуті, а також ртутноорганічних речовин і хлору, але з меншим часом захисної дії, ніж марки А і В.

Сірий колір протигазових коробок (марка КД) означає захист від аміаку, сірководню, а також від парів органічних речовин, але з меншим часом захисної дії, ніж А і В.

Білий колір – це захист від оксиду вуглецю (СО), а червоний – від оксиду вуглецю (СО) і супутніх йому в невеликих концентраціях парів органічних речовин, кислих газів, аміаку, арсину, фосфіну.

Строк придатності промислових протигазів установлюється виробником та документацією на виріб і не може перевищувати трьох років.

Ознаками несправності промислового протигазу є: порушення герметичності обтюраторів або клапана видиху, видимі дефекти півмаски, деформація пелюсток клапанів вдиху або видиху, повне розтягування елементів головного гарнітура до неможливості ущільнення ЗІЗОД або їх розрив.

При застосуванні промислових протигазів за передбачених умов їх використання строк служби фільтрів (коробок) становить не менш однієї робочої зміни (6-8 годин), якщо виробником не встановлено інше. Він може змінюватися залежно від концентрації шкідливої речовини в повітрі робочої зони.

3.3.2. Респіратори

Респіратори являють собою полегшений засіб захисту органів дихання від шкідливих газів, парів, аерозолів і пилу. Широке розповсюдження вони отримали в шахтах, на рудниках, на хімічно шкідливих і запилених підприємствах, при роботі з добривами та отрутохімікатами в сільському господарстві. Ними користуються на АЕС, при зачистці окалини на металургійних підприємствах, при фарбувальних, вантажно-розвантажувальних та інших роботах. Очищення повітря від шкідливих домішок при диханні здійснюється за рахунок фізико-хімічних процесів (адсорбції, хемосорбції і каталізу), а від аерозольних домішок – шляхом фільтрації через волокнисті матеріали. Респіратори поділяються на два типи:

Перший – це респіратори, у яких напівмаска і фільтрувальний елемент одночасно служать і лицьовою частиною (Рис. 3.5). Це легка півмаска, призначена для одноразового використання і виготовлена з фільтрувального матеріалу. Для кріплення на обличчі призначений головний гарнітур (гумовотканинні або тканинні стрічки, які прикріплені до півмаски). Для виключення підсмоктування у ділянці перенісся призначений носовий затискач. Деякі моделі цього типу забезпечені клапаном видиху.

Рис. 3.5. Респіратор типу «фільтрувальна півмаска»

Другий – очищає повітря, що вдихається, через фільтрувальні патрони, приєднані до напівмаски (Рис. 3.6). Складаються з гумової (або силіконової) півмаски або чверть маски, до якої кріпляться змінні фільтри (патрони) з уставленими ФЕ з фільтрувального матеріалу (у протиаерозольних респіраторів) або заповнені спеціальним чином сорбентом – активованим вугіллям (у протигазових респіраторів). Півмаска слугує

для підведення очищеного повітря до органів дихання. Ця конструкція передбачає розподіл повітря, яке вдихається і видихається, для чого забезпечена клапанами вдиху і видиху. На обличчі респіратор закріплюється за допомогою головного гарнітура, що приєднується до півмаски або до фільтрів (патронів).

Рис. 3.6. Респіратор патронний

За призначенням респіратори поділяються на протипилові, проти-газові та газопилозахисні.

Протипилові респіратори захищають органи дихання від аерозолів різних видів, протигазові – від шкідливих парів і газів, а газопилозахисні – від газів, парів і аерозолів при одночасному їх присутності в повітрі. В якості фільтрів в протипилових респіраторах використовують тонковолокнисті фільтрувальні матеріали. Найбільше поширення одержали полімерні фільтрувальні матеріали типу ФП (фільтр Петрянова) завдяки їх високій еластичності, механічній міцності, великій пилоємності, а головне – за високі фільтрувальні властивості.

Залежно від терміну служби респіратори можуть бути одноразового застосування (ШБ-1 «Лепесток», «Кама», У-2К, Р-2, 3М-Aura, 3М9914-25, Bosch MA C3 та інші), які після відпрацювання не придатні для подальшої експлуатації. В респіраторах багаторазового використання передбачена заміна фільтрів (РПГ-67, РУ-60М, 3М6200, 3М8710 та інші).

Респіратори володіють рядом переваг: малий опір диханню, мала вага. Це подовжує час перебування в респіраторі й зменшує тиск на лицьову частину. Проте забороняється їх застосування для захисту від високотоксичних речовин типу синильної кислоти та інше, а також від речовин, які можуть потрапити в організм через неушкоджену шкіру.

3.3. Засоби захисту шкіри

Засоби індивідуального захисту шкіри (далі – ЗІЗШ) призначені для захисту людей від впливу аварійно хімічно небезпечних, отруйних, радіоактивних речовин і бактеріальних засобів.

Усі вони поділяються на спеціальні та підручні. У свою чергу спеціальні поділяються на ізолювальні (повітронепроникні) і фільтруючі (повітропроникні).

Спецодяг ізолювального типу виготовляється з таких матеріалів, які не пропускають ні краплі, ні пари отруйних речовин, забезпечують необхідну герметичність і, завдяки цьому, захищають людину.

Фільтруючі засоби виготовляються з бавовняної тканини, просоченої спеціальними хімічними речовинами.

Просочення тонким шаром обволікає нитки тканини, а простір між ними залишається вільним. Внаслідок цього рух повітря в основному зберігається, а пари отруйних речовин при проходженні через тканину затримуються. В одних випадках відбувається нейтралізація, а в інших – сорбція (поглинання).

Конструктивно ці засоби захисту, як правило, виконані у вигляді курток з капюшонами, напівкомбінезонів і комбінезонів. В одягнутому вигляді вони забезпечують зони перекриття різними з'єднувальними елементами.

Рятувальники використовують десятки видів спеціального одягу. З погляду захисту від НХР найбільшу цікавість представляють собою наступні групи:

- спецодяг для захисту від токсичних речовин (емблема жовтого-жовтого кольору з чорною крапкою). Маркування: ЯЖ, ЯТ, ЯА (для захисту від рідких, твердих речовин і аерозолів відповідно);
- спецодяг для захисту від розчинів кислот (емблема червоного кольору з зображенням яскраво-жовтої реторти);
- спецодяг для захисту від лугів (емблема яскраво-жовтого кольору з білою крапкою).

Сьогодні всі вище перелічені ЗІЗШ використовуються для проведення аварійно-рятувальних робіт та ліквідації наслідків аварій з викидом небезпечних хімічних речовин.

Ізолювальні засоби захисту шкіри призначені для захисту людей від впливу агресивних хімічних, отруйних, радіоактивних речовин і

бактеріальних засобів. ЗІЗШ ізолювального типу поділяються на легкі та підвищеної стійкості.

До легких відносяться КІХ-4, КІХ-5, КІХ-6, Auer Plastiklos Overall, Tuvek Protec Plus F, Drager ChemTuff, Drager Chemrell, Drager WorkStar; більш легкі костюми «Кондор», Л-1, «Метанол», ОЗК ; КІО-2, КІО-2у.

До костюмів підвищеного ступеня захисту – ізолювальні вентилявані костюми Trellborg (Trellchem Light, Trellchem Butil, Trellchem Super), костюми Work Master і Team Master фірми Drager, костюми Vantex Elite, Vantex SL, Vantex 3 фірми Auer, ІК-АЖ, КІО-3У – Україна тощо.

Костюм ізолювальний хімічний (КІХ) складається із захисного костюма, гумових і бавовняних рукавичок. Костюм являє собою герметичний комбінезон з капюшоном, в лицьову частину якого вклеєне панорамне скло. Штани комбінезона закінчуються панчохами з прогумованого матеріалу, поверх яких надягають гумові чоботи. Для вдягання і зняття костюма на спині комбінезону є лаз. Його герметизація проводиться шляхом скручування костюмної тканини.

Рис. 3.7. Костюми ізолювальні хімічні КІХ 4, КІХ 6, Vautex Elite 3

Наприклад, комплекти ізолювальні хімічні КІХ-4, КІХ-5 та КІХ-6 призначені для захисту бійців газорятівних загонів, аварійно-рятувальних формувань, спеціальних підрозділів частин і з'єднань ЦЗ при виконанні аварійних, ремонтно-відбудовних та інших невідкладних робіт в умовах високих концентрацій газоподібних НХР (хлору, аміаку),

азотної та сірчаної кислот, а також рідкого аміаку. Маса комплекту без дихального апарата – 5 кг.

Існує також європейська система класифікації костюмів хімічного захисту. По ній всі костюми діляться на 6 типів:

- 1 тип – газонепроникні;
- 2 тип – газопроникні;
- 3 тип – проникні для рідини;
- 4 тип – проникні для аерозолів;
- 5 тип – непроникні для твердих дрібних частинок;
- 6 тип – бризкозахисні, з обмеженою сферою застосування.

Перший та другий можна віднести до ізолювальних костюмів підвищеної стійкості, третій і четвертий – до легких костюмах, 5 і 6 – до допоміжних.

Костюми першого і другого типу застосовуються при веденні хімічної розвідки, коли концентрація і вид НХР невідомі, при високих концентраціях агресивних НХР (кислоти, луги, органічні окислювачі), при ліквідації аварій з небезпечними леткими сполуками.

Костюми третього і четвертого типу застосовуються при низьких концентраціях НХР, при роботі з агресивними НХР, а також при роботі з агресивними НХР, але після розбавлення (нейтралізації) до безпечних для даного виду НХР концентрацій.

Костюми п'ятого і шостого типу (підручні засоби) застосовуються в умовах низьких концентрацій неагресивних речовин, при приготуванні сумішей для дегазації і дезактивувальних розчинів, при проведенні спеціальної та санітарної обробки.

В ізолювальних засобах людина перегрівається і швидко втомлюється. Для збільшення тривалості роботи при температурі вище +15 °С застосовують вологі екрануючі (охолоджуючі) комбінезони з бавовняної тканини, що вдягаються поверх засобів захисту шкіри. Екрануючі комбінезони періодично змочують водою.

Для роботи в ізолювальних засобах захисту шкіри встановлені допустимі строки в залежності від температури повітря.

Таблиця 3.1. Допустимі терміни безперервної роботи у засобах індивідуального захисту

Тип засобів захисту	Фізичне навантаження	Тривалість роботи на сонці при температурі повітря, °С, хв.			
		15–19	20–24	25–29	30 і вище
Захисний одяг ізолювального типу	Легке	Не > 180	90–120	60–90	40–60
	Середнє	90–120	40–60	20–35	15–20
	Важке	40–60	15–30	15–20	10–15
Фільтруючий протигаз	480–600				

Максимальні значення допустимих термінів безперервного перебування в ЗІЗШ можуть бути застосовані тільки підготовленими рятувальниками. Під час роботи в тіні, в похмуру та вітряну погоду термін перебування в засобах захисту може бути збільшено в двічі.

Повторне перебування в засобах захисту понад встановлений час для даної температури повітря дозволяється тільки після 30 хвилин відпочинку. Під час роботи в захисному одязі у зимовий період необхідно вжити заходів для запобігання обмороження та переохолодження: вдягати на ноги теплі онучі чи носки, підкладати в чоботи устілки із сукна, соломи, паперу та інше. Вдягати під захисний одяг ватяні куртки, штани; на голову під каптури захисних комбінезонів – підшоломники.

Загальновійськовий захисний комплект (ЗЗК) – комплект ізолюючого типу, періодичного ношення, кількаразового використання призначений для захисту шкіри, одягу, взуття від зараження їх радіоактивними, отруйними, сильнодіючими речовинами і бактеріальними засобами, від ураження людини небезпечними хімічними речовинами через шкіряний покрив, від короточасної дії світлового випромінювання і короточасного захисту від запалювальних засобів.

Він складається із захисного плаща, захисних панчіх, рукавиць. Плащ і панчохи виготовляються із прогумованої тканини, плащі п'ятьох розмірів, панчохи – 3 розмірів.

Рукавиці можуть бути зимовими двопалими або літними п'ятипалими.

ЗЗК може бути використаний в трьох видах – надітим і вигляді накидки, в виді плаща надітим в рукава і у вигляді комбінезона.

Як накидка ЗЗК використовується при дефіциті часу, наприклад, при загрозі попадання в хмару аерозолію отруйних речовин. Спочатку одягається протигаз, розгортається плащ і накидається зверху, або одна пола розстилається по землі на її лягає людина, а зверху закривається другою полою.

У вигляді плаща, одягненим в рукава, ЗЗК використовується при подоланні зараженої місцевості.

У вигляді комбінезону ЗЗК використовується при виконанні робіт у зонах зараження.

3.4. Правила зберігання та користування засобами індивідуального захисту

Комплекти засобів індивідуального захисту не повинні втрачати експлуатаційні властивості за таких кліматичних умов:

- температури повітря від мінус 40 °С до 40 °С;
- відносної вологості повітря від 30 % до 98 %.

Складові частини комплектів засобів індивідуального захисту у пакуванні виробника повинні бути стійкими до впливу ударних навантажень у разі десятикратного падіння на бетон з висоти 0,5 м.

Матеріали, із яких виготовляються комплекти засобів індивідуального захисту, їх елементи та складові частини повинні бути стійкими до впливу дезактивуєючих, дегазуючих, дезінфікуючих, знезаражуючих речовин та вогнегасних речовин.

Комплекти засобів індивідуального захисту мають бути виготовлені із матеріалів, які не повинні горіти.

Термін збереженості комплектів засобів індивідуального захисту захисних, експлуатаційних та ергономічних показників під час знаходження у приміщеннях, що не опалюються, повинен бути більше ніж 5 років за температури навколишнього повітря від мінус 40 °С до 40 °С.

Всі складові частини комплектів засобів індивідуального захисту не повинні викликати подразнюючу і токсичну дію на шкіру, слизову оболонку очей та верхніх дихальних шляхів.

Респіратори та протигazi до використання повинні зберігатися в заводському пакуванні на відстані не ближче ніж 1 м від опалювальних приладів.

Необхідно оберегати полімерні матеріали (гуму, пластмаси тощо) від руйнівного впливу прямих сонячних променів.

Забороняється зберігання засобів захисту органів дихання та змінних фільтрів у приміщенні разом з ароматичними речовинами.

У приміщенні для видачі респіратори і протигазу необхідно зберігати в індивідуальних пакетах або сумках, в окремих комірках стелажів. До комірок стелажів прикріплюють таблички з номерами, що відповідають тим, які нанесені на респіратори або протигазу.

Здані по закінченні зміни ЗІЗОД, що були в користуванні, виймають із сумок, пакетів, очищують і дезінфікують.

На підприємствах, де масово використовують засоби захисту органів дихання, необхідно організовувати службу обслуговування ЗІЗОД. Слід організувати зберігання, видачу, обробку респіраторів, протигазів та інших засобів індивідуального захисту органів дихання між змінами, їх перевірку і ремонт, а також приймання відпрацьованих ЗІЗОД і фільтрів до них.

Особливості користування протигазом узимку. При користуванні протигазом узимку в сильні морози можливе затвердіння гуми, обледеніння окулярів, змерзання пелюстків видихального клапана чи примерзання їх до клапанної коробки, замерзання вологи, що потрапила в сполучну трубку.

Попередження й усунення зимових незручностей:

- надівши протигаз, періодично обігрівати клапанну пробку руками, одночасно продуваючи видихальний клапан;
- при сильному морозі та незараженій атмосфері час від часу обігрівати лицьову частину під бортами пальця;
- при вході в нагріте приміщення дати можливість металевим частинам протигазу прогрітися, після чого ретельно протерти шолом і металеві частини сухою тканиною;
- знятий шолом (маску) насухо протерти, продути видихальний клапан для видалення вологи і часток льоду.

Особливості користування пошкодженим протигазом:

- при незначному розриві маски щільно притиснути порване місце долонею до обличчя;
- при великому розриві маски, пошкоджені стекла окулярів, розриві сполучної трубки, пошкодженні видихального клапана (коли не можна закрити рукою отвір клапанної коробки) необхідно:

а) затримати подих, закрити очі та зняти маску;

б) відгвинтити сполучну трубку від протигазної коробки і взяти горловину протигазної коробки в рот, затиснути ніс і дихати (очі не відкривати);

– при незначному розриві чи проколі сполучної трубки затримати подих, затиснути пальцями пошкоджене місце і продовжувати дихання;

– при великому ушкодженні сполучної трубки протигаза загальновійськового зразка приєднати протигазну коробку безпосередньо до шолома-маски.

Зміна протигаза в отруєній атмосфері. Для заміни в отруєній атмосфері пошкодженого протигаза необхідно:

– затримати подих, закрити очі;

– зняти маску пошкодженого протигаза;

– надягти маску справного протигаза, зробити різкий видих, відкрити очі, відновити подих;

– вкласти коробку справного протигаза у свою сумку.

Користування гопкалітовим патроном. Для користування гопкалітовим патроном (у випадках необхідності захисту від окису вуглецю) потрібно:

– підготувати гопкалітовий патрон і вийняти із сумки протигазну коробку;

– затримати подих, відгвинтити сполучну трубку від протигазної коробки і нагвинтити накладну гайку трубки на горловину гопкалітового патрона;

– пригвинтити протигазну коробку до гопкалітового патрона і покласти коробку з патроном назад у сумку;

– зробити сильний видих, відкрити очі та відновити подих.

Для захисту тільки від окису вуглецю протигазну коробку можна не приєднувати до гопкалітового патрона. У цьому випадку патрон можна приєднати прямо до лицьової частини.

Правила зберігання протигаза:

– оберігати протигаз від ударів, поштовхів та струсів;

– не тримати у вологому місці й ні в якому разі не допускати потрапляння води в коробку;

– не сушити і не зберігати протигаз біля нагрітої печі чи опалювальних приладів;

– бережно поводитися з видихальним клапаном (якщо клапан за-
смічений або склеївся, обережно продути його);

– зберігати протигаз у зібраному вигляді в сумці (із закритим кла-
паном), підвішеній на лямці чи поставленій на полицю дном униз.

Забороняється:

– зберігати в сумці які-небудь сторонні предмети;

– зберігати протигаз поблизу летючих рідин (бензин, гас);

– виймати клапан.

3.4.2. Орієнтовний строк придатності й ознаки виходу з ладу засобів захисту органів дихання

Оскільки респіратори типу «фільтрувальна півмаска» мають по-
рівняно низьку фільтрувальну поверхню, їх застосовують при концен-
трації пилу до 100 мг/куб. м. При застосуванні їх у таких умовах строк
придатності становить одну робочу зміну (6-8 годин), окрім випадків,
коли документами виробника встановлено інший строк. Ознакою вихо-
ду з ладу цих респіраторів є відчуття користувачем дискомфорту через
збільшення опору диханню, підвищення температури та вологості в під-
масковому просторі. Використання цих засобів має разовий характер.

Ознаками несправності респіраторів «фільтрувальна півмаска»
є також механічне ушкодження, відрив елементів головного гарнітура,
порушення герметичності клапана видиху.

При застосуванні в умовах низької запиленості (до 50 мг/куб. м)
для захисту від аерозолів шкідливих речовин низької токсичності доз-
воляється повторне використання респіраторів, окрім випадків, коли
документами виробника встановлено інше. У цьому разі проводиться
регенерація струшуванням у процесі роботи і між змінами.

Аналогічні властивості мають газопилозахисні респіратори
«фільтрувальна півмаска».

Строк придатності патронних респіраторів залежить від складу і
властивостей полімерних матеріалів, з яких вони виготовляються (гумо-
ва півмаска, поліетиленові деталі), а також матеріалів, з яких виготовля-
ється головний гарнітур, і визначається підприємством – виготовлюва-
чем у документах на виріб.

Ознаками несправності респіратора є: порушення герметичнос-
ті обтюрації або клапана видиху, видимі дефекти півмаски, деформація

пелюсток клапанів вдиху або видиху, повне розтягування елементів головного гарнітура до неможливості ущільнення ЗІЗОД або їх розрив.

Значно швидше виходять з ладу змінні фільтри патронних респіраторів.

1) Виходом з ладу змінних ФЕ є відчуття користувачем дискомфорту через збільшення опору диханню, підвищення температури та вологості в підмасковому просторі. При застосуванні респіраторів за умов, для яких вони призначені, строк служби комплекту ФЕ становить одну робочу зміну (6-8 годин), якщо інше не встановлено документами виробника.

При застосуванні в умовах низької запиленості для захисту від аерозолів шкідливих речовин малої токсичності, а також за умови індивідуального закріплення фільтрів за певним робітником допускається повторне застосування комплекту ФЕ. У цьому разі регенерацію проводять у спеціальному приміщенні між змінами.

2) Виходом з ладу змінних протигазових фільтрів є поява запаху газу (парів) під півмаскою (закінчення часу захисної дії). У цьому разі фільтри (патрони) підлягають обов'язковій заміні.

При застосуванні респіраторів за передбачених умов їх використання строк служби комплекту фільтрів становить не менш однієї робочої зміни (6-8 годин), крім випадків, коли документами виробника встановлено інший строк.

Він може змінюватися залежно від концентрації забруднювальної речовини в повітрі робочої зони.

Ознаками несправності протигазу є: порушення герметичності обтюраторів або клапана видиху, видимі дефекти півмаски, деформація пелюсток клапанів вдиху або видиху, повне розтягування елементів головного гарнітура до неможливості ущільнення ЗІЗОД або їх розрив.

При застосуванні протигазів за передбачених умов їх використання строк служби фільтрів (коробок) становить не менш однієї робочої зміни (6-8 годин), якщо виробником не встановлено інше. Він може змінюватися залежно від концентрації шкідливої речовини в повітрі робочої зони.

Виходом з ладу змінних протигазових коробок є поява запаху газу (пари) під лицьовою частиною (закінчення часу захисної дії). У цьому разі вони підлягають обов'язковій заміні. Оскільки деякі гази не мають запаху, то критерієм виходу з ладу коробок є:

-
- для марки СО – збільшення маси коробки на 50 г;
 - для марки М – запах під маскою і збільшення маси коробки на 35 г;
 - для марки Г – робота коробки протягом 100 годин.

Запитання для самоконтролю

1. До чого застосовують термін ЗІЗ у Національній поліції України?
2. Коли використовуються засоби індивідуального захисту?
3. Що вважається засобами індивідуального захисту?
4. Скільки категорій мають засоби індивідуального захисту?
5. Які вимоги до вибору засобів індивідуального захисту?
6. Які обов'язки керівництва щодо використання засобів індивідуального захисту?
7. Які строки використання засобів індивідуального захисту?
8. За якими критеріями обирається засіб індивідуального захисту?
9. За яких умов слід використовувати додатковий засіб індивідуального захисту?
10. При яких видах робіт слід використовувати засоби індивідуального захисту?
11. Які вимоги до рівня безпеки засобів індивідуального захисту?
12. Які є засоби індивідуального захисту органів дихання?
13. Які існують протигази?
14. Які існують респіратори?
15. Які правила зберігання та користування засобами індивідуального захисту?

Література до розділу

1. Конституція України: Закон України від 28 червн. 1996 р. № 254к/96-ВР : URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 року № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

4. Положення про єдину державну систему цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF>.

5. Технічний регламент засобів індивідуального захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 р. № 761. URL: <https://esop.mcfr.ua/npd-doc.aspx?npmid=94&npid=16999#x1z02uq99yil0rgwwr sjgsnubq>.

6. Про затвердження Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи неЗаконне поведіння з ними: Наказ МВС України від 06.09.2017 № 754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240-17?find=1&text>.

7. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення, зберігання та експлуатації озброєння в Національній поліції України: Наказ МВС України від 11.10.2018 № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1249-18?find=1&text>.

8. Про затвердження Норм безплатної видачі спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту працівникам загальних професій різних галузей промисловості: Наказ Держпраці України від 16.04.2009 № 62 URL: <https://esop.mcfr.ua/npd-doc.aspx?npmid=94&npid=22872#>.

9. Про затвердження Мінімальних вимог безпеки і охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці: Наказ Мінсоцполітики України від 29.11.2018 № 1804 URL: <https://esop.mcfr.ua/npd-doc.aspx?npmid=94&npid=47485>.

10. ДСТУ 7239:2011. Система стандартів безпеки праці. Засоби індивідуального захисту органів дихання. Загальні вимоги та класифікація.

11. НПАОП 0.00-1.04-07 Про затвердження Правил вибору та застосування засобів індивідуального захисту органів дихання

12. Небезпеки техногенного характеру: електронний помічник / МВС України. URL: https://mvs.gov.ua/ua/help_desk/3/Nebezpeki-tehnogennogo-kharakteru.htm.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК